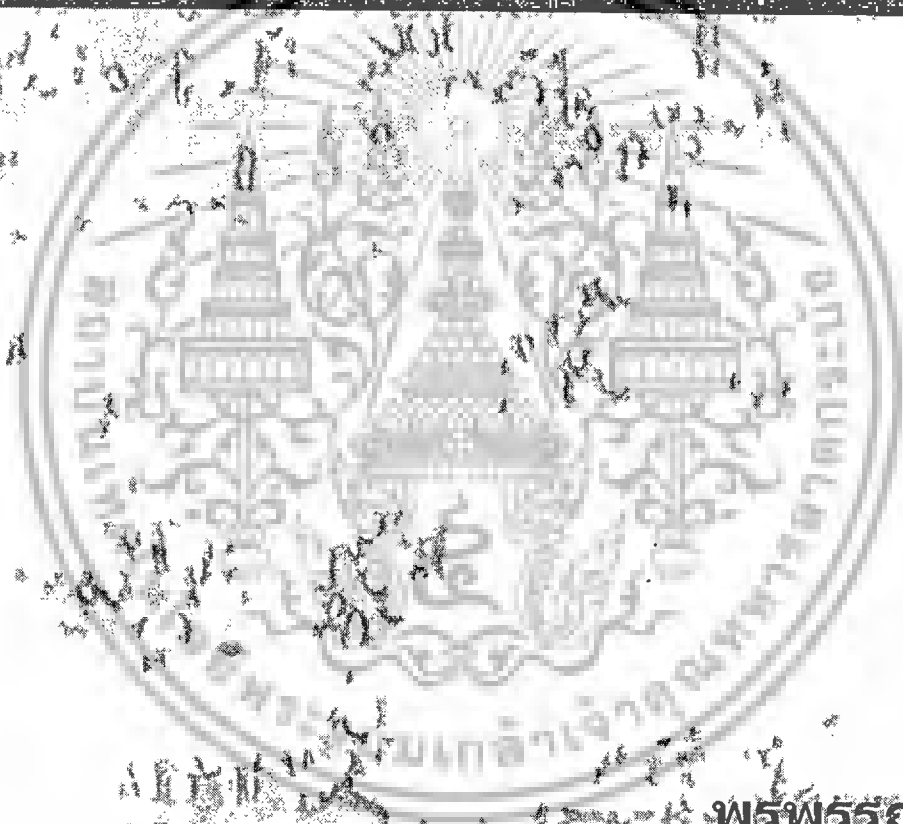

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok

พรพรรณ บุญขึ้น

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ประจำปี ๒๕๕๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok

พรพรรณ บุญชื่น

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ประจำปี ๒๕๕๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง:

กรณีศึกษาพื้นที่สาธารณะเมืองในกรุงเทพฯ

The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok

พรพรรณ บุญขึ้น

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ประจำปี ๒๕๕๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่มาภาพปก: ดัดแปลงจาก ถวิล มั่นสน่อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โครงการวิจัยเรื่อง สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ (The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok) เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยหมวดเงินรายได้คณะฯ ประจำปีงบประมาณ 2546 อีกทั้งโครงการวิจัยนี้ยังเป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการใหญ่ ที่ได้รับการสนับสนุนจาก Toda Institute ภายใต้หัวข้อโครงการวิจัยเรื่อง Civil Society and Civic Spaces in a Global Age โดยการนำของหัวหน้าคณะวิจัยคือ Professor Michael Douglass แห่ง University of Hawaii at Manoa สหรัฐอเมริกา, Professor Kong Chong Ho แห่ง National University of Singapore และ Professor Giok-Ling Ooi จาก Institute of Policy Studies ประเทศสิงคโปร์ ประเด็นศึกษาของโครงการวิจัยใหญ่ที่กล่าวถึงก็คือเรื่องที่ว่า (space) ในเมือง โดยมีกรอบการวิจัยอยู่ที่กรณีศึกษาพื้นที่ในเมืองของเมืองต่างๆในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิก และมีนักวิชาการร่วมโครงการวิจัยใหญ่อีกหลายท่านจากหลายประเทศในแถบนี้ โดยข้าพเจ้าได้รับผิดชอบวิจัยพื้นที่ในกรุงเทพฯ และเลือกศึกษากรณีตัวอย่างพื้นที่ประชาคมในกรุงเทพมหานคร โดยใช้สนามหลวงเป็นกรณีศึกษา ผลสุดท้ายของงานวิจัยภายใต้โครงการใหญ่ก็คือการรวบรวมกรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองของเมืองต่างๆในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิก เรียบเรียงเป็นภาคภาษาอังกฤษเพื่อตีพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ในระดับนานาชาติภายในปี 2547

ด้วยการสนับสนุนจากทั้งทางคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. และจากคณะผู้วิจัยต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก Professor Michael Douglass ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ให้ความรู้ประสิทธิภาพวิชา ทั้งคอยชี้แนะและเป็นแรงผลักดัน ทำให้งานวิจัยฉบับนี้เกิดขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบคุณทุกฝ่ายที่ให้ความกรุณาสนับสนุนผลงานชิ้นนี้ ขอขอบคุณลูกศิษย์ น.ส.ภัทรธิดา แก้ววิจิตร, น.ส.สุบัญญัติ สาสี และนายพนัส วีระยะทวีสิน ที่ช่วยออกเก็บข้อมูล เป็นทีมงานที่ดี เป็นผู้ช่วยวิจัยที่ทำงานอย่างเต็มกำลัง ทำให้วิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

พรพรรณ บุญชื่น
สิงหาคม 2546

บทคัดย่อ

หัวข้อโครงการวิจัย สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ
The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok
ผู้วิจัย นางสาวพรพรรณ นุญชี่น
ปีที่ทำการวิจัย ปี พ.ศ. 2546

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาชั้นสำรวจในหัวข้อเรื่อง พื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ โดยเลือกสนามหลวงเป็นพื้นที่กรณีศึกษา ส่วนแรกของรายงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความหมายและรูปแบบต่างๆทั่วไปของพื้นที่ประชาคมเมือง ตามด้วยการศึกษาสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมในรูปแบบหนึ่ง สนามหลวงเป็นที่ว่างกลางเมืองที่มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นลานกลางเมืองที่ตอบสนองกิจกรรมอันหลากหลายทางสังคมเมืองของไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมตั้งแต่กิจกรรมสำหรับสถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดจนถึงประชาชนคนธรรมดา รวมไปถึงกิจกรรมทางการเมืองที่ทำให้ท้องสนามหลวงกลายเป็นเวทีสำคัญแห่งการชุมนุมของประชาชน ดังที่เห็นได้จากเหตุการณ์สำคัญและความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลายครั้งหลายครา ณ ท้องสนามหลวง การทบทวนวิวัฒนาการของพื้นที่กรณีศึกษาเสมือนภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นเรื่อยๆ และสามารถสรุปได้ว่า สนามหลวงมีวิวัฒนาการบทบาทของพื้นที่เป็นดังพื้นที่ของ "หลวง" สูพื้นที่ของ "รัฐ" และสู่พื้นที่ของ "ราษฎร์" หรือสู่การเป็นพื้นที่ประชาคมเมือง (civic space) ซึ่งก็คือพื้นที่ของประชาชนในเมืองนั่นเอง

ส่วนที่สองของรายงานวิจัยนี้ เป็นการสำรวจข้อคิดเห็นของประชาชนทั่วไปต่อการใช้สอยและประโยชน์หน้าที่ของพื้นที่กรณีศึกษาสนามหลวงและเจตคติในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางการพัฒนาเมืองและชุมชนเพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนแรก สรุปได้ว่า การมีพื้นที่ประชาคมเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ยำเป็นอย่างยิ่งต่อความน่าอยู่ของชุมชน ซึ่งลักษณะของพื้นที่ประชาคมเมืองไม่มีลักษณะตายตัว อาจเป็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่เอกชน เป็นพื้นที่ทางการ/ไม่เป็นทางการก็ได้ การจัดเตรียมพื้นที่ประชาคมเมืองอาจเกิดจากนโยบายของรัฐหรืออาจเกิดขึ้นโดยเป็นไปเองตามธรรมชาติโดยประชาชนหรือคนในท้องถิ่นเป็นผู้สร้าง

งานวิจัยนี้พบว่า สนามหลวงมีภาพลักษณะในการเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง และเป็นพื้นที่โล่งที่สร้างเอกลักษณ์แก่ภูมิทัศน์ของกรุงเทพฯ และมีบางส่วนของภาพลักษณะในการเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนพบปะและมีกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆกัน เป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน และเป็นหนึ่งในพื้นที่สัญลักษณ์ของการชุมนุมทางการเมือง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Abstract

"The Royal Ground: A Case of Civic Space in Bangkok" is an exploratory research. The first part of this research examines the definition and its several typology of "civic space", following with a historical review of the Royal Ground (or *Sanam Luang*). The Royal Ground is recognized as a public open space serving Thai people for over two hundred and twenty years and has been used for different purposes for many types of occasions as a city "plaza", including as a venue for public forum and for mass gathering for civic activities in major bloody citizen insurgency in Thailand's political history. The historical overview of the Royal Ground demonstrates the emerging civic functions of the site and its socio-spatial transformation from a "royal" (*luang*) space to a "government" (*rath*) space, to a "civic" (*raad*) space or space of citizenship.

The second part of this research is an opinion survey about the functional use of the Royal Ground and a survey on "civic space and the direction for community and urban development". The study reveals that the availability of civic space is very crucial for livable community/city. There is no absolute form of civic space. Such space can be public or privately-owned space, formal or non-formal (recreational) space. Provision of civic space can either be done by public sectors or locally initiated by people (or private sectors), or both.

The research findings shows that the Royal Ground has public image as a historical, cultural, and political space, and an open public space that creates a unique characteristic for Bangkok. Partly, the Royal Ground acquires an image of a place that encourages public engagement in public events, one of strategic locations for citizen insurgent activities, and one of political landmark.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

	หน้า
คำนำ	ค
บทคัดย่อ	ง
Abstract	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
▪ ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	2
▪ กรอบของแนวทางในการวิจัย	3
▪ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
▪ ระเบียบวิธีวิจัย	5
▪ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
▪ ข้อจำกัดในการวิจัย	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	9
▪ ความหมายของพื้นที่ประชาคมเมือง	10
▪ วิวัฒนาการและบทบาทหน้าที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสนามหลวง	16
▪ วิถีปัจจุบันของคนบนสนามหลวง	27
▪ สนามหลวงกับยุทธศาสตร์ของที่ว่างในการเป็นลานประชาคมเมือง	29
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	35
▪ ประชากรในการวิจัย	36
▪ กลุ่มตัวอย่าง	36
▪ การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
▪ เครื่องมือในการวิจัยและวิธีการเก็บข้อมูล	38
▪ การวิเคราะห์ข้อมูล	39
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	41
▪ ทศนคติต่อการใช้พื้นที่สนามหลวง	42
▪ ทศนคติต่อพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางพัฒนาชุมชนและเมือง	62
บทที่ 5 บทสรุป	67
▪ สรุปผลการวิจัย	68
▪ สนามหลวง ณ ปัจจุบัน กับแนวทางพัฒนาเมืองในยุคโลกาภิวัตน์	70

บรรณานุกรม	74
ภาคผนวก	77

สารบัญตาราง

4.1	กิจกรรมในสนามหลวงที่นึกถึง	48
4.2	ความถี่ในการใช้สนามหลวงสำหรับกิจกรรมด้านต่างๆ	50
4.3	แจกแจงกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสอบถามเคยร่วมที่ท้องสนามหลวง	52
4.4	ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง	54
4.5	ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง	55
4.6	ความคิดเห็นต่อโครงการที่จอดรถใต้ดิน	57
4.7	ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง	58
4.8	กิจกรรมที่เห็นว่าไม่ควรมีบนท้องสนามหลวง	60

สารบัญแผนที่

2.1	ภาพถ่ายขยายแผนที่กรุงรัตนโกสินทร์ปี ร.ศ. 115 (พุทธศักราช 2439)	19
2.2	การแบ่งแยกส่วนพื้นที่ใช้งานระหว่างงานราชการและงานหลวง	25
2.3	เส้นทางและจุดยุทธศาสตร์ในการใช้พื้นที่ทางการเมือง	31
2.4	การชุมนุมของประชาชน และการปะทะกันของทหารและประชาชนในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ	33

สารบัญแผนภูมิ

4.1	อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม	43
4.2	ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม	43
4.3	อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม	45
4.4	รายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม	46
4.5	ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม	47
4.6	กิจกรรมที่นึกถึงบนท้องสนามหลวง	49
4.7	ความถี่ในการใช้สนามหลวงในกิจกรรมด้านต่างๆ	51
4.8	ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง	54
4.9	ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง	56

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.10	ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง	59
4.11	กิจกรรมที่เห็นว่าไม่ควรมีบนท้องสนามหลวง	60
4.12	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการใช้งานพื้นที่สนามหลวง	61

สารบัญภาพ

2.1	สนามหลวงในปี พุทธศักราช 2525	22
5.1	รูปตัดแสดงแนวความคิดโครงการก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินสนามหลวง	71
ผ.1	เหตุการณ์ชุมนุม 6 ตุลาคม 2519	86
ผ.2	เหตุการณ์ 6 ตุลาคม	86
ผ.3	เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519	87
ผ.4	เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535	87
ผ.5	การปราศรัยหาเสียงของสมัคร สุนทรเวชที่ท้องสนามหลวง ในปี 2522	88
ผ.6	กิจกรรมการปราศรัยหาเสียงทางการเมืองที่ท้องสนามหลวง	88
ผ.7	สนามหลวงในอดีตเมื่อเป็นที่ขั้วจักรยานเล่น	89
ผ.8	ยามสนามหลวงเป็นลานฟุตบอล	89
ผ.9	งานมหกรรมภาพยนตร์	90
ผ.10	พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	90
ผ.11	งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	91
ผ.12	งานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี	91
ผ.13	เพิงตลาดนัดสนามหลวงในอดีต	92
ผ.14	สนามหลวงในปัจจุบันตอนกลางวันวันปกติ	92
ผ.15	คนเร่ร่อนไร้ที่อยู่อาศัยมานอนพัก ฟังฟังร่วมเงาใต้ต้นไม้ที่สนามหลวง	93
ผ.16	คนให้เช่าเสื้อสำหรับนั่งเล่นและนอน	93
ผ.17	คนขายอาหารนกพิราบ	94
ผ.18	เลี้ยงนกพิราบ	95
ผ.19	เลี้ยงนกพิราบ	95
ผ.20	พื้นที่สนามหลวงเป็นที่จอดรถในวันเทศกาล	96
ผ.21	ขายว้าววันเทศกาล	96
ผ.22	การขายว้าวเป็นกิจกรรมที่ต้องห้ามในวันปกติ	97
ผ.23	เทศกาลหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่สนามหลวง	97
ผ.24	สนามหลวงอนุญาตให้มีร้านขายของได้ในวันเทศกาล	98
ผ.25	คอนเสิร์ตฉลองงานครบรอบ 20 ปี ก่อตั้งสมาคมคนพิการ	98

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ๒1
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผ.26	ฟรีคอนเสิร์ตที่สนามหลวง	99
ผ.27	สภาพพื้นดินท้องสนามหลวงหลังการจัดตั้งแอโรบิกเพื่อทำลายสถิติโลกและแผ่นดิน	99
ผ.28	นักศึกษารอดแอมส์บริเวณรอบสนามหลวง	100
ผ.29	หนึ่งในหลายจุดต่อรถเมล์รอบสนามหลวง	100
ผ.30	แม่ค้าหาบเร่ขายของตรงจุดต่อรถเมล์	101
ผ.31	เทศกิจของสำนักงานเขตพระนครตรึงกำลังห้ามหาบเร่แผงลอยบริเวณสนามหลวง	101
ผ.32	สนามหลวงเป็นที่วิ่งออกกำลังกาย	102
ผ.33	คนพิการมานั่งเล่นพักผ่อน	102
ผ.34	ดูหมอริมทางใต้ต้นไม้	103
ผ.35	หมอดูจะมีมากบริเวณสนามหลวงด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง	103
ผ.36	รับสอนดูดวง	104
ผ.37	บริการนวดกลางสนามหลวง	104
ผ.38	บริการนวดบริเวณด้านใต้ของสนามหลวงหน้าวัดพระแก้ว	105
ผ.39	ทางเดินเล่นรอบสนามหลวง	105
ผ.40	นักท่องเที่ยวมาเล่นจมน้ำร้อน	106
ผ.41	ทางเดินผ่ากลางท้องสนามหลวง	106

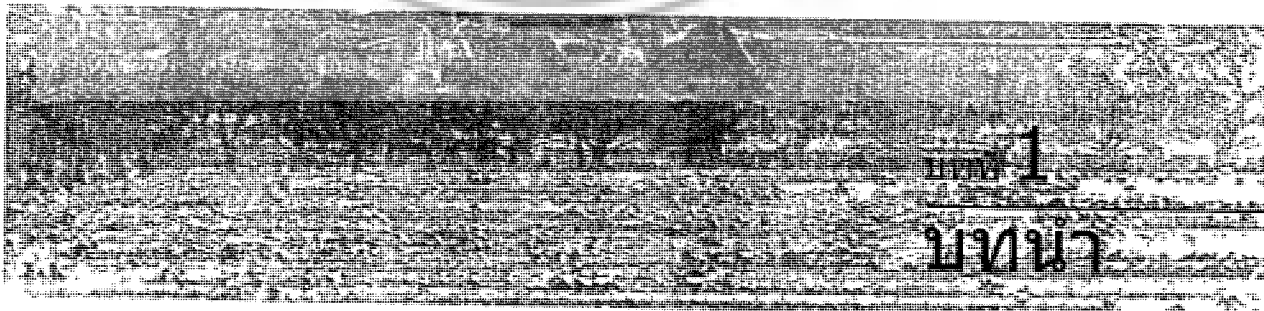

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

11๗๙๒๔๓๐

๕๙๗๙๙๖

๒๙๐๖๘๗ H๖๘

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

"พื้นที่ประชาคมเมือง" ภายใต้กระแส "ประชาสังคม"

ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คำว่า "ประชาสังคม" หรือ civil society ซึ่งเป็นกระแสที่แพร่มาจากตะวันตกนั้น เริ่มเป็นคำที่คนไทยใช้และทำความเข้าใจกันเป็นลำดับ ทั้งนี้ คำว่า "ประชาสังคม" (civil society) นั้น มีนิยามหมายถึงการรวมตัวรวมกลุ่มกันโดยอิสระของคนในสังคม ทุกชนชั้น ทุกอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่ถูกครอบงำโดยตรงจากอำนาจของรัฐและอำนาจการลงทุนจากภาคเอกชน นักคิดชั้นนำของไทยได้ให้ความสนใจและนำแนวคิดนี้เข้ามาปรับเข้ากับกระบวนการคิดแบบไทยๆ อย่างแพร่หลาย และนิยามคำนี้แตกต่างกันออกไป แต่ที่แพร่หลายที่สุดก็คือ "ประชาสังคม" ซึ่งในแผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 การสร้างประชาสังคมได้ถูกกล่าวอย่างทั่วถึงในเนื้อหาของแผน

เราได้พบว่าหลายประเทศในแถบเอเชียรวมทั้งประเทศไทยได้เกิดกระแสส่งเสริมการสร้างประชาสังคม (civil society) ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในเมือง ตัวอย่างเช่น การเกิดองค์กรอิสระ NGO (non-government organization) ใหม่ ๆ ในสังคมที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก และความเคลื่อนไหวของประชาชนในการออกเสียงและมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งมีส่วนร่วมมากขึ้นในการแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาเมืองทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้น

ในปัจจุบัน ในกระบวนการพัฒนาเมืองเพื่อตอบสนองกระแสส่งเสริมการสร้างประชาสังคมตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลไทยเปิดโอกาสมากขึ้นให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ/เมืองและชุมชน ดังที่แผนฯ 9 ซึ่งเป็นนโยบายระดับประเทศ ได้กล่าวเน้นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและประชาสังคมในการพัฒนาประเทศและท้องถิ่น และการปฏิรูปการเมืองที่เน้นไปในแนวทางประชาสังคมมากขึ้น เน้นการรวมตัวกันเองของประชาชนมากขึ้น ตลอดจนภายใต้แผนฯ ยังเสนอแนวทางพัฒนา "เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่" ที่ผลักดันการวางผังเมืองและพัฒนาคุณภาพของเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคในสังคม เพื่อให้คนในเมืองและชุมชนมีคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดี มีเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน มีระบบ

บริหารจัดการที่ดี อย่างในระดับท้องถิ่นอย่างกรุงเทพฯมหานครเองก็ได้เคยนำแนวทางพัฒนานี้มาปรับเป็นโครงการประชาคมเมืองและมี "ลานคนเมือง" มาใช้เพื่อเป็นลานกิจกรรมและเวทีสาธารณะของประชาชน

ถ้าหากเรานำแผนและนโยบายที่กล่าวมาเป็นจุดอ้างอิง การพัฒนาเมืองและชุมชนท้องถิ่นโดยการจัดเตรียมให้มี "พื้นที่ประชาคมเมือง" (civic space) ในเมืองและชุมชนต่างๆย่อมเป็นประโยชน์ในการเอื้ออำนวยให้เกิดการรวมกลุ่มกันของคนเมือง เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชนชั้นต่างๆเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้าใจ ความกลมเกลียว มีศูนย์กลางที่เป็นพื้นที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ และเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเองของคนในสังคม เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสังคม การเมือง และเศรษฐกิจร่วมกัน

สำหรับปัญหาเบื้องต้นของประเทศไทย การไม่มีพื้นที่สนามเด็กเล่นในชุมชนให้เด็ก และการไม่มีสวนสาธารณะชุมชนเพื่อการพบปะปฏิสัมพันธ์ พักผ่อน และออกกำลังกายของคนในชุมชนอย่างเพียงพอ นับเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่เราต้องพิจารณาใหม่ถึงคุณภาพของชีวิตคนในเมืองและสังคมที่เป็นอยู่

เนื่องจากสนามหลวงเป็นหนึ่งในพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่เปิดโล่งที่มีอยู่จำนวนน้อยในกรุงเทพฯ การมีอยู่ของสนามหลวงในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของพื้นที่ประชาคมเมืองจะเป็นตัวแทนที่ดีที่แสดงถึงความสำคัญของการมีที่ว่างในเมืองเพื่อกิจกรรมต่างๆของประชาชน นอกจากกิจกรรมพระราชพิธี งานเทศกาลต่างๆ กิจกรรมต่างๆทั่วไปแล้ว พื้นที่นี้ยังรองรับกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนครั้งสำคัญ เช่น เหตุการณ์ 14 ตุลา, 6 ตุลา และพฤษภาทมิฬ การวิจัยนี้ครอบคลุมประเด็นความสำคัญของพื้นที่กรณีศึกษาในฐานะที่เป็นที่ว่างในเมืองที่เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลายที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างประชาสังคมเป็นสำคัญ

กรอบและแนวทางในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นหนึ่งโครงการย่อยในงานวิจัยโครงการใหญ่¹ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก Toda Institute ภายใต้หัวข้อโครงการวิจัยเรื่อง Civil Society and Civic Spaces in a Global Age โดยการนำของ Professor Michael Douglass แห่ง University of Hawaii at Manoa ประเทศสหรัฐอเมริกา, Professor Kong Chong Ho แห่ง National University of Singapore และ Professor Giok-Ling Ooi แห่ง Institute of Policy Studies ประเทศสิงคโปร์ ประเด็นศึกษาของทีมีวิจัยก็คือเรื่องที่ว่า (space) ในเมืองโดยมีการวิจัยไปที่กรณีศึกษาพื้นที่ในเมืองของเมืองในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิก และมีนักวิชาการผู้ร่วมวิจัยโครงการใหญ่หลายท่าน จากหลายประเทศในแถบนี้ โดยข้าพเจ้ารับผิดชอบวิจัยพื้นที่ในกรุงเทพฯ และเลือกศึกษากรณีตัวอย่างพื้นที่ประชาคมในกรุงเทพฯ

พื้นที่ประชาคมนั้นปรากฏอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในพื้นที่ของรัฐและเอกชน เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยใหญ่ กรอบของการวิจัยนี้กำหนดขึ้นโดยอ้างอิงจากรูปแบบต่างๆ

¹ ดูรายละเอียดได้ใน <http://www.toda.org/grad/proposals/spaces.html>

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ของพื้นที่ประชาคมเมืองตามที่ Douglass และคณะ (2002) ได้วางไว้² โดยโครงการนี้เลือกศึกษาเฉพาะกรณีที่ว่าที่เป็นเวทีแสดงพลังประชาชน (insurgent civic space) และใช้พื้นที่บริเวณสนามหลวงเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความพิเศษ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีกิจกรรมหลากหลายประเภทที่สามารถบ่งบอกได้ถึงความเป็นพื้นที่ๆสามารถเสริมสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็งของประชาชน

ทั้งนี้ สนามหลวง รวมไปถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และถนนราชดำเนินเป็นสถานที่ซึ่งถือเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์แห่งการแสดงพลังในการเรียกร้องสิทธิของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย พื้นที่เหล่านี้ได้กลายเป็นอนุสรณ์สถานของวีรชนประชาธิปไตย และได้ถูกใช้เป็นที่ประชาคมเมืองเพื่อการชุมนุมทางการเมือง นอกเหนือไปจากกิจกรรมทางพิธีการ พระราชพิธี กิจกรรมตามเทศกาล และกิจวัตรอื่นๆ ทั่วไปในวิถีเมืองประจำวันที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นี้ พื้นที่นี้ถูกใช้เมื่อประชาชนถึงขีดความต้องการในการออกเสียงออกสิทธิ์ทางการเมืองอยู่หลายครั้งหลายครา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ก็ถือเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดประชาสังคมที่เข้มแข็ง

ในส่วนของกรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมือง ด้วยความโดดเด่นของพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์สำคัญต่อวิถีสังคมคนไทย เนื่องจากสนามหลวงรับใช้ผู้คนในแผ่นดินไทยมากกว่า 220 ปีแล้ว นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงจมนมาถึงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ครอบคลุมกิจกรรมตั้งแต่งานหลวง งานพิธีการ เรื่อยมาจนถึงงานราษฎร์ และที่สำคัญสนามหลวงได้ถูกใช้เป็น “เวทีการเมืองนอกสภาของเหล่าบรรดานักประชาธิปไตยจนเป็นโศกนาฏกรรมมหาวิปโยคหลายต่อหลายครั้ง ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา” (กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมกูร, 2541: 5) จนถูกกล่าวว่าเป็น “สนามประวัติศาสตร์” ซึ่งอยู่คู่บ้านคู่มือเมืองกรุงเทพฯมาตั้งแต่ก่อตั้งเมือง ทำให้นักวิจัยเรื่องสนามหลวง ในมุมมองที่มีฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะ (public space) ที่ถูกใช้จนมีภาวะเป็นพื้นที่ประชาคมเมือง (civic space) นี้เกิดขึ้น

งานวิจัยเรื่อง “สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ” (The Royal Ground: A Case of Civic Spaces in Bangkok) มีเนื้อหาหลักครอบคลุมถึงการทบทวนบทบาทหน้าที่ของสนามหลวงโดยมีมุมมองผ่านแง่มุมทางผังเมืองและสังคมวิทยา และมุ่งประเด็นไปที่การศึกษาสภาวะของพื้นที่ที่มีพลวัตของการเปลี่ยนแปลง อันครอบคลุมไปถึงการใช้พื้นที่และหน้าที่ใช้สอยของที่ว่า ในเชิงที่มีหน้าที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง ในมุมมองกลับกัน การอธิบายถึงสนามหลวงนี้ ก็พื้นที่ที่จะสะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองไทยด้วยเช่นเดียวกัน

นอกเหนือไปจากนี้แล้ว การวิจัยนี้ยังจะนำเสนอมุมมองถึงแนวโน้มในอนาคตของพื้นที่ๆได้รับผลกระทบเนื่องมาจากกระแสเศรษฐกิจโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งในปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดรูปลักษณะทางกายภาพของเมืองในอนาคต ยกตัวอย่างเช่น โครงการหลาย

² อันได้แก่ สวนสาธารณะ, ทางเท้าและบาทวิถี, ศูนย์ชุมชนหรือศาลาประชาคม, ร้านค้า/กิจการที่มีพื้นที่ประชาคมเมือง, สถานที่เอกชนที่มีพื้นที่ประชาคมตามที่รัฐกำหนด, ไซเบอร์สเปซ (cyber space) หรือที่ว่างในการสื่อสารเทคโนโลยีเพื่อประชาคม, ที่ว่างเฉพาะกลุ่มคน, และที่ว่างที่เป็นเวทีแสดงพลังประชาชน (ดูความหมายและรายละเอียดในบทที่ 2)

โครงการตามนโยบายระดับประเทศที่จะพัฒนาพื้นที่ในเมืองใหญ่ๆ ให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจระดับนานาชาติ หรือนโยบายระดับจังหวัดที่จะพัฒนาภูมิทัศน์ของเมืองเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สำหรับกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ ผลกระทบจากนโยบายสร้างที่จอดรถใต้สนามหลวงซึ่งเพื่อส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวระหว่างชาติและนารายได้เข้าสู่ประเทศเป็นกรณีที่จะกล่าวต่อไปในรายละเอียดในบทหลัง จากประเด็นที่กล่าวมาเหล่านี้ การวิจัยสนามหลวงนี้ยังจะมุ่งเน้นศึกษาถึงประเด็นความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงในสภาวะปัจจุบันของพื้นที่กรณีศึกษาในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งดำเนินไปพร้อมกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามกระแสเศรษฐกิจโลกด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่อง "พื้นที่ประชาคมเมือง"
- 2) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบทบาท และวิวัฒนาการของรูปแบบหนึ่งของพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน
- 3) เพื่อวิเคราะห์และสามารถอธิบายได้ถึงแนวโน้มและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบต่างๆ ของพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ
- 4) เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ถึงความเป็นไปได้ในการจัดเตรียมและส่งเสริมให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคตแก่ประชาชนและชุมชน โดยอาศัยพื้นที่กรณีศึกษาเป็นตัวอย่าง
- 5) เพื่อขยายความสำคัญและความจำเป็นของการมีพื้นที่ประชาคมเมืองในเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความเข้มแข็งสมบูรณ์ของประชาสังคม

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบการวิจัย

หากแบ่งตามวัตถุประสงค์และวิธีการเสนอข้อมูล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยขั้นสำรวจ (Exploratory Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นที่เป็นพื้นฐานความรู้สำหรับการศึกษารูปแบบของพื้นที่ประชาคมเมือง โดยเป็นการศึกษาแบบสหสาขาวิชาที่สัมพันธ์กัน (Interdisciplinary Study) ทั้งในสาขาสังคม วัฒนธรรม การเมือง ผังเมือง สถาปัตยกรรม และทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้โดยคำนึงถึงวิธีการวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก เพื่อหาข้อเท็จจริงโดยการกำหนดทฤษฎี และวิเคราะห์ โดยการสัมผัสจริงด้วยการสำรวจ และสังเกตการณ์โดยตรง ณ สถานที่จริง รวมทั้งทำการสัมภาษณ์

อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้ยังได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการออกแบบสอบถาม เพื่อสำรวจทัศนคติและความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับพื้นที่กรณีศึกษา มา

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ประกอบ เพื่อให้เห็นภาพรวมที่กว้างขึ้น และเพื่อยืนยันผลที่ของข้อมูลและทฤษฎีที่ได้มาจากข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยในข้างต้น

2. วิธีการวิจัย

ในการศึกษานี้ แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานได้ดังนี้ คือ

2.1 รวบรวมข้อมูลและศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับ "พื้นที่ประชาคมเมือง"

2.2 รวบรวมข้อมูลเอกสาร จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่กรณีศึกษาสนามหลวง

2.3 ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ที่ สังเกตการณ์ทั้งโดยการมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่วางไว้ ออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง

2.4 วิเคราะห์ข้อมูลทั้งภาคทฤษฎีและภาคสนาม ศึกษาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องของข้อมูลทั้งสองภาค

2.5 เสนอผลการศึกษาในลักษณะพรรณนา แผนภาพและผัง ดำเนินการเผยแพร่ในรูปบทความในที่ประชุมวิชาการ และผลิตพิมพ์เป็นหนังสือรูปเล่มร่วมกับกลุ่มวิจัยโครงการใหญ่ในต่างประเทศ

3. การเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ อันได้มาจากการสำรวจสังเกตการณ์ภาคสนาม ออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ อันได้มาจากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลทางวิชาการ รายงานการวิจัยต่างๆ รวมถึงเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เปรียบเทียบสิ่งที่สำรวจและเก็บข้อมูลได้มากับทฤษฎีและข้อมูลภาคเอกสารที่ศึกษามาก่อนหน้าในบทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์จะบรรยายถึงทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างข้อมูลกับทฤษฎี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่อง "พื้นที่ประชาคมเมือง" อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ในประเทศไทย ซึ่งยังไม่เป็นที่เข้าใจกันอย่างกว้างขวางเท่าใดนัก

- 2) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นในการออกแบบวางผังเมืองในประเทศไทย สำหรับนักวางแผนและผังเมือง สถาปนิกทั่วไปผู้ออกแบบสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และนักศึกษาประชาชนทั่วไปผู้สนใจศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในด้านนี้ต่อไป
- 3) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางสังคม ให้แก่ประชาชนในสังคมไทย
- 4) เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงปัญหาทางสังคมสิ่งแวดล้อมของการขาดพื้นที่ที่สร้างสรรค์ให้เกิดประชาสังคม และช่วยกันรณรงค์ส่งเสริมให้มีสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ในสังคมประชาธิปไตย เอื้ออำนวยให้ประชาชนในเมืองกรุงเทพฯ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ในสังคม เกิดความกลมเกลียวสามัคคี และมีความทัดเทียมกันในสังคม

ข้อจำกัดในการวิจัย

- 1) เนื่องจาก “civic space” เป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่และกำลังอยู่ในรูปของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ แม้กระทั่งในต่างประเทศที่เจริญและพัฒนาแล้ว (แม้พฤติกรรมและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ประชาคมเมืองจะมีอยู่มานานแล้ว) แหล่งข้อมูลในการค้นคว้าหาข้อมูลภาคเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้จึงมีจำกัด ข้อมูลและคำจำกัดความนิยามเกี่ยวกับเรื่องนี้ในเอกสารภาคภาษาไทยแทบจะไม่มี ทำให้แหล่งข้อมูลอ้างอิงส่วนใหญ่ที่ได้มาจะเป็นเอกสารภาษาอังกฤษ
- 2) นอกจากนี้ คำว่า “พื้นที่ประชาคมเมือง” ที่ใช้แทนคำว่า “civic space” ในการวิจัยนี้ยังเป็นคำที่ยังไม่เป็นที่คุ้นเคยทั่วไป เนื่องจากยังไม่มีนิยามภาษาไทยของคำนี้ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ จึงอาจทำให้ความเข้าใจต่อความหมายของคำนี้ของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะในการตอบคำถามในเรื่องลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ประชาคมเมือง เพื่อป้องกันปัญหานี้ ในการออกแบบสอบถามจึงใช้คำอธิบายสามัญทั่วไปแทนคำ “พื้นที่ประชาคมเมือง” ในหลายจุด
- 3) แม้ “พื้นที่ประชาคมเมือง” จะมีความหมายของพื้นที่ครอบคลุมกิจกรรมที่หลากหลายแตกต่างกัน ของประชาชนทุกกลุ่มคน ทั้งกิจกรรมที่เป็นทางการและเพื่อการค้าพักผ่อนไม่เป็นทางการ แต่เนื่องด้วยงานวิจัยนี้มุ่งประเด็นไปที่ประโยชน์ของพื้นที่ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความชัดเจนเห็นภาพของพื้นที่กรณีศึกษาในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองในเหตุการณ์สำคัญๆที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงกำหนดขอบเขตการศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองที่เน้นในเหตุการณ์พิเศษในเชิงการเมือง (political space) การสำรวจข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสนามหลวงกับแนวทางพัฒนาชุมชนและเมืองจึงเน้นไปที่การใช้สอยพื้นที่ในเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง อาจไม่ครอบคลุมแง่มุมทั้งหมดของหน้าที่ของพื้นที่ประชาคมเมือง

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

4) เนื่องด้วยขอบเขตของงานวิจัยนี้จำกัดในเรื่องการใช้สนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองในแง่มุมมองของการใช้พื้นที่ทางการเมือง ประชากรที่ใช้ในการวัดทัศนคติจึงเป็นประชาชนทั่วไปในกรุงเทพฯที่เคยใช้สนามหลวงมากกว่าจากประชาชนเฉพาะที่ใช้สนามหลวงในปัจจุบัน

5) แม้ในการวิจัยการใช้พื้นที่กรณีศึกษานี้เกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีประชากรกลุ่มใหญ่และกระจายอยู่ทั่วไป แต่เนื่องจากทุนวิจัยที่จำกัด ทำให้จำนวนกลุ่มประชากรที่เลือกมาจำเป็นต้องมีขนาดจำกัดกว่าในการวิจัยเชิงปริมาณทั่วไปหากเปรียบเทียบกันแล้ว

อย่างไรก็ดี หากแบ่งตามลักษณะข้อมูล งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Research) ที่ต้องการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวนประชากรที่กำหนดมา 100 คน จากประชากรกลุ่มแรกสำหรับการตอบแบบสอบถาม และประชากรจำนวน 10 คนจากกลุ่มที่สองสำหรับการให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ก็ปรากฏข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีแนวคิด ภาคเอกสาร และสนับสนุนข้อสรุปและการเสนอข้อคิดเห็นของงานวิจัย และจึงคาดว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเมืองไปได้

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาเอกสารและบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ มีประเด็นหลักๆ ที่ควรจะต้องศึกษาคือ

ประเด็นที่หนึ่ง การศึกษานิยามความหมายของคำว่า “พื้นที่ประชาคมเมือง” ซึ่งเป็นคำที่ยังไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันทั่วไปนัก เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันเมื่อเอ่ยถึงคำๆ นี้ ผู้วิจัยจึงขออธิบายความหมายของคำว่า “พื้นที่ประชาคมเมือง” ก่อน ก่อนที่จะกล่าวถึงวิวัฒนาการบทบาทหน้าที่ของสนามหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษา อันเป็นประเด็นที่สองในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ จากนั้นจึงมุ่งสู่ประเด็นต่อมาในการศึกษาสนามหลวงกับยุทธศาสตร์ของที่ว่างในการเป็นลานประชาคมเมือง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะวิเคราะห์วิจารณ์พื้นที่กรณีศึกษาเฉพาะเจาะจงในเรื่องหน้าที่ของที่ว่าง/พื้นที่ในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางการเมือง โดยการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมา

ความหมายของ “พื้นที่ประชาคมเมือง”

แนวความคิดหลักในการวิจัยนี้ มุ่งเน้นไปที่การศึกษาการมีพื้นที่ประชาคมเมืองอย่างพอเพียงต่อกิจวัตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างกลไกของประชาสังคม ซึ่งในการวิจัยนี้ พื้นที่ประชาคมเมืองหรือ civic space มีนิยามหมายถึง “พื้นที่หรือที่ว่างที่ซึ่งประชาชนจากทุกสาขาอาชีพ ทุกหมู่เหล่า ทุกเพศทุกวัย มีอิสรภาพในการใช้ร่วมกันโดยปราศจากอำนาจบังคับโดยรัฐ กลุ่มผู้ลงทุนหรือกลุ่มผู้มีผลประโยชน์ในภาคเอกชน หรือถูกครอบงำโดยอิทธิพลจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง” ตามความหมายที่ Douglass และคณะ (Douglass et al., 2002: 346-347) ได้ให้ไว้

ทั้งนี้ คำว่า “พื้นที่ประชาคมเมือง” หรืออาจเรียกด้วยคำอื่นๆ ว่า “ลานคนเมือง” ซึ่งตั้งใจให้ความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษคำว่า “civic space” นั้น ในที่นี้มีความหมายแตกต่างจาก “พื้นที่แห่งประชาสังคม” (civil society space) หรือ “พื้นที่สาธารณะ” (public space) โดยคำว่า “พื้นที่แห่งประชาสังคม” นั้นมีความหมายกว้างกว่าและครอบคลุมตั้งแต่หน่วยย่อยในสังคมตั้งแต่ครอบครัวจนถึงสมาคมต่างๆ ที่เป็นสมาชิกหน่วยใหญ่ของคนในสังคม ส่วน “พื้นที่สาธารณะ” ในเชิงผังเมืองนั้น (ซึ่งในที่นี้ แตกต่างจากคำว่า “ที่ว่างสาธารณะ” ในเชิงสถาปัตยกรรม) แฝงนัยยะถึงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่เป็นของรัฐฝ่ายเดียว ซึ่งแท้จริงแล้ว เราสามารถพบเห็น “พื้นที่ประชาคมเมือง” หรือ “civic space” ในลักษณะที่เป็นของเอกชน เช่น

วัด โบสถ์ ร้านกาแฟ ร้านค้าในชุมชนท้องถิ่น หรือบริติชคลับที่คนไปนั่งตกกันตั้งแต่เรื่องการเมืองไปจนถึงเรื่อง สัพเพเหระ ฉะนั้น พื้นที่ประชาคมเมืองจึงเสมือนพื้นที่ที่คนหรือชุมชนมีอิสรภาพในการใช้สอย มิได้บ่งบอก ว่ารัฐหรือเอกชนถือกรรมสิทธิ์ของพื้นที่นั้นๆ

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่เอื้ออำนวยให้มีอิสรภาพในการใช้สอยก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีระเบียบ กฎเกณฑ์ในการใช้และการเข้าถึงเสียทีเดียว ไม่ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนหรือของรัฐ พื้นที่ประชาคมเมืองจำเป็นต้องมีกฎระเบียบที่จะทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดึงดูด จูงใจให้คนทุกหมู่เหล่าใน สังคมมารวมกัน มีกิจกรรมที่มีความสงบปราศจากความรุนแรงและยอมรับได้ในสังคมและวัฒนธรรมใน ท้องถิ่นหรือพื้นที่นั้นๆ ด้วยกฎระเบียบที่จำเป็นนี้เองจึงเป็นจุดที่ทำให้การจัดพื้นที่ประชาคมเมืองนั้น มีความ ชับซ้อนแตกต่างจากการจัดพื้นที่สาธารณะ ยกตัวอย่างเช่น หลายรัฐในอเมริกากำหนดให้ห้างสรรพสินค้าซึ่ง เป็นพื้นที่เอกชนให้อนุญาตให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชนอย่างมีอิสระ (public free speech) ได้ ภายในบริเวณที่ห้างจัดเตรียมให้ เป็นต้น

พื้นที่ประชาคมเมืองสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบหลายลักษณะ ตามแต่สถานการณ์ สังคมและ สิ่งแวดล้อม Douglass และคณะ (2002) ได้แยกแยะรูปแบบหลักๆโดยทั่วไปของที่ว่างที่สามารถเกิดพื้นที่ ประชาคมเมือง และได้อธิบายถึงการเกิดและลักษณะของที่ว่างเหล่านี้ไว้ดังต่อไปนี้

สวน/ลานสาธารณะ (Public Parks and Plaza)

สวนสาธารณะและลานสาธารณะ ที่บางครั้งเรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า พลาซ่า เป็นรูปแบบ เบื้องต้นพื้นฐานของพื้นที่ประชาคมเมืองในชุมชน และในเมืองในหลายๆแห่งทั่วโลก อย่างในอิตาลีก็มี Piazza ที่เป็นลานกลางเมืองในการประชุมคน ที่เรียกว่า forum ตั้งแต่ในยุคโรมัน

ซึ่งกิจกรรมทางการเมือง การอภิปรายทางการเมือง การชุมนุมของประชาชน และแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกันทางการเมืองในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ตาม ลานสาธารณะในหลายๆแห่งในอิตาลี ส่วนในสหรัฐอเมริกา สวนสาธารณะมีบทบาทเป็นพื้นที่ประชาคม เมืองเช่นกัน แม้จะไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในปัจจุบันก็ตาม

อย่างไรก็ดี การวิจัยหลายๆชิ้นในปัจจุบันได้พบว่า ลานและสวนสาธารณะในเมืองในประเทศที่ พัฒนาแล้วในแถบตะวันตกหลายๆแห่งได้กลายเป็นสถานที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่มากขึ้นเรื่อยๆ ความขัดแย้งดังกล่าวปรากฏในรูปของปัญหาต่างๆเหนือการใช้และการยึดครองที่ว่างใน สวนสาธารณะ เช่น ปัญหาคนเร่ร่อนไร้ที่อยู่อาศัย ปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัยของคนจน ปัญหาการแบ่งแยก ทางชนชั้นที่เพิ่มช่องว่างมากขึ้นทุกที ดังนี้แล้ว ความคิดที่ว่าหากได้ชื่อว่าเป็นสวนสาธารณะแล้ว พื้นที่ ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับคนทุกกลุ่มเสมอไปในทุกกรณีนั้น ก็ไม่ได้ถูกต้องซะทีเดียว (Harvey, 1992 อ้างใน Douglass et al., 2002: 349) เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเปิดให้สวนกลายเป็นที่อยู่ อาศัยของคนจน หรือการกีดกันด้วยวิธีการต่างๆนาๆ ที่จะแบ่งแยกให้กลุ่มคนผู้ไม่พึงประสงค์ออกไป ไม่ให้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

เข้ามาใช้พื้นที่สวนสาธารณะ แสดงให้เห็นแนวโน้มที่ลดลงที่เราจะมีลานและสวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่ของคนทุกคนทุกชนชั้น ในการแบ่งแยกกลุ่มคนบางกลุ่มออกมามีวิธีการต่างๆ อาทิเช่น การออกระเบียบจับคนจรจัด, เขาม้านั่งออก, การออกแบบสิ่งเอื้ออำนวยความสะดวกที่ทำให้ผู้ใช้สอยไม่สามารถอยู่ได้นานๆ (เช่น มีม้านั่งที่นั่งไม่สบาย นอนไม่ได้ เป็นต้น)

ความพยายามที่จะทำบารุงส่งเสริมให้สวนสาธารณะกลายเป็นสถานที่ที่เปิดกว้างแก่คนทุกหมู่เหล่า นั้น ต้องอาศัยแรงจากประชาชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง เราอาจพบได้ว่ามีอยู่หลายเมืองที่เดียว ที่มีองค์กรท้องถิ่น (Grassroots organization) ที่ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสวนสาธารณะ สร้างถนนหนทาง อันเอื้ออำนวยให้เกิดประชาคมในชุมชน เกิดความมีชีวิตชีวาของคนในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น ในเมืองซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีโครงการ Community Design Consulting Program of Urban Ecology ที่ก่อตั้งในปี 1994 ซึ่งเป็นโครงการที่สนับสนุนให้สถาปนิก นักวางแผน และนักภูมิสถาปนิก ให้บริการคำแนะนำทางด้านวิชาชีพแก่ชุมชนรายได้น้อยที่มักมีความหลากหลายทางด้านพื้นเพเชื้อชาติ และมีแผนงาน *Blueprint for a Sustainable Bay Area* ที่ส่งเสริมขบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกป้องคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยการป้องกันสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับในบ้านของตนเองจนถึงระดับเมือง

การจัดให้มีพื้นที่เปิดโล่ง พื้นที่สวนและลานสาธารณะยังเปิดโอกาสที่ทำให้ผู้คนจากทุกพื้นเพมาพบปะพูดคุยกัน สร้างให้เกิดบรรยากาศของสำนึกของพลเมืองในสังคมชุมชนเดียวกัน ซึ่งจะยังผลให้เกิดการเชื่อมสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อต่อสู้กับปัญหาของการแยกแบ่งชนชั้นทางสังคม

ทางเท้าและบาทวิถี (Public sidewalks and streets)

ในย่านที่มีร้านค้าและในย่านที่อยู่อาศัยนั้น ทางเท้าสาธารณะเป็นพื้นที่ที่ผู้คนมีโอกาสพบปะเกิดการพูดคุยทักทาย และปฏิสัมพันธ์กันในขณะที่กำลังเดินทางไปทำงาน ไปร้านค้า หรือขณะเดินเล่น ทางเท้าสาธารณะจึงมีลักษณะที่เป็นพื้นที่ที่ประชาคมเมืองได้เช่นกัน ทางเดินหน้าร้านค้า หน้าบ้าน ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่เพิ่มพูนให้เกิดสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองที่มีชีวิตชีวา ดังที่ Jane Jacobs (1961 อ้างใน Douglass et al., 2002: 350) ได้บรรยายไว้ใน *The Death and Life of Great American Cities*

ปัจจุบัน หลายเมืองในอเมริกาประสบปัญหาการสูญสลายหายไปของถนนธุรกิจการค้าเก่าแก่กลางเมือง ('main street') บรรยากาศเก่าๆของชุมชนที่มีชีวิตชีวา มีบาทวิถีทางเดินหน้าร้านค้าปลีกร้านค้าย่อย อันเป็นสถานที่ที่ซึ่งเพื่อนบ้านพบเพื่อนบ้าน ทักทายกันยามมาเดินซื้อของ เริ่มสูญหายไปพร้อมกับการเข้ามาแทนที่ของห้างสรรพสินค้ารายใหญ่และศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นใหม่มากมายตามชานเมือง ในสหรัฐอเมริกา กว่าครึ่งหนึ่งของบ้านพักอาศัยตั้งอยู่ในเขตชานเมือง สถานที่หลักที่คนจะไปรวมกันเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจก็คือห้างสรรพสินค้า แม้ห้างสรรพสินค้าจะเป็นอาคารสาธารณะ แต่ก็ก็เป็นพื้นที่เอกชนที่มีวัตถุประสงค์หลักที่มุ่งผลักดันให้เกิดการบริโภค อันเป็นขบวนการภายใต้กลไกของระบบบริโภคนิยม

นอกจากนี้ ห้างสรรพสินค้ายังมีการควบคุมพฤติกรรมและกิจกรรมที่เป็นอิสระของสาธารณชน อันรวมไปถึง การชุมนุม การปราศรัยในที่สาธารณะ และห้ามกิจกรรมประเภทการประท้วงหรือเดินขบวน อันเป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย

หลายรัฐในอเมริกาได้สังเกตเห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากจุดนี้เอง จึงได้ออกกฎหมายให้ห้างสรรพสินค้าทั้งหลายอนุญาตให้มีการปราศรัยในที่สาธารณะ สำหรับตัวอย่างในเอเชีย ในประเทศญี่ปุ่น เทศบาลเมืองนาโกยาได้สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน ก่อสร้างศูนย์สรรพสินค้าและศูนย์ชุมชนเข้าไว้ด้วยกันในลักษณะอาคารสูง กิจกรรมสาธารณะในเทศกาลต่างๆจะถูกจัดที่ลานกลางแจ้งชั้นล่าง และมีร้านค้าต่างๆและกิจกรรมของชุมชน เช่นงานแสดงศิลปะตั้งอยู่ด้วยกันในอาคารในแต่ละชั้น

สำหรับในโครงการที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไป การวางผังชุมชนแบบ neo-traditional town ที่เกิดขึ้นตามชานเมืองในหลายประเทศ โดยได้พยายามหวนฟื้นคืนบรรยากาศต่างๆในอดีตของชุมชนแบบดั้งเดิม โดยการสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีพื้นที่ประชาคมเมืองที่มีชีวิตชีวา สวยงาม กลับมีราคาแพง แล้วจึงทำให้ชุมชนเหล่านี้กลายเป็นสถานที่อยู่อาศัยเฉพาะของกลุ่มคนผู้มีรายได้สูง

ทุกวันนี้ ห้างสรรพสินค้ามีวิธีการที่เข้มข้นขึ้นในการสอดส่องควบคุมพฤติกรรมคนที่มาเตร็ดเตร่ไม่ได้มาซื้อของ ชุมชนที่สร้างใหม่ก็มีแนวโน้มที่จะเป็นชุมชนปิด (gated community) ที่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนรวย และกีดกันผู้มีรายได้น้อยออกจากพื้นที่ส่วนกลางที่จัดไว้ในเขตที่อยู่อาศัยของชุมชน สิ่งที่ขาดหายไป ในโครงการพัฒนาย่านชานเมืองต่างๆเหล่านี้ ก็คือการรับรู้ชื่นชมและสัมผัสได้ถึงคุณค่าของพื้นที่ที่ว่างประชาคมเมืองที่มีไว้เพื่อประชาชนทุกกลุ่มคน ทุกชนชั้นอย่างเท่าเทียมกัน

ศูนย์ชุมชนหรือศาลาประชาคม (Community/civic centers and public buildings)

ศาลาประชาคมหรือศูนย์ชุมชนต่างๆ โดยมีภาครัฐบาลเป็นผู้สนับสนุนในการก่อตั้ง ทั้งที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อหวังผลประโยชน์กำไรทางการค้าและทั้งที่ไม่หวังผลกำไรจากการประกอบกิจการนั้น อาจเป็นศูนย์ประชาคมเมืองที่ครอบคลุมกิจกรรมต่างๆที่หลากหลายสำหรับชุมชน โดยอาจปรากฏตั้งแต่อยู่ในรูปของสโมสรและสมาคมประเภทงานอดิเรกและงานศิลปะ จนถึงสมาคมทางการเมืองและกลุ่มปฏิบัติการรณรงค์ต่างๆ พื้นที่เหล่านี้ นอกจากนี้ สถานที่ที่เป็นอาคารที่ทำการของรัฐมักกลายเป็นพื้นที่ตั้งในการชุมนุมของประชาชนในการเรียกร้องสิทธิต่างๆต่อรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น หน้าอาคารรัฐสภา หรือหน้าทำเนียบรัฐบาล

อย่างไรก็ดี ในอเมริกา ภายหลังจากเหตุการณ์จู่โจมของกลุ่มผู้ก่อการร้ายวันที่ 11 กันยายน 2001 อาคารและสถานที่สาธารณะ สนามกีฬา และศูนย์บันเทิงต่างๆ ได้เพิ่มการตรวจตราระแวดระวังมากขึ้น ทำให้พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางประชาสังคม/ประชาคมเมืองในพื้นที่ดังกล่าวมีอันถูกจำกัดลง

ร้านค้า/กิจการค้าที่บริการพื้นที่ประชาคมเมือง (Commercial establishments with traditions as civic spaces)

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ร้านค้าบางประเภทหรือกิจการบางอย่างได้รับความนิยมทางการตลาดเนื่องมาจากบริการที่มีพื้นที่ให้สังสรรค์หรือมีพื้นที่ประชาคมเมืองให้แก่ชุมชน บางกิจการกลายเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคมที่มีอายุยาวนานจนมาถึงทุกวันนี้ ในอเมริกาเหนือ ยุโรป และหลายประเทศในแถบเอเชีย ร้านกาแฟ และร้านอาหารและเครื่องดื่มที่เรียกว่า ผับ (pub) เป็นตัวอย่างที่รู้จักกันดีว่า เป็นสถานที่ที่ผู้คนสามารถมานั่งสังสรรค์กับเพื่อนหรือคุยกับคนแปลกหน้าได้เป็นชั่วโมงๆ ในสนนราคาค่าบริการที่ถูก ในประเทศญี่ปุ่นและเกาหลี โรงอาบน้ำสาธารณะ (public bath) ซึ่งบริหารโดยเอกชน เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองแบบหนึ่ง ซึ่งผู้คนมาไม่เพียงเพื่อมาอาบน้ำแต่มาพูดคุยกับเพื่อนบ้านด้วย ในญี่ปุ่น ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 พบว่ามีนักลงทุนได้กว้านซื้อโรงอาบน้ำสาธารณะเพื่อรื้อทิ้ง เพื่อสลายความเข้มแข็งของชุมชนที่รวมกลุ่มกันต่อต้านการลงทุนธุรกิจสังหาริมทรัพย์ที่เข้ามาเบียดเบียนพื้นที่บ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัย ผลปรากฏว่าจำนวนโรงอาบน้ำสาธารณะลดจำนวนลงไปอย่างมากหลังจากนั้น

ร้านอาหารประเภท fast food ที่ส่งเสริมการกินแบบรวดเร็วแล้วรีบจร ที่กระจายสาขาไปทั่วโลกได้กลายเป็นกิจการที่เข้ามาแทนที่กิจการร้านอาหาร และร้านกาแฟในท้องถิ่น ในหลายประเทศในเอเชียกิจการถูกไต่ระดับโลกอย่าง Starbucks ซึ่งวางแผนที่จะมี 1,500 สาขาในเอเชียในปี 2003 อาจจะนำเสนอบริการที่ดี มีบรรยากาศของการพบปะกันของผู้คน แต่ราคาค่าเครื่องดื่มนั้นเกินกำลังความสามารถในการจ่ายของประชาชนมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งประเทศ ผลปรากฏว่า กิจการท้องถิ่นทุกแห่งก็จำต้องพ่ายต่อร้านอาหารประเภท fast food ที่ส่งเสริมการบริโภคแบบรวดเร็ว และผู้คนก็ต้องจ่ายออมจ่ายเงินเพื่อแลกเปลี่ยนกับประสบการณ์ที่จะได้รับ

ส่วนกิจการบางอย่าง อย่างบริติชผับ (British pub) ในยุโรปยังคงอยู่รอดได้ และยังได้รับความนิยม เนื่องจากบริติชผับนำเสนอบรรยากาศที่ดีในลักษณะพื้นที่ประชาคมเมืองให้แก่ชุมชนในท้องถิ่น

สถานที่เอกชนที่มีพื้นที่ประชาคมเมืองตามที่รัฐกำหนด (Private establishments that include civic space due to state regulations)

วิถีประชาคมเมือง (civic life) จะมีคุณภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่ที่ว่าพื้นที่ประชาคมเมืองนั้นถูกควบคุมอย่างไรโดยฝ่ายต่างๆ (อันได้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชน/เจ้าของที่ ฝ่ายจัดการพื้นที่ และผู้ใช้พื้นที่) ในบางกรณีรัฐบาลเป็นผู้จัดสรรให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองในพื้นที่เอกชนที่บริการรองรับประชาชนทั่วไป ยกตัวอย่างในสหรัฐอเมริกา รัฐฟลอริดา กำหนดให้สนามบินในรัฐจะต้องมีพื้นที่ที่อนุญาตให้ประชาชนมีอิสระในการปราศรัยในที่สาธารณะได้ มีรัฐบางรัฐ แม้จะยังมีอยู่ไม่ก็รัฐในอเมริกาก็กำหนดให้ศูนย์การค้าอนุญาตให้ประชาชนปราศรัยในที่สาธารณะได้เช่นกัน ส่วนรัฐอื่นๆส่วนใหญ่ยังไม่ออกกฎหมายของตัวเองแต่ก็ได้รับรองกฎที่กล่าวมา

ในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิก ลักษณะของพื้นที่ของเอกชนที่รัฐกำหนดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองนั้นยังมีจำกัดอยู่มาก แต่ตัวอย่างของเมืองนาโกย่าในประเทศญี่ปุ่น ที่สร้างอาคารสูงให้มีทั้งส่วนที่เป็นพื้นที่

ประชาคมของชุมชนที่อยู่ด้วยกันกับพื้นที่ร้านค้าดังที่กล่าวไปแล้ว ก็เป็นความร่วมมือที่ก้าวหน้าไปกว่าประเทศใหญ่อย่างอเมริกา

ไซเบอร์สเปส/ที่ว่างในการสื่อสารระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประชาคม (Cyber-civic space)

นวัตกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เรียกกันว่า อินเทอร์เน็ต ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ได้ทำให้รูปแบบใหม่ของที่ว่างพื้นที่ประชาคมเมืองที่ไร้พรมแดนเกิดขึ้น เครือข่ายระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการสื่อสารและส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนเป็นชุมชนอินเทอร์เน็ต หรือที่ Graham (1994) เรียกว่า 'virtual communities' นอกจากนี้ ก็ยังเป็นที่น่าสนใจอีกด้วยว่า การใช้อินเทอร์เน็ตที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แสดงถึงแนวทางสำคัญที่จะก่อให้เกิดประชาสังคม ที่เกิดจากการรวมตัวร่วมมือกันเหนือพรมแดนระหว่างชาติ

ร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่รายอมเยาเป็นกิจการที่เกิดขึ้นใหม่ตามเมืองในหลายประเทศในเอเชียแปซิฟิก โดยเฉพาะในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ซึ่งประชากรที่มีกำลังซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ยังคงมีสัดส่วนน้อย หากยกเว้นการปฏิสัมพันธ์แบบมนุษย์สัมพันธ์กันแล้ว บริการอินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยสนทนากันใน chat room, bulletin boards และ webpage แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องต่างๆ ทางสังคมหรือการเมือง ไซเบอร์สเปส (cyberspace) หรือที่ว่างในการสื่อสารระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงสามารถเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดประชาคมเมืองในชุมชนอินเทอร์เน็ตได้ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมให้ชุมชนที่มีตัวตนเป็นรูปธรรมสื่อสารถึงกันได้อย่างคล่องตัวมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเหนียวแน่นได้เช่นกัน

ในกรณีของอินโดนีเซียที่รัฐคอยเข้มงวดสอดส่องควบคุมอิสรภาพของประชาชน ห้ามมีการรวมตัวชุมนุม ที่ Lim (2002) เรียกว่า "Panopticon" (รูปแบบหนึ่งของคุกที่ผู้คุมสามารถมองเห็นนักโทษได้จากจุดๆ เดียวตรงกลาง โดยที่นักโทษมองไม่เห็นผู้คุม) อินเทอร์เน็ตได้เป็นทางออกของประชาชนในการหาอิสรภาพในการติดต่อสื่อสาร จนเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม การควบคุมของรัฐบาลในการใช้อินเทอร์เน็ตส่งข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลทางการเมือง ก็ประเด็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในบางประเทศในแถบเอเชีย ที่ทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตยังไม่มีอิสระเท่าที่ควร

ที่ว่างเฉพาะกลุ่มคน (Marginal, illegal, covert and disguised civic spaces)

ในสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองที่ตึงเครียด พื้นที่ประชาคมเมืองในบางลักษณะอาจคงอยู่ได้ เนื่องจากเกิดการควบคุมจากภาครัฐ แม้ว่ากิจกรรมประชาคมเมืองที่เกิดขึ้นจะถูกกล่าวหาว่าเป็นกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย หรือเป็นกิจกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในกรอบอำนาจทางสังคม พื้นที่ประชาคมในสถานการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้ในวัด โรงเรียนสอนศาสนา หรือสถาบันทางศาสนาอื่นๆ อาจด้วยความเชื่อที่

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

เหนียวแน่นทางศาสนาในท้องถิ่น ที่ทำให้รัฐบาลไม่กล้าเข้าแทรกแซง แล้วจึงทำให้มีช่องทางพอที่ประชาชนที่มีความคิดความเชื่อเหมือนกันจะเกิดการรวมตัว เหตุการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นตามกลุ่มชุมชนที่มีเชื้อชาติเดียวกันเกาะกลุ่มกันเป็นกลุ่มใหญ่ และมีภาษาของตนเองเป็นเกราะกำบังจากการแทรกแซงของคนภายนอก

ภายใต้ระบอบการปกครองของรัฐบาลเผด็จการในบางประเทศในแถบเอเชียในอดีต (อย่างเช่นในประเทศเกาหลี ในการต่อสู้เพื่อรัฐบาลประชาธิปไตย) แรงต่อต้านอำนาจเผด็จการเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่เป็นสถาบันทางการศึกษาอย่างในมหาวิทยาลัย เมื่อแรงต่อสู้ประชาชนเข้มแข็งขึ้น ที่ว่างที่เคยเป็นสถานที่เฉพาะกลุ่มคนก็ขยายขยายออก สู่นนภายนอกและอนุสรณ์สถานต่างๆ

ที่ว่างเวทียุทธประชาชน (Insurgent spaces)

การยึดครองพื้นที่ในเมืองเพื่อแสดงสิทธิเรียกร้องทางการเมืองมักเกิดขึ้นเมื่อมีสถานการณ์ที่ทำให้ประชาชนในสังคมลุกฮือและเผชิญหน้ากับรัฐบาลหรือองค์กรที่มีอำนาจสูงกว่า (เช่น องค์กรโลกระหว่างชาติ) เมืองหลายๆเมือง ล้วนมีสถานที่ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งในวันปกติ สถานที่ดังกล่าวนี้อาจดูเหมือนไม่มีตัวตน แต่สถานที่เหล่านี้แหละที่มักเป็นเวทีชุมนุมต่อต้านอำนาจไม่ชอบธรรม การยึดพื้นที่ดังกล่าวได้ อาจกลายเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งและการชัชชนะทางการเมืองอย่างในกรณีของประเทศไทย ในเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1989 การยึดครองพื้นที่จัตุรัสเทียนอันเหมินได้ หมายถึงชัยชนะและการได้มาซึ่งอำนาจในการกำหนดชะตาของสถาบันทางการเมืองของชาติ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในกรุงเทพฯ (Boonchuen, 2002), ถนน EDSA ในมะนิลา, สวนอียิปาในกรุงโตเกียว (Machimura, 1997 อ้างใน Douglass et al., 2002) และอาคารรัฐสภาในกรุงจาการ์ต้า ล้วนเป็นสถานที่สำคัญที่มีสัญลักษณ์มีความหมาย

จะเห็นได้ว่าพื้นที่/ที่ว่างประชาคมเมืองนั้นเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ สำหรับงานวิจัยนี้ได้เลือกสนามหลวงขึ้นมาเป็นพื้นที่กรณีศึกษา ซึ่งเป็นหนึ่งตัวอย่างของพื้นที่ประชาคมเมืองในประเทศไทย หากจัดสนามหลวงตามรูปแบบที่ Douglass และคณะ (2002) ได้แยกแยะให้ไว้แล้ว สนามหลวงก็อาจเข้าข่ายรูปแบบพื้นที่ประชาคมเมืองได้ทั้งในลักษณะที่เป็นลานสาธารณะ และทั้งที่เป็นที่ว่างที่เป็นเวทียุทธประชาชน สำหรับความเป็นมา ความสำคัญของที่ว่างอันทำให้สนามหลวงกลายเป็นพื้นที่ของพลังประชาชนนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น เป็นเนื้อหาของการศึกษาในขั้นต่อไป และการทบทวนวิวัฒนาการและบทบาทหน้าที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสนามหลวงจึงเป็นเนื้อหาหลักที่จำเป็นต่อไปในงานวิจัยนี้

วิวัฒนาการและบทบาทหน้าที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสนามหลวง

ในการศึกษาวิวัฒนาการและบทบาทหน้าที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของสนามหลวงนั้น เราสามารถพบเอกสารที่กล่าวถึงสนามหลวงได้ในจดหมายเหตุ และวรรณกรรมทั่วไป ซึ่งเป็นบันทึกหรือการเล่าเกร็ดพื้นละเล็กละน้อยของเหตุการณ์ต่างๆในอดีต หรืออาจค้นพบเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาสนามหลวงได้จากวรรณกรรมที่กล่าวครอบคลุมพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งพบได้มาก ส่วนการศึกษาเชิงวิชาการเฉพาะเรื่องสนามหลวงปรากฏอยู่ในการศึกษาเชิงสังคมและเชิงประวัติศาสตร์ ไม่ได้มีอยู่มากนัก

บันทึกเรื่อง "เหตุเกิดที่สนามหลวง" โดยถวิล มั่นสน่อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2523) เป็นหนึ่งในวรรณกรรมที่หายากที่กล่าวเฉพาะเจาะจงถึงพื้นที่สนามหลวง เนื้อหาหนังสือทบทวนอดีตที่ผ่านมาของสนามหลวงและบันทึกปึกคึกคดีเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นที่ท้องสนามหลวงในยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปี พ.ศ. 2523 วรรณกรรมฉบับนี้พบว่าเป็นวรรณกรรมฉบับแรกที่เป็นการเจาะจงบันทึกเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ท้องสนามหลวง

การศึกษาโดย นิรุชฌ์ เรื่องกิตติยศยิ่ง (2540) ตามหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง "รูปแบบชีวิตเมืองหลวง: ศึกษาจากสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง" เป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเฉพาะเจาะจงลงไปในพื้นที่สนามหลวง การศึกษาของนิรุชฌ์ ได้ทบทวนพัฒนาการของสนามหลวงไปด้วยกันกับพัฒนาการของกรุงเทพมหานคร ครอบคลุมตั้งแต่การการก่อตั้งเมืองจนถึงปี พ.ศ. 2540 โดยทำการสำรวจการใช้พื้นที่ในปัจจุบันบนท้องสนามหลวง ซึ่งประกอบด้วยคนหลากหลายอาชีพและชนชั้น หลายประเภทของกิจกรรม อันมีข้อมูลเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ในการศึกษาความสัมพันธ์ของที่ว่างทางกายภาพกับสังคมเมืองหรือกับมนุษย์ในเมืองนั่นเอง

ที่ว่าง/พื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในรูปของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ว่างในเมืองจึงเป็นประดิษฐกรรมที่ถูกสั่งสมมาจากวิถีสังคมเมืองของมนุษย์ เมืองก็เป็นที่ย่างแบบหนึ่งที่มีคุณสมบัติและคุณลักษณะพิเศษในตัวเอง หรือ ดังที่ อ็องรี เลอเฟวร์ เรียกว่า "The right to the city" หรือ "วิถีของเมือง" (Lefebvre, 1995 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542: 169)

ในการทบทวนและวิเคราะห์ที่ว่างหรือกายภาพของสิ่งปลูกสร้างทางผังเมืองนี้ เราจำเป็นจะต้องศึกษาและวิเคราะห์วิถีของเมืองควบคู่ไปพร้อมกัน ดังที่ ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542: 169) ได้กล่าวไว้ว่า ในการที่จะเคารพและยอมรับในความเป็นชุมชนเมือง ความเป็นเมือง ชีวิตแบบเมือง รวมตลอดไปจนถึงการสร้างชุมชนและประชาสังคมในพื้นที่ที่ว่างที่เรียกว่า "เมือง" นั้น สิ่งแรกที่ต้องกระทำก็คือ "การคืนชีวิต คืนสถานภาพ และความเป็นตัวตน/เอกลักษณ์ให้กับเมือง ด้วยการหันกลับมาขบคิด ทบทวนและศึกษาสิ่งที่เรียกว่า 'เมือง' กันใหม่ ในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง นั่นคือ ในฐานะที่เป็นพื้นที่พิเศษเฉพาะแบบ

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

หนึ่ง (heterotopia)¹ ในกรณีสนามหลวงก็เช่นกัน สนามหลวงมีพัฒนาการเกิดขึ้นไปพร้อมกันกับวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเมืองตามวิถีสังคมเมืองของคนไทย ซึ่งในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสนามหลวงในบทความนี้ เราอาจแบ่งวิวัฒนาการของสนามหลวงได้ตามวิวัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจแบ่งออกคร่าวๆได้ 4 ยุคสมัย ดังต่อไปนี้

1. ยุคอิทธิพลอยุธยาสมัยสถาปนาเมือง (ช่วงรัชสมัย ร.1 – ร.3)

ในการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ระยะแรก การสร้างเมืองได้ยึดรูปแบบผังเมืองตามคติความเชื่อทางจักรวาลวิทยาเป็นสำคัญเช่นเดียวกันกับในการสร้างกรุงศรีอยุธยา การสร้างสถาปัตยกรรมและการวางผังเมืองในยุคนี้ล้วนจำลองรูปแบบมาจากกรุงเก่าทั้งสิ้น ตั้งแต่การสร้างพระบรมมหาราชวัง คูเมือง ป้อมปราการ วังหน้า ภูเขาทอง วัดประจำพระมหากษัตริย์ รวมถึงลานหน้าวังที่อยู่ระหว่างพระบรมมหาราชวัง (วังหลวง) และพระราชวังบวรสถานมงคล (พระบวรราชวัง หรือ วังหน้า) ซึ่งก็คือบริเวณลานท้องสนามหลวงนั่นเอง

บริเวณพื้นที่สนามหลวงในอดีต ไม่ได้มีอาณาเขตกว้างขวางดังเช่นทุกวันนี้ ลานโล่งหน้าวังในอดีตมีขนาดประมาณเพียงครึ่งหนึ่งของพื้นที่ในปัจจุบัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ไม่ได้เป็นรูปวงรี ด้านเหนือติดถนนพระจันทร์ ซึ่งก็คือถนนผ่ากลางท้องสนามหลวงในเวลานี้ (ดูแผนที่ 2.1)

¹ ดังที่ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) เรียกว่า "heterotopia" ซึ่งเขาเห็นว่า ในทุกสังคมจะมีพื้นที่แบบหนึ่งที่สำคัญ เป็นพื้นที่ของความขัดแย้ง หรือไม่ใช่พื้นที่ของความขัดแย้งต่างๆรวมอยู่กัน พื้นที่ชนิดพิเศษมีอยู่มากมายในชีวิตจริงเรา สำหรับ ฟูโก แล้ว เขาอธิบายว่า พื้นที่แบบพิเศษ (heterotopia) เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง จึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริงและมิติในอุดมคติอยู่ด้วยกัน เป็นพื้นที่อีกแบบที่ต่างไปจากทั้งพื้นที่ในอุดมคติและกับพื้นที่จริง มิโนทส์ของ ฟูโก ต่อ heterotopia เป็นการพยายามมองพื้นที่จากภายนอก กล่าวคือมองพื้นที่อย่างสิ่งมีชีวิต และเป็นประดิษฐกรรมของสังคม สาระสำคัญของพื้นที่ชนิดพิเศษเหล่านี้ สามารถสรุปได้เป็นหลักสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ (1) พื้นที่ชนิดนี้มีอยู่ในทุกสังคม ทุกวัฒนธรรมในโลก เพียงแต่ในแต่ละสังคมและในแต่ละยุคสมัยจะมีวิถีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันออกไป; (2) ในแต่ละสังคมสามารถสร้างและกำหนดบทบาทหน้าที่ให้กับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันไป; (3) พื้นที่/สถานที่พิเศษเหล่านี้ มีหน้าที่เฉพาะของตัวเอง แม้ว่าจะขัดแย้งไปด้วยกันไม่ได้กับพื้นที่/สถานที่แบบอื่นๆในสังคม แต่ก็สามารถอยู่ร่วมได้; (4) พื้นที่พิเศษเหล่านี้ ไม่ค่อยผูกพันกับเวลา มีเวลาของตนเอง แต่ละสะสมตัวเองขึ้นเรื่อยๆจากการนำสรรพล้างเงื่อนเวลาที่แตกต่างกันมาไว้ในพื้นที่เดียวกัน; (5) พื้นที่พิเศษนี้จะมีระบบเปิดและปิดในการเข้าถึงไปพร้อมกัน; (6) พื้นที่/สถานที่พิเศษเหล่านี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่อื่นๆในสังคมเข้าด้วยกัน โดยหน้าที่ที่ว่านี้เป็นทั้งหน้าที่ในจินตนาการและในความเป็นจริง (ดูรายละเอียดใน Foucault, 1986a อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ , 2542: 199-204)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

แผนที่ 2.1 ภาพขยายแผนที่กรุงรัตนโกสินทร์ปี ร.ศ. 115 (พุทธศักราช 2439)

ที่มา: ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ, 2545: 123

คติการสร้างลานดินกลางเมืองนั้นปรากฏมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า จากบันทึกแผนภูมิสถานในสมัยอยุธยาที่ปรากฏพบว่า มีลานดินบริเวณหน้าพระราชวัง ซึ่งภายหลังก็คือลานดินหน้าวิหารพระมงคลบพิตร และใช้เป็นสถานที่สำหรับงานพระเมรุโดยเฉพาะ (ถวิล มั่นสนั่น และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523) ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ท้องทุ่งหน้าพระบรมมหาราชวังนี้ได้ถูกใช้เพื่อเป็นที่ตั้งพระเมรุถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์เช่นเดียวกับลานดินหน้าวังในสมัยอยุธยา ทำให้ในอดีตผู้คนเรียกที่ว่างแห่งนี้ว่า “ทุ่งพระเมรุ” ก็เพราะด้วยเหตุที่พื้นที่ทุ่งโล่งหน้าวังหลวงได้ถูกใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีพระเมรุมาศโดยเฉพาะนั่นเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ในรัชกาลที่ 3 ทุ่งพระเมรุได้ถูกจัดให้เป็นที่ทำนาหลวง เนื่องจากมีการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในการติดต่อทางการทูตกับเวียดนาม และในการเจรจาข้อพิพาทเรื่องดินแดนเขมร การจัดให้มีการทำนาในบริเวณเขตพระราชวังนี้ก็เพื่อเป็นกลยุทธ์ทางจิตวิทยาในการแสดงให้เห็นแก่บ้านแขกเมืองเห็นว่าเมืองไทยใส่ใจเรื่องเสถียรภาพอาหาร มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ดังในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” (ถวิล มนัสน์อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523) และเพื่อเป็นมิ่งมงคลแก่เกษตรกร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงโปรดให้จัดพระราชพิธีที่ชมงคลกับจรดนังคัล (ซึ่งพระราชพิธีจรดพระนังคัลหมายถึง “การไถนา”) ขึ้นที่ท้องสนามหลวงด้วย ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ ในขณะที่ป่าและพงกรในบริเวณอื่นๆถูกพัฒนาเปิดพื้นที่ให้เป็นเมือง ที่ตรงนี้ในยุคนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงเพียงจากสภาพที่ลุ่มเป็นแอ่ง มีหนองบึง และพงกรท่วมหัว มาเป็นทุ่งนา (ถวิล มนัสน์อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523)

จะพบว่าสนามหลวงในยุคต้นนี้มีบทบาทรองรับงานพระราชพิธี หรือกิจเกี่ยวกับกษัตริย์เป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว สนามหลวงจึงมีหน้าที่เป็นสนามของ “หลวง” โดยชัดเจน

2. ยุคอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก (ช่วงรัชสมัย ร.4 – ร.6)

ด้วยการทำนาในบริเวณลานโล่งหน้าวังยังมีอยู่ติดกันมาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระปรเมรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีทรงโปรดให้ใครเรียกลานโล่งแห่งนี้ว่า “ทุ่งพระเมรุ” อีกต่อไป เพราะไม่สอดคล้องต่อความเป็นสิริมงคลในพิธีที่ชมงคล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มีประกาศเรียกพื้นที่หน้าวังนี้ว่า “ท้องสนามหลวง” ในปีพุทธศักราช 2398 (สำเนียง มณีภาณุจรรย์ และ สมบัติ จำปาเงิน, 2537: 62) สนามหลวงในยุคนั้น รายล้อมด้วยอาคารปะรำพิธี พลับพลาล้อมด้วยกำแพงแก้วเพื่อการเสด็จทอดพระเนตรการทำนาโดยเฉพาะ และโรงละครข้างพลับพลาสำหรับการแสดงละเล่นบวงสรวงเทวดาฟ้าดิน อีกทั้งมียู้งฉางในบริเวณนอกกำแพงแก้ว

ครั้นต่อมา เมื่อการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกได้ส่งผลให้วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีผลโดยตรงอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของประเทศใกล้เคียง แม้ประเทศไทยจะไม่ได้ตกเป็นประเทศในอาณานิคม แต่การติดต่อกับชาวต่างชาติมากขึ้นทั้งทางการทูต ทางการค้า และการเริ่มส่งบุตรหลานเชื้อพระวงศ์รวมถึงการให้ทุนนักเรียนไปเรียนต่างประเทศตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็เป็นผลให้อิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกแพร่มาสู่ประเทศไทยมากยิ่งขึ้น การพัฒนาเมืองเกิดขึ้นอย่างมากมาในช่วงนี้ แล้วจึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญแก่ภูมิทัศน์ของกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นไปพร้อมกับการจัดวางระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการคมนาคม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากมาในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5

ในต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องมาจากหมดความจำเป็นที่จะต้องทำนาเหมือนสมัยก่อน พระองค์จึงทรงโปรดให้รื้อพลับพลาปะรำพิธีที่ปลูกสร้างสำหรับการทอดพระเนตรการทำนาออก ภายหลังเมื่อพระองค์ทรงเสด็จประพาสกลับจากยุโรปครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช

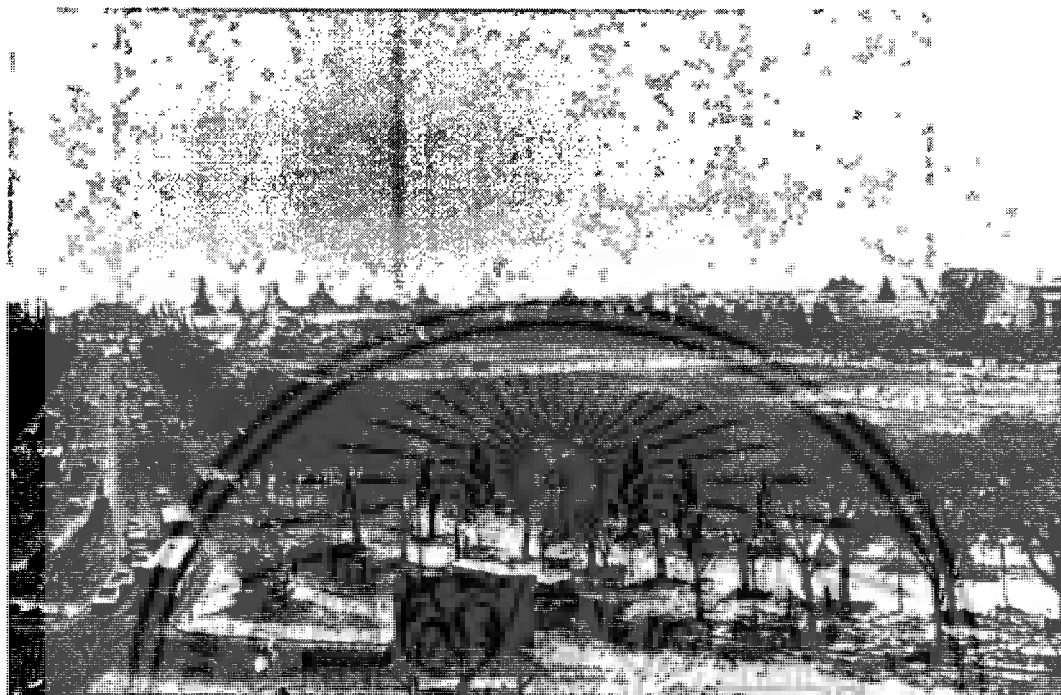
2440 (ตรงกับคริสต์ศักราชที่ 1897) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดผังตกแต่งพระนครอย่างทันสมัย พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้ตัดถนนราชดำเนินเพื่อสร้างความมั่งคั่งเช่นถนนหนทางในเมืองปารีส และเมืองในอารยประเทศในยุโรปที่มีแนวต้นไม้และทางเดินร่มรื่นสวยงาม ทั้งนี้เพื่อพัฒนารูปลักษณ์ของ กรุงเทพมหานครเป็นสมัยใหม่ ให้ทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้วที่พระองค์ทรงเสด็จประพาสและ ทอดพระเนตรมา

จากโครงการต่างๆในวางแผนและสร้างภูมิทัศน์ของเมืองให้สวยงามโอฬารยิ่งใหญ่เยี่ยงชาติ ตะวันตก อาทิเช่น การตัดถนน สร้างสะพาน สร้างสวนสาธารณะไปพร้อมกับการจัดวางระบบ สาธารณูปโภคในยุคนี้เอง ทำให้เราอาจเรียกการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงนี้ได้ว่า เป็นยุคแห่ง “กระแสการทำให้เมืองสวยงาม” หรือ “City Beautiful Movement” ของไทย เปรียบได้กับยุค “City Beautiful Movement”² ของอเมริกา ที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เลยทีเดียว (จะแตกต่างก็ตรงที่เวลาที่เกิดขึ้นผิดกัน โดยการเผยแพร่วัฒนธรรมทางผังเมืองแนวนี้สู่เมืองไทยมี กระแสการพัฒนาที่ช้ากว่า 4-5 ปี และการวางผังมีขนาดขอบเขตที่เล็กกว่า) และนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ ประเทศไทยได้มีการออกแบบวางผังเมือง (urban design) อย่างเป็นทางการ

พร้อมกันนี้ ลักษณะทางกายภาพของสนามหลวงในยุคนี้ ได้รับการเปลี่ยนแปลงโดยถูกขยาย ให้ใหญ่ขึ้น เนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้ยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) และ ในเวลาต่อมาจึงทรงโปรดให้รื้อถอนป้อมปราการและสิ่งปลูกสร้างในอาณาเขตวังหน้าด้านตะวันออกกลาง อาณาเขตของสนามหลวงจึงได้ถูกขยายต่อขึ้นไปทางตอนเหนือ พื้นที่ข้างตะวันออกก็ทำถนนราชดำเนินใน สนามหลวงจึงได้รับการแปรสภาพใหม่โดยถูกสร้างให้เป็นทุ่งราบรูปไข่ ปลูกต้นมะขามเรียงเป็นแนว 2 แนว รอบนอก มีเนื้อที่เท่าสนามหลวงเช่นในทุกวันนี้ กินพื้นที่ 68 ไร่ (สถิติกรุงเทพมหานคร, 2543) ยุคนี้จึงเป็น ยุคแรกที่สนามหลวงมีการจัดภูมิทัศน์ที่มีลักษณะเป็นสนามหญ้ากว้างเหมือน “จัตุรัส” (square) หรือ “ลาน โลงกลางเมือง” (plaza) ที่มีความสง่างามอย่างในเมืองต่างๆในประเทศที่พัฒนาแล้วในยุโรป มิได้มีลักษณะ เป็นทุ่งนาหรือหนองบึงอย่างแต่ก่อน

² การจัดงานมหกรรมโลก Chicago World Fair ในปีคริสต์ศักราช 1983ถือเป็นจุดยิ่งใหญ่สำคัญของกระแส “City Beautiful Movement” ในการวางผังเมืองของอเมริกา

ภาพที่ 2.1 สนามหลวงในปี พุทธศักราช 2525

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สนามหลวงได้ถูกใช้เพื่อกิจกรรมใหม่ๆอันหลากหลายมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมแทบทั้งสิ้นเกิดจากการติดต่อคบค้าเกี่ยวข้องกับต่างชาติ นับตั้งแต่งานเลี้ยงต้อนรับการเสด็จกลับจากต่างประเทศ, งานฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี ในปี พ.ศ. 2425, งานจัดแสดงมหกรรมแห่งชาติเป็นครั้งแรก (National exhibition) เพื่อแสดงสินค้าที่ผลิตในประเทศ กินเวลาด้าน 3 เดือน, งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ, และการใช้สนามหลวงเป็นสนามกีฬา (เนื่องจากในสมัยนั้น สนามขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้ๆมีอยู่เพียงไม่กี่สนาม) เช่น สนามกอล์ฟ สนามแข่งม้า สนามแข่งวูว่ที่ริเริ่มเล่นกันในประมาณสมัยรัชกาลที่ 4 (เกียรติ จิวะกุล และคณะ, 2525; กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมกูร, 2541) ถึงรัชกาลที่ 5 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2539: 40) กีฬาที่เล่นส่วนใหญ่หลายประเภทเป็นกีฬาใหม่ที่รับมาจากต่างชาติและไม่ปรากฏการเล่นมาก่อนในเมืองไทย ทั้งนี้กิจกรรมใหม่ๆที่เกิดขึ้นในยุคนี้ แม้จะไม่ใช่พระราชพิธีแต่เพียงอย่างเดียวอย่างในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งมีการจัดกิจกรรมตามวัฒนธรรมต่างชาติเกิดขึ้น แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ถูกดำเนินริเริ่มตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ และมักเป็นกิจของข้าราชการชาวต่างชาติและข้าราชการบริหารหรือข้า(ของ)หลวงเสียส่วนมาก สนามหลวงในยุคนี้จึงยังถือได้ว่าเป็นพื้นที่ของ “หลวง” แม้จะมีกิจกรรมจากวัฒนธรรมใหม่ๆเข้ามาเจือปนอย่างมากมาย

อย่างไรก็ดี เวลาในช่วงนี้ก็เป็น “จุดถ่ายผ่านเวลา” ที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของสังคมไทย จากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ สู่วัฒนธรรมใหม่ของวิถีสังคมไทย

ภายใต้การปกครองรูปแบบใหม่สู่ระบอบประชาธิปไตยในยุคต่อมา อันเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

3. ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ช่วงรัชสมัย ร.7 – ร.8)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2475 จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่การปกครองโดยรัฐบาล สภาพแวดล้อมและรูปลักษณะของเมืองในบริเวณใกล้เคียงท้องสนามหลวงได้รับการพัฒนาตามโครงการของรัฐบาล ได้มีการสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกลางถนนราชดำเนิน เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย และการสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบอิตาเลียนเรอเนซองส์ที่ยิ่งใหญ่โอฬาร เพื่อเป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพแล้ว บทบาทหน้าที่ของสนามหลวงก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า สนามหลวงถูกใช้เป็นที่ประกอบพิธีพระเมรุมาศของกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์มาแต่ช้านาน แต่ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงอำนาจจากสถาบันกษัตริย์มาสู่ประชาชน นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่มีการตั้งเมรุกลางเมืองของ “คนธรรมดา” ในวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ 2476 ณ ท้องสนามหลวง (นิรнуช เรื่องกิตติยศียง, 2540) พื้นที่สนามหลวงได้ถูกใช้ในงานประกอบพิธีเผาศพทหารวีรชนที่เสียชีวิตในคราวรบชนะพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นชัชวาลย์กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ แต่การตั้งปราสาทไฟเผาศพนั้น ใช้พื้นที่ทางด้านทิศเหนือของสนามหลวง (ฝั่งวังหน้า) ไม่ได้ใช้พื้นที่ด้านใต้ติดพระบรมมหาราชวัง ซึ่งใช้สำหรับพระราชพิธีเมรุมาศและพระราชพิธีต่างๆ การพระราชทานเพลิงศพคนธรรมดาในเวลาต่อมา ซึ่งได้แก่งานพระราชทานเพลิงศพทหารที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2490 และศพวีรชนในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ก็ได้ใช้พื้นที่ทางตอนเหนือของสนามหลวงเช่นกัน ซึ่งเห็นได้ว่ามีการแบ่งแยกพื้นที่ของกลุ่มสถาบัน/ชนชั้นในการใช้อาศัย สื่อนัยยะให้เห็นว่าพื้นที่ทางตอนใต้ที่สงวนไว้ เสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับส่งกษัตริย์ (เทพเจ้า) ยังพระเมรุมาศอันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าสุทธวงสวรรค ในการเผาศพคนสามัญนั้น นิรнуช เรื่องกิตติยศียง (2540) ยังได้ตั้งข้อสังเกตด้วยว่ามีมักเป็นการเสียชีวิตหรือพลีชีพทางการเมือง สนามหลวงจึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางการเมืองการปกครอง ที่แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมเหล่านี้

แต่กิจกรรมใหม่ที่สำคัญที่มีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยสู่ระบอบประชาธิปไตยก็คือ วัฒนธรรมการปราศรัยในที่สาธารณะ หรือที่ผู้คนในสมัยนั้นเรียกกันว่า “ไฮด์ปาร์ค” (ตามชื่อสวนสาธารณะในประเทศอังกฤษที่มีการปราศรัยกันในที่ชุมนุมชน) ซึ่งได้เกิดขึ้นครั้งแรกในเมืองไทย ณ ท้องสนามหลวงในปี พ.ศ. 2500 ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยจอมพล ป. ได้นำกิจกรรมการปราศรัยหาเสียงของนักการเมืองตามแบบอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นแม่แบบของประชาธิปไตยมาเผยแพร่ใช้เป็นครั้งแรก ทั้งนี้เพื่อเป็นกิจกรรมในขบวนการส่งเสริมประชาธิปไตยในประเทศไทย

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

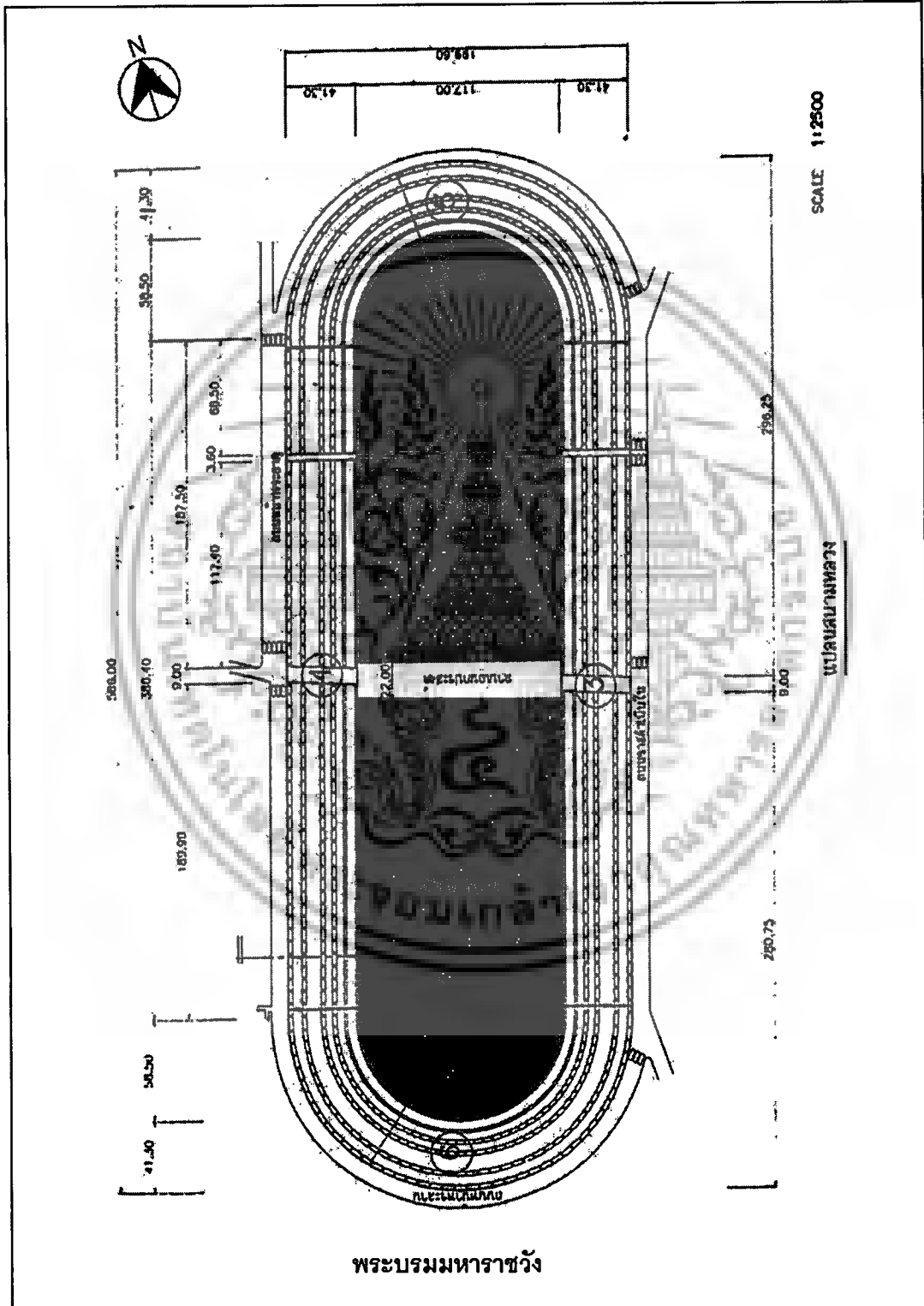
สนามหลวงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย แม้จะยังไม่เต็มรูปแบบ ก็ได้รับการขนานนามว่าเป็น “ตลาดประชาธิปไตย” (ถวิล มนต์น้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523: 8) หรือ ตลาดนัดของนักประชาธิปไตย นอกเหนือจากกิจกรรมอันหลากหลายอื่นที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว สนามหลวงได้ถูกเปิดให้ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ลานโล่งแห่งนี้ได้กลายเป็นเวทีแสดงออกของ “ชุมชนประชาธิปไตย” เป็นที่พบปะนัดแนะของคนทุกหมู่เหล่า ไม่จำกัดเพศวัย ที่สนใจเรื่องต่างๆ ทางสังคมและการเมือง ด้วยเหตุนี้ บทบาทของสนามจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นพื้นที่ของประชาชนมากขึ้น จึงอาจถือได้ว่า สนามหลวงเป็น “ลานประชาคมเมืองที่เป็นทางการแห่งแรกของเมืองไทย” นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา

4. ยุคพัฒนาสู่ความทันสมัย (ช่วงรัชสมัย ร.9)

ในช่วงที่ประเทศไทยพัฒนาสู่ความทันสมัย กรุงเทพฯเจริญเติบโตขยายตัวออกไปชานเมืองโดยรอบ แต่สนามหลวงก็ยังคงความเป็นศูนย์กลางเมือง เนื่องจากอยู่ใกล้หน่วยงานราชการต่างๆ ที่สำคัญ อันได้แก่ พระบรมมหาราชวังและวัดพระแก้วอันเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ ใกล้มหาวิทยาลัยถึงสองแห่ง ใกล้อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและจุดยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่สำคัญ และยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมเดินทางอีกด้วย สนามหลวงจึงไม่เคยที่จะได้หลับไหล คลาดล้าไปด้วยผู้คนที่ผ่านไปมา

พื้นที่สนามหลวงเคยถูกจัดให้เป็นตลาดนัดในวันเสาร์และอาทิตย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 จนกระทั่งมีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้ประกาศยกเลิกตลาดนัด ทั้งนี้เพื่อความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของภูมิทัศน์ของเมือง ตลาดนัดสนามหลวงจึงได้ถูกย้ายไปจัดจ้กร นอกจากนี้กรมศิลปากรยังได้ประกาศขึ้นทะเบียนท้องสนามหลวงให้เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 94 ตอนที่ 126 วันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2520 (ศิลปากร, 2525: 549) สนามหลวงนับจากนั้นมาได้ถูกกำหนดเป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ถูกกำหนดห้ามไม่ให้มีการค้าขายอีกด้วย

แผนที่ 2.2 การแบ่งแยกส่วนพื้นที่ใช้งานระหว่างงานราษฎร์และงานหลวง

ที่มา: ดัดแปลงจาก ระเบียบกรุงเทพมหานคร, 2543

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

กิจกรรมที่เกิดขึ้นที่สนามหลวงที่สำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือกิจกรรมทางการเมือง การชุมนุมทางการเมือง และการปราศรัยหาเสียง การรวมตัวของนักศึกษาและประชาชนเพื่อเรียกร้องต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่ไร้การครอบงำจากอำนาจทหารและอำนาจเบ็ดเสร็จได้เกิดขึ้นที่ท้องสนามหลวงหลายครั้งหลายครา ซึ่งการชุมนุมกินพื้นที่รวมไปถึงพื้นที่ต่อเนื่องใกล้เคียง บนถนนราชดำเนิน อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังเช่นในเหตุการณ์หลักๆ ในประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้ง 3 เหตุการณ์ อันได้แก่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519, และพฤษภา 2535 การต่อสู้เพื่อเสรีภาพและโคกนาฏกรรมหลายครั้งในการชุมนุมทางการเมืองได้เกิดขึ้นที่สนามหลวง (ดูภาพประกอบในภาคผนวก) หากไม่เกิดขึ้นที่สนามหลวง สนามหลวงก็มักจะถูกใช้เป็นที่ชุมนุมก่อนการเกิดเหตุการณ์ร้ายแรง เหตุการณ์เหล่านี้นำมาซึ่งความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และความเป็นสัญลักษณ์ (landmark) แห่งความทรงจำทางการเมืองของพื้นที่บริเวณนี้

นับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมต่างๆ ที่ท้องสนามหลวง นอกเหนือจากงานพระราชพิธีต่างๆ ที่ยังคงไว้แล้ว เช่น งานพืชมงคล งานพระเมรุ สนามหลวงก็ได้รับใช้กิจกรรมรัฐพิธีและกิจกรรมประจำชาติใหม่ๆ หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น งานนักษัตรฤกษ์สำหรับประชาชน และงานมหิรศพลองวันสำคัญต่างๆ ของชาติ ได้แก่ วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันรัฐธรรมนูญ และงานรื่นเริง อย่างเช่น การฉายภาพยนตร์มากที่สุดถึง 50 จอ เป็นต้น นอกจากนี้ สนามหลวงยังเคยเป็นที่แข่งฟุตบอล ที่จัดมหกรรมคอนเสิร์ต และในปีที่ผ่านมาได้มีการจัด “มหกรรมรวมพลังสร้างสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1” เพื่อเดินแอโรบิกพร้อมกันจำนวน 46,824 คน (“ทำลายสถิติโลกเดินแอโรบิก,” 2545) เพื่อทำลายสถิติโลกที่บันทึกโดยกินเนสส์บุ๊ก จะเห็นได้ว่านับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา งานของ “ราษฎร” บนท้องสนามหลวงก็มีหลายหลากมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน ตามระเบียบกรุงเทพมหานคร สนามหลวงถูกกำหนดหน้าที่ให้เป็นสวนสาธารณะ และจัดอยู่ในประเภทสวนเฉพาะทางหรือสวนอนุสรณ์ (สถิติกรุงเทพมหานคร ปี 2543) การอนุญาตให้ใช้ท้องสนามหลวงนอกเหนือจากการให้ใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการออกกำลังกายตามปกติ อยู่ภายใต้ความดูแลและรับผิดชอบของสำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ซึ่งรวมไปถึงการดูแลงานด้านการจัดภูมิทัศน์และบำรุงรักษาสถานที่ และมีสำนักงานเขตพระนครดูแลรับผิดชอบในเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาดของพื้นที่ ไม่ให้มีหาบเร่แผงลอย และกิจกรรมเพื่อการค้าขายใดๆ แอบแฝง

ว่าด้วยการใช้พื้นที่สนามหลวง ทางกรุงเทพมหานครกำหนดให้พื้นที่โล่งทางด้านเหนือเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ของประชาชน รวมทั้งการออกกำลังกาย ส่วนพื้นที่โล่งทางตอนใต้ที่ติดกับหน้าพระราชวังนั้น สงวนไว้เป็นพื้นที่ประกอบพระราชพิธีต่างๆ และปลูกหญ้ารักษาภูมิทัศน์ที่ดีสู่พระราชวัง (จรีจันทร์ทรัพย์, 2546) ซึ่งการแบ่งใช้พื้นที่เช่นนี้ได้รับการปฏิบัติกันมานานแล้ว รวมทั้งในสมัยที่สนามหลวงยังเป็นตลาดนัด ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ด้านเหนือเป็นพื้นที่ของงาน “ราษฎร” และพื้นที่ด้านใต้ติดพระมหาราชวังเป็นที่สงวนสำหรับงาน “หลวง” (ดูแผนที่ 2.2) การแบ่งการใช้พื้นที่สนามหลวงเช่นนี้แฝงนัย

ยะถึงการแบ่งพื้นที่ทางสังคม สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทยที่มีการแบ่งสถาบัน/ชนชั้นในสังคมอันมีรากฐานมาแต่ช้านาน

วิถึปัจจุบันของคนบนสนามหลวง

เนื่องด้วยงานวิจัยนี้มุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ "ความพิเศษของพื้นที่" ที่มีเซล ฟูกู เรียกว่า "heterotopia" (Foucault, 1986a อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร , 2542: 199-204) และงานวิจัยนี้มีขอบเขตของจำกัดในเรื่องการใช้สนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองในแง่มุมของการใช้พื้นที่ทางการเมือง (มากกว่าในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะทั่วไป) ดังที่กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ การสำรวจการใช้พื้นที่สนามหลวงในปัจจุบันในเวลาปกติจึงเป็นประเด็นเสริมเพื่อเปรียบเทียบการใช้พื้นที่ในกรณีพิเศษในเวลาพิเศษทางการเมืองเพื่อประชาคมเมือง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต่อไป การศึกษาวิถีปัจจุบันของคนบนสนามหลวงในงานวิจัยนี้ จึงศึกษาอ้างอิงจากการทบทวนวรรณกรรมที่มีอยู่ไปพร้อมกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมเพื่อพิสูจน์ความเที่ยงตรงของการศึกษาที่ได้ทำมาแล้วและเพื่อหาข้อเท็จจริง

การใช้สนามหลวงในปัจจุบัน ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะ ได้รับการบันทึกไว้โดยการสำรวจภาคสนามโดย นิรุชฌ เรื่องกิตติยศยง (2540) สามารถแยกตามกลุ่มคนและเวลาในการเข้าไปใช้พื้นที่ ดังนี้

กลุ่มคนที่เข้ามาใช้สนามหลวงที่แท้จริงในเวลาปกติ ส่วนมากเป็นคนที่ภูมิลำเนาเดิมต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่มากนัก เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย หรือที่เรียกว่าเป็นกลุ่ม "คนจนเมือง" โดยจะเป็นคนที่ประกอบอาชีพค้าขาย หาบเร่ และรับจ้างรายวัน ซึ่งผู้ที่มีอาชีพหาบเร่ดังกล่าวเป็นผู้ที่มาใช้สนามหลวงเป็นประจำเรียกได้ว่าทุกวัน ส่วนผู้ที่มาใช้สนามหลวงเพื่อการพักผ่อนก็มักเป็นผู้มีภูมิลำเนาต่างจังหวัดเช่นกัน ส่วนคนกรุงเทพฯมักไม่มาพักผ่อนที่สนามหลวง โดยบางให้เหตุผลว่าไม่ค่อยมีเวลา อันตราย ชอบไปที่อื่น เช่น ห้างสรรพสินค้ามากกว่า เป็นต้น

กลุ่มคนที่มาใช้สนามหลวงในแต่ละเวลา ก็จะแตกต่างกันค่อนข้างมาก ขึ้นอยู่กับเวลาในเหตุการณ์ปกติหรือเวลาที่มีกิจกรรมพิเศษ เช่น ในเวลาที่มีกิจกรรมพิเศษทางการเมือง กลุ่มคนที่เข้ามาที่สนามหลวงก็จะเป็นคนละกลุ่มกับเวลาปกติ หากแยกเป็นเวลากลางวันและกลางคืน กิจกรรมที่เกิดขึ้นบางอย่างก็จะมีที่เหมือนกัน เช่น กิจกรรมการค้าและการพักผ่อนใช้พื้นที่เป็นสวนสาธารณะ และก็มีกิจกรรมที่แตกต่างกัน ของกลุ่มอาชีพบริการบางอย่าง เช่น บริการทางเพศซึ่งจะมีมากในช่วงกลางคืน เป็นต้น

เวลาปกติของสนามหลวง คือเวลาที่สนามหลวงเป็นพื้นที่โล่ง เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีกิจกรรมที่เป็นทางการ หรือจัดขึ้นโดยทางราชการ หรือเอกชนที่ได้รับอนุญาตให้จัดขึ้นที่สนามหลวงใดๆ ทั้งสิ้น ว่างเว้นจากการทำกิจกรรมพิเศษ เช่น งานพระราชพิธี หรืองานเฉลิมฉลองต่างๆ [สนามหลวง] เป็นพื้นที่เปิด (open space) สำหรับทุกคนที่สามารถเข้าถึงได้มาใช้สนามหลวง ในส่วนการเป็นพื้นที่สาธารณะหรือสวนสาธารณะที่คนจะมาพักผ่อนหย่อนใจ เล่นกีฬา หรือมานั่ง

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ดูดวงกับหมอดูเมื่อไหร่ก็ได้ โดยไม่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการใช้พื้นที่หรือเวลาที่จะมาใช้สนามหลวงเลย (นิรันดร์, 2540: 115)

ในเวลาปกติ กลุ่มคนที่ใช้สนามหลวงมีตั้งแต่ (1) กลุ่มคนทำงาน ซึ่งมีทุกอาชีพ จะมีมากช่วงเช้าและเย็น เพื่อมาต่อรถประจำทางไป-กลับยังสถานที่ทำงานและบ้าน หรือมาทำกิจกรรมระยะ; (2) กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งมีสถานศึกษาอยู่ใกล้เคียงบริเวณรอบๆสนามหลวง; (3) กลุ่มผู้สูงอายุ ที่ปลดเกษียณแล้ว ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มานั่งจับกลุ่มของตัวเองบริเวณทิศเหนือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อพูดคุย ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ ในช่วงเวลา 10:00 น.-17:00 น. ซึ่งคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีบ้านอยู่ในรัศมีไม่ไกลจากสนามหลวงมากนัก และมาประจำเกือบทุกวัน; (4) กลุ่มวัยรุ่นที่มาสนามหลวงเพื่อพักผ่อน หรือหนีเรียน ซึ่งมีไม่น้อยที่มาซื้อบริการทางเพศ โดยนั่งรอ หรือซื้อมอเตอร์ไซด์มาวนดูว่ามีบริการมาขายหรือไม่; (5) กลุ่มอาชีพค้าขายหาบเร่ ซึ่งจะมีมากที่สุดในช่วงเย็นในเวลาที่คุณมาใช้สนามหลวงเพื่อการพักผ่อนออกกำลังกายมากที่สุด กิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพนี้ประกอบด้วย การขายน้ำ ขายอาหาร ขายอาหารเลี้ยงนกพิราบ หมอดู ให้เช่าเสื้อ ขายหนังสือพิมพ์ แผงขายบุหรี่หรือลูกอม กลุ่มประกอบอาชีพค้าขายนี้เป็นกลุ่มที่ใช้สนามหลวงนานที่สุด 8-12 ชั่วโมงต่อวัน แต่คนขายในช่วงเวลากลางวัน-กลางคืนจะต่างกลุ่มกันจะแบ่งขายคนละช่วงเวลา

กลุ่มผู้ที่มาสนามหลวงเพื่อใช้เป็นส่วนสาธารณะ ก็จะมีทุกกลุ่มที่กล่าวไปแล้ว โดยบางก็มาเพื่อเล่นฟุตบอล วิ่ง เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มอื่นๆที่มีอาชีพและภารกิจต้องประจำอยู่ที่สนามหลวง ได้แก่ คนรถเมล์ (คนขับ, กระจับปี่, นายท่า, และนายตรวจ) คนกวาดขยะของกทม. และเทศกิจและตำรวจที่คอยเฝ้าดูแล ห้ามและจับปรับพวกหาบเร่แผงลอย

ในเวลากลางคืน กลุ่มอาชีพค้าขายหาบเร่ที่มาใช้สนามหลวงก็ยังมีมากกว่าตอนกลางวัน แม้แต่คอยระวังเทศกิจจะมาจับ ช่วงเวลาปฏิบัติกิจกรรมการค้าของกลุ่มอาชีพนี้คือ นับตั้งแต่ช่วงเย็นจนถึงหลังเที่ยงคืน บางคนอยู่ถึงเช้า เช่น คนให้เช่าเสื้อ ส่วนผู้ที่มากพักผ่อนหย่อนใจในเวลากลางคืน มักเป็นผู้มีรายได้น้อย มีการศึกษาน้อย และเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากสนามหลวงเป็นที่พักผ่อนราคาถูกไม่เสียเงิน โดยคนในกลุ่มนี้มีอาชีพรับจ้างรายวันเป็นส่วนมาก และมักเป็นผู้ที่เข้ามาจากต่างจังหวัดเพื่อหางานทำในกรุงเทพฯ บางก็มาอาศัยสนามหลวงเป็นที่ค้างคืนพักพิงชั่วคราว เนื่องจากสาเหตุต่างๆกัน เช่น ตกงาน ไม่มีบ้าน ไม่มีที่ไปไม่รู้จักที่ไหนในกรุงเทพฯ ไม่มีเงิน โดนล้วงกระจับปี่ โดนหลอกมาทำงานในกรุงเทพฯแล้วหนีออกมาได้ บางก็เป็นคนเก็บขยะเร่ร่อน คนกลุ่มนี้จะอาศัยสนามหลวงเป็นที่หลับนอน โดยเช่าเสื่อนอนทั้งคืนที่สนามหลวง พอเช้าก็เปลี่ยนไปที่อื่นหรือเปลี่ยนมานั่งม้านั่งแทน คนเหล่านี้กลายเป็นคนเร่ร่อนไร้ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นที่สนามหลวง ซึ่งทางกทม.ได้ใช้วิธีการต่างๆที่จะพยายามแก้ไขและขับไล่คนกลุ่มนี้ออกจากพื้นที่สนามหลวง เพื่อรักษาภูมิทัศน์ของสถานที่ ซึ่งวิธีการที่ว่านี้ตั้งแต่ฉีดน้ำให้พื้นเปียกนอนไม่ได้ จับปรับแล้วก็ต้องปล่อย เพราะคนกลุ่มนี้ไม่มีเงินเสียค่าปรับ หรือทำเต็นท์ชั่วคราวให้อยู่อาศัยข้างคลอง

หลุดซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ทำให้บริเวณนั้นสกปรกมากและคนกลุ่มนี้ก็ไม่ค่อยมาอยู่อาศัยกันเพราะแออัดและขาดอิสระ ซึ่งแต่ละวิธีก็ยังไม่ปรากฏผลสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เทศกิจ (สิทธิชัย แก้วลาด, 2546) คนรอบเรไรที่อยู่อาศัยจะมานอนปูเสื่อกันกลางแจ้งกลางท้องสนามหลวง บางก็มาเป็นครอบครัว เจ้าหน้าที่เทศกิจจะมาขับไล่คนกลุ่มนี้ในช่วงเช้ามืด หากมาดูกันช่วงตีห้า ก็จะพบว่านอนกันเกลื่อนกลางสนามหญ้าเต็มไปหมด

ปัญหาที่ท้องสนามหลวงนอกจากนี้ยังมีเรื่องอาชญากรรม นั่นอาจเป็นเพราะมีคนมาใช้สนามหลวงกันมาก และคนที่มาอยู่ที่สนามหลวงก็เป็นกลุ่มคนที่มีความกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีรายได้น้อย บางก็มาอาศัยสนามหลวงนอนในสภาพที่หมดตัว คดีชกต่อย ปล้นจี้ ล้วงกระเป๋า ขโมย เล่นการพนัน ยิ่งกัน ล้วนเคยเกิดขึ้นที่สนามหลวงทั้งสิ้น

นอกจากนี้ สนามหลวงก็มีปัญหาความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ในปัจจุบันสนามหลวงถูกกำหนดหน้าที่หลักให้เป็นสวนสาธารณะ แต่ในการจัดระเบียบพื้นที่ ได้มีการห้ามเล่นฟุตบอลเนื่องจากทำให้พื้นหญ้ามีสภาพเสียหาย ทางกทม.ต้องการให้ไปเล่นที่สนามกีฬาอื่น แต่ในภาคปฏิบัติก็มีการละลุ่มลุ่มส่วย ตักเตือนกันก่อนจับปรับ เนื่องจากเป็นกีฬา การขายว่าก็ถูกห้าม เพราะเป็นการค้าอย่างหนึ่ง จะอนุญาตอย่างไม่เป็นทางการก็ต่อเมื่อมีเทศกาลเท่านั้น การค้าขายต่างๆทำได้ก็เมื่อมีการจัดกิจกรรมหรือเทศกาลพิเศษที่สนามหลวง ซึ่งจะเป็นช่วงที่ไม่มีกรจับปรับ กลุ่มผู้ค้าขายหาบเร่จะถือโอกาสช่วงนี้ประกอบการเต็มที่

จะเห็นได้ว่าวิถีปัจจุบันของคนบนสนามหลวงในเวลาปกตินั้นจะแตกต่างอย่างมากจากในเวลาพิเศษ อย่างเช่น ในเวลามีพิธีการ วันสำคัญของชาติ หรือเวลามีกิจกรรมทางการเมือง การศึกษาเนื้อหาสาระตตะของพื้นที่จึงจำเป็นต้องแยกแยะเป็นประเด็นๆไป สำหรับในงานวิจัยนี้มุ่งสนใจศึกษาความพิเศษของพื้นที่ในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง ประเด็นต่อไปในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสนามหลวงจึงพิจารณาวิเคราะห์ประเด็นความพิเศษนี้ของสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง

สนามหลวงกับยุทธศาสตร์ของที่ว่างในการเป็นลานประชาคมเมือง

ด้วยวิถีทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย สนามหลวงมักถูกใช้เป็นสถานที่เพื่อการชุมนุมของประชาชนเมื่อเกิดการรวมตัวเรียกร้องทางการเมือง (โดยเฉพาะในการเมืองระดับชาติ) การยึดเอาสนามหลวงเป็นจุดตั้งต้นในการรวมพลเรียกร้องปราศรัยทางการเมืองนั้น กระทำกันหลายคราจนถือได้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ตั้งแต่เมื่อสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศให้มีการปราศรัยทางการเมืองในที่สาธารณะได้ ในการณนี้ ด้วยลักษณะที่เป็นลานโล่งกว้างเปิดให้เข้า-ออกได้ตลอดเวลา สนามหลวงได้ทำหน้าที่เป็นลาน (plaza) กลางเมือง เปรียบได้เหมือน Piazza ของเมืองในยุคกลางและยุคเรอเนอซองส์ของยุโรป (Boonchuen, 2002) บทบาทของสนามหลวงจึงได้ถูกพัฒนาเป็นที่พบปะกันของ

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ประชาชนทุกชนชั้นอาชีพผู้สนใจร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เช่นเดียวกับ Forum แบบยุโรปในยุคอดีตกาล

หากกล่าวถึงมิติของที่ว่างทางการเมืองกับสนามหลวง ก็ขาดไม่ได้เลยที่จะต้องกล่าวถึงสถานที่ที่สำคัญยิ่งทางการเมืองที่อยู่ใกล้เคียง เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกันอย่างยิ่งในเรื่องภูมิศาสตร์ทางการเมือง นั่นก็คือ ถนนราชดำเนินและอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในประวัติศาสตร์การชุมนุมและการเดินขบวนหลายครั้งนับตั้งแต่สนามหลวงถูกใช้เป็นลานปราศรัยมา การเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนผู้ชุมนุมที่มักก่อตัว ณ ที่ของสนามหลวง (ทั้งนี้ยกเว้น ในการชุมนุมโดยนิสิตนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลา และ 6 ตุลา ที่มีลานโพธิ์ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นจุดตั้งต้นที่แท้จริง) จะมีทิศทางมุ่งไปตามถนนราชดำเนิน เพื่อไปยังจุดหมายใกล้เคียงอันเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการแสดงการเรียกร้องสิทธิ อันได้แก่ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ทำเนียบรัฐบาล ลานพระรูปทรงม้า พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐสภา และพระราชวังสวงจิตรลดา โดยเฉพาะอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งสัญลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นอนุสรณ์สถานทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทย (ดูแผนที่ 2.3)

แผนที่ 2.3 เส้นทางและจุดยุทธศาสตร์ในการใช้พื้นที่ทางการเมือง

ที่มา: ผู้วิจัย

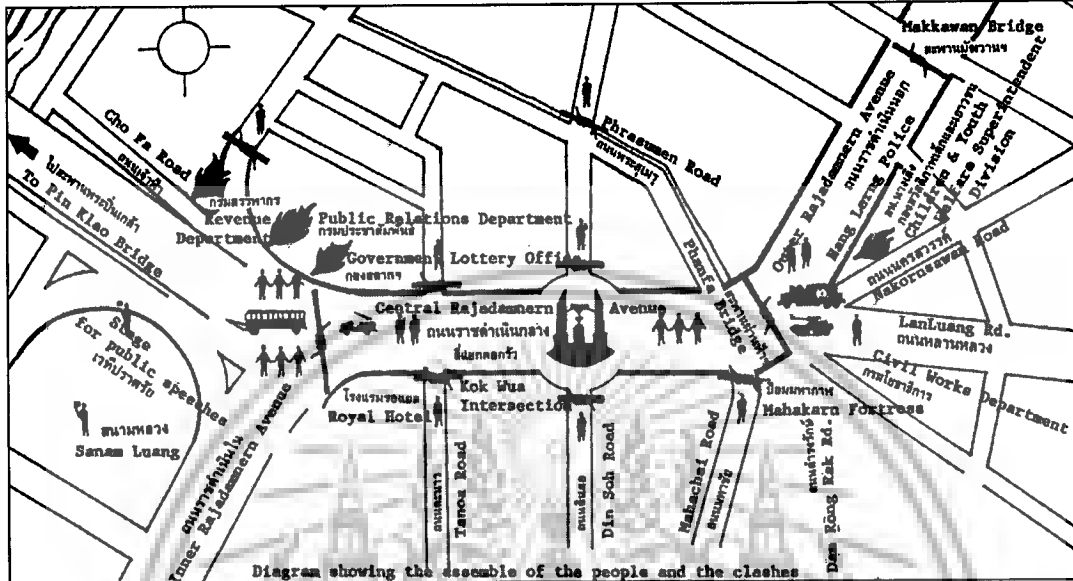
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นการค่า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ในการกระทำการชุมนุมนั้น การปราศรัยและรวมตัวกันบนท้องสนามหลวงอย่างสันติ ไม่ก่อความวุ่นวาย ถือเป็นอิสรภาพในการกระทำของประชาชนภายใต้แนวทางประชาธิปไตยที่รัฐบาลยอมรับได้ (อย่างในสมัยที่มีไฮด์ปาร์ค และในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535) แต่ทว่าการเคลื่อนตัวยึดเอาถนนราชดำเนินเป็นเส้นทางเดินขบวนย่อมเป็นการก่อความไม่สงบไม่เป็นระเบียบของพื้นที่ที่เป็นทางสัญจรรถ การเคลื่อนตัวของกลุ่มคนออกมาออกไปบนถนนราชดำเนินนี้ ถือเป็นภาระเร่งเร้าเรียกร้องที่รุนแรงขึ้นของผู้ชุมนุม เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไหวที่เข้มข้นขึ้น และเพื่อแสดงออกให้เป็นที่รู้ทั่วกัน เมื่อการเคลื่อนไหวของชุมนุมขยายขอบเขตหรือเคลื่อนตัวออกไปจากท้องสนามหลวง ก็จะส่งสัญญาณถึงความโกลาหลและความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้น ดังเช่นในเหตุการณ์พฤษภาคมทมิฬ (ดูแผนที่ 2.4) และการเกิดซ้ำก่อนหน้านั้นในเหตุการณ์ชุมนุมอื่นๆหลายครั้ง ณ ท้องสนามหลวง ตั้งแต่มีการเปิดให้มีการปราศรัยบนท้องสนามหลวงในสมัยจอมพล ป. (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวกของ ถวิล มนัสน้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523) เนื่องจากอิสรภาพในการชุมนุมเกิดขึ้นได้ภายในขอบเขตของสนามหลวง ท้องสนามหลวงจึงเสมือนเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของนักชุมนุมประชาธิปไตย ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. เขียน ธีระวิทย์ บรรยายเกี่ยวกับสนามหลวงไว้ ในงานวิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์พฤษภาคมทมิฬ ปี 2535 ว่า:

สนามหลวงเป็นสถานที่ชุมนุมทางการเมืองมาเป็นประเพณี เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เปิดกว้างให้สิทธิทางการเมืองเปิดเวทีปราศรัยทางการเมืองครั้งแรกในปี พ.ศ. 2500 แบบไฮด์ปาร์คของอังกฤษ ก็เลือกเอาสนามหลวงเป็นเวที บริเวณก็กว้าง อยู่ติดกับกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมัยก่อนฝนตก ตกตึกก็วิ่งเข้ามาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อพักพิงได้ ทั้งยังติดกับถนนราชดำเนินไม่ห่างจากอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยที่นักการเมืองเรียกร้องหรืออ้างเป็นคัมภีร์ สรุปก็คือ สนามหลวงนั้นแหละเป็นดังแหล่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้กำเนิดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย (เขียน ธีระวิทย์ 2536: 75; Theeravit, 1997: 40)

แผนที่ 2.4 การชุมนุมของประชาชน และการปะทะกันของทหารและประชาชนในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

ที่มา: เขียน อธิระวิทย์, 2536: 79; Theeravit, 1997: 43

ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ที่ว่างนี้ ถือเป็น “ความพิเศษ” ของที่ว่าง ทำให้ที่ว่างแห่งนี้เรียกได้ว่าเป็น “พื้นที่ที่ว่างชนิดพิเศษ” (heterotopia) (Foucault, 1986a อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542) ความน่าสนใจของที่ว่างพิเศษนี้อยู่ตรงที่ ที่ว่างแบบนี้มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นประดิษฐกรรมทางสังคมแบบหนึ่ง (social constructed) เป็นรูปธรรมหนึ่งในการบันทึกความทรงจำของสังคมต่อเหตุการณ์ต่างๆลงบนพื้นที่

นอกจากนี้ พื้นที่ชนิดพิเศษที่เป็นที่ว่างในเมืองนี้ ก็มีบทบาทเป็นตัวสื่อ ตัวสร้างความหมาย (signifier) ส่งทอดความหมายของที่ว่างต่อความนึกคิดรับรู้ของมนุษย์ (มิได้เกิดจากการที่ที่ว่างเป็นตัวสื่อถึง (signified) ตัวถูกหมาย หรือถูกกระทำอย่างเดียว) ที่ว่างในเมืองที่มีความพิเศษเช่นนี้ได้สร้างเอกลักษณ์ให้กับเมืองอย่างมากมาย สนามหลวงก็เช่นกัน ในกรณีศึกษาเกี่ยวกับการเมืองบนพื้นที่ ด้วยประวัติศาสตร์ทางการเมืองบนที่ว่างนี้ และความรุนแรงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ก็ยิ่งตอกย้ำสะท้อนความรู้สึกแก่ผู้คน โดยเฉพาะประชาชนผู้ที่มีส่วนร่วมต่อเหตุการณ์ ทำให้ความสำคัญของที่ว่างสื่อสารชัดเจนขึ้นต่อสำนึกของประชาชนผู้ให้ความสำคัญต่อประชาคมเมืองประชาธิปไตย ทำให้ในแง่มุมหนึ่งเชิงสังคมศาสตร์และการเมืองไทย สนามหลวงประหนึ่งภูมิสัญลักษณ์ (landmark) ของกิจกรรมที่ปลูกสร้างสำนึกของการสร้างประชาคมประชาธิปไตยแก่ประชาชน และได้เป็นหนึ่งในศูนย์กลางของกิจกรรมการเมืองของคนในชาติ

จากการทบทวนบทบาทหน้าที่ของสนามหลวงข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในแง่สังคมศาสตร์และการเมืองแล้ว สวรรค์ตะของที่ว่างบนท้องสนามหลวงนี้ ได้มีวิวัฒนาการที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยภายใต้ระบบระเบียบของสังคมที่พัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย “สิทธิ์อำนาจการใช้พื้นที่/อำนาจเหนือพื้นที่ว่าง” ได้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

เปลี่ยนมือตามกาลเวลาจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ประชาชน นับตั้งแต่การเป็นที่ว่างทุ่งโล่งสวนพระองค์เพื่อประกอบราชกิจราชพิธี มาถึงการเป็นลานสาธารณะเพื่อรัฐพิธีและกิจของสาธารณชน และเรื่อยมาจนสู่การเป็นพื้นที่ประชาคมเมืองเพื่อกิจของประชาชนตามกระแสประชาสังคม เราจึงกล่าวได้ว่า สนามหลวงมีวิวัฒนาการในการเป็นพื้นที่ของ "หลวง" สู่พื้นที่ของ "รัฐ" และสู่พื้นที่ของ "ราษฎร์" อันนำไปสู่การเป็นพื้นที่ประชาคมเมือง (civic space) หรือพื้นที่ของประชาชนนั่นเอง

อย่างไรก็ดี ในการเปลี่ยนแปลงในสิทธิ์อำนาจเหนือที่ว่างนี้ ก็ได้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้อำนาจหนึ่งอำนาจใดมีอำนาจเด็ดขาดครอบงำเหนืออีกอำนาจหนึ่งหรืออำนาจอื่น สิทธิ์อำนาจของ "หลวง" ของ "รัฐ" และของ "ราษฎร์" เป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กัน (co-existence) ในสังคมไทยในปัจจุบัน เพียงแต่การอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นสะท้อนให้เห็นว่า การได้มาซึ่งอำนาจของประชาชนเหนือที่ว่างได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสังคมเมืองของไทย จากที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีตกาล บทบาทของสนามหลวงก็มีหน้าที่รองรับประชาชนมากยิ่งขึ้น

สนามหลวงได้ผ่านการรับใช้กิจกรรมนานา นับประการของประชาชนและกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆ แทบไม่ได้พักผ่อน นอกจากสนามหลวงจะเป็นสวนสาธารณะบนพื้นที่สาธารณะของประชาชนแล้ว การมีส่วนร่วมของคนในสังคมได้เกิดขึ้นในเหตุการณ์สำคัญๆ หลายเหตุการณ์ ณ ลานกว้างกลางกรุงแห่งนี้ ที่ว่างแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนเวทีชีวิตของคนในสังคม เป็น "พื้นที่ประชาคม" ของคนไทย หลากหลายชีวิตที่ได้ผ่านเข้าออกท้องสนามหลวงและจากสังคมบนท้องสนามหลวงที่ถูกบันทึกไว้ ถือได้ว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางผังเมืองและการวิเคราะห์พื้นที่ในเมือง

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน นอกเหนือจากอำนาจเหนือที่ว่างที่อยู่ในรูปอำนาจปกครองโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแล้ว ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้มีอำนาจใหม่ที่มีอิทธิพลรุนแรงเกิดขึ้น อำนาจที่ว่านี้มาในอีกรูปโฉมหนึ่งที่ไม่ได้มาในรูปอำนาจปกครองจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล แต่อยู่ในรูป "อำนาจเศรษฐกิจ" ที่ครอบงำอำนาจปกครอง ปัจจุบันนโยบายการพัฒนาเมืองในกระแสเศรษฐกิจโลกเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจโดยการทำให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองท่องเที่ยวเพื่อการดึงดูดรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างเร่งด่วน นับแต่ Visit Thailand Year จนถึง Amazing Thailand มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ของเมืองและพื้นที่ในเมือง โดยเฉพาะเกาะรัตนโกสินทร์อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของประเทศ สนามหลวงอันเป็นพื้นที่ว่างที่อยู่ใจกลางโบราณสถานต่างๆ ที่สำคัญนี้ ก็ตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงจากภัยที่มาพร้อมกับ "อำนาจเศรษฐกิจ" ด้วยเช่นกัน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรในการวิจัย

ดังที่กล่าวไปแล้ว เนื่องด้วยขอบเขตของงานวิจัยนี้จำกัดในเรื่องการใช้สนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองในแง่มุมมองของการใช้พื้นที่ทางการเมือง ในการวัดทัศนคติในการใช้สนามหลวงจึงใช้ประชากรที่เป็นประชาชนทั่วไปในกรุงเทพฯที่เคยใช้สนามหลวงมากกว่าจากประชาชนเฉพาะที่ใช้สนามหลวงในปัจจุบัน

ประชากรในการวิจัยนี้ จึงหมายถึง ประชาชนทั่วไปในกรุงเทพฯ ผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการใช้พื้นที่สนามหลวงในกิจกรรมต่างๆ และเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สนามหลวงและพื้นที่ประชาคมเมือง โดยสามารถได้ 2 กลุ่มคือ

ประชากรกลุ่มแรก เป็นประชากรกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงหรือมีกิจกรรมที่ต้องเข้ามาใช้สอยในพื้นที่บริเวณท้องสนามหลวง เลยรวมต่อเนื่องไปถึงบริเวณใกล้เคียงและบริเวณถนนราชดำเนิน ประชากรกลุ่มนี้ใช้เพื่อการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของผู้ที่มาใช้พื้นที่สนามหลวง และเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สนามหลวงในการทำกิจกรรมต่างๆ

ประชากรกลุ่มที่สอง เป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการใช้พื้นที่สนามหลวงในเชิงที่เป็นพื้นที่ทางการเมืองและพื้นที่ประชาคมเมือง ได้แก่ ผู้ที่เคยเข้าร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา และ เหตุการณ์ 6 ตุลา เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับทัศนคติต่อการใช้พื้นที่ประชาคมเมือง และแนวทางในการพัฒนาเมือง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างกลุ่มแรกที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คนที่อาศัยหรือเข้ามาใช้พื้นที่ในบริเวณพื้นที่รอบๆท้องสนามหลวง และบริเวณต่อเนื่อง ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เนื่องจากคาดว่าลักษณะข้อมูลที่ต้องการนั้นมีลักษณะกระจายทั่วไปในกลุ่มประชากร โดยคัดเลือกสุ่มตัวอย่างมาจำนวน 100 คน ในการสุ่มนั้นได้ทำการเก็บข้อมูลเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีวุฒิภาวะในการให้ข้อมูลได้ คือมีช่วงอายุ 18 ปี ขึ้นไป

ส่วนกลุ่มตัวอย่างของประชากรในกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ทางการเมืองหรือเป็นผู้มีประสบการณ์เชิงสังคมและการเมืองในการส่งเสริมประชาสังคม การสุ่มตัวอย่างประชากรในกลุ่มนี้ ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงหาตัวอย่างผู้ที่มีความชำนาญและประสบการณ์ (Expert Choice Sampling) ที่สามารถให้ข้อมูลที่ต้องการ โดยสุ่มจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆที่มีการบันทึกไว้ในหนังสือ โดยเป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา, เหตุการณ์ 16 ตุลา ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกระแสประชาสังคมในปัจจุบัน และผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการใช้สนามหลวงเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางการเมือง โดยคัดเลือกมาจำนวน 10 คน

อย่างไรก็ดี เนื่องจากมีข้อจำกัดในการติดต่อขอสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่สองที่สุ่มมา อาทิเช่น ปรากฏว่าผู้ที่สุ่มตัวอย่างมาบางท่านไม่ประสงค์ให้สัมภาษณ์ด้วยเหตุผลส่วนตัว หรือเป็นกังวลด้วยเรื่องที่ทำให้สัมภาษณ์อาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การเมืองในอดีต หรือไม่สะดวกในการให้สัมภาษณ์ เนื่องจากอยู่ต่างจังหวัด เป็นต้น ในการสุ่มตัวอย่างจึงจำเป็นต้องเลือกสุ่มตัวอย่างตามความสะดวกและตามที่สามารถติดต่อได้

จากการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์มากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนที่เลือกมา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความประสงค์ไม่เปิดเผยนามในการรายงานวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 10 คน ประกอบด้วย

▪ ผู้กำหนดนโยบายหลักภาครัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	1 ท่าน
▪ ผู้นำในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	3 ท่าน
▪ ผู้ร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	4 ท่าน
▪ ผู้นำในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519	1 ท่าน
▪ ผู้นำในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519	1 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ โดยจำแนกตามเครื่องมือในครั้งนี้คือ

1) แบบสอบถามสำหรับประชาชนทั่วไป ทั้งหมดจำนวน 100 ชุด ซึ่งได้มอบให้นักศึกษาซึ่งเป็นผู้ช่วยในการทำวิจัยนำแบบสอบถามไปทำการการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่มาใช้งานในบริเวณสนามหลวง และพื้นที่บริเวณถนนราชดำเนิน

2) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่สอง ผู้ที่มีบทบาทในการใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ประชาคมเมือง และผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเสริมสร้างประชาสังคม ทั้งหมดจำนวน 12 ชุด แต่ต้องคัดเลือก 10 ชุด เนื่องจากขาดความสมบูรณ์ของข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัยและวิธีการเก็บข้อมูล

1. เครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลจำนวน 2 ฉบับ คือ

1.1 แบบสอบถามสำหรับประชาชนทั่วไปที่มาใช้งานบริเวณสนามหลวง จำนวน 100 ชุด โดยมีเนื้อหา ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อพื้นที่สนามหลวง

1.2 แบบสัมภาษณ์จากผู้ที่มีบทบาทในการใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ประชาคมเมือง จำนวน 10 ชุด โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการใช้พื้นที่ประชาคมเมือง และการพัฒนาเมือง

2. สถานที่เก็บข้อมูล

สนามหลวงและบริเวณใกล้เคียงเป็นสถานที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ เนื่องในเหตุการณ์ชั่วคราว และเหตุการณ์พิเศษสำคัญต่างๆ บนพื้นที่ในสนามหลวงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นชั่วคราวในอดีต ฉะนั้นการวิจัยนี้จึงจะใช้วิธีเก็บข้อมูลในรูปของแบบสอบถามและสัมภาษณ์ นอกเหนือไปจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลของกิจกรรมและเหตุการณ์ปกติประจำวันของการใช้สนามหลวงแล้ว

ในการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ได้มีการนัดพบตามสถานที่ต่างๆ ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์สะดวกให้พบ นอกเหนือจากการสื่อสารกันด้วยระบบสื่อสารเทคโนโลยีต่างๆแล้ว

3. วิธีการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

- การสอบถาม-ตอบสด และผู้ถามกรอกแบบสอบถามให้ในกรณีที่ผู้ตอบอาจไม่สะดวกในการกรอกแบบสอบถาม
- การให้ผู้ตอบแบบสอบถามกรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง

วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างด้วยแบบสัมภาษณ์

- สัมภาษณ์สดโดยการนัดพบ และไปพบหน้าที่ประชุมเกี่ยวกับการส่งเสริมประชาสังคม สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์
- สัมภาษณ์โดยการติดต่อทางโทรสาร
- สัมภาษณ์โดยการติดต่อทางอินเทอร์เน็ต (Internet)

4. ช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลมีช่วงระยะเวลา 2 เดือน ตั้งแต่ต้นเดือนเมษายน ถึงเดือน พฤษภาคม 2546

ในส่วนแบบสอบถาม ได้ทำการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 3 ครั้ง แบ่งเป็นวันธรรมดา 2 ครั้ง ในช่วงเวลา 10.00-12.00 น. และ 13.00-18.00 น. ตามลำดับ และในวันหยุดราชการ ช่วง 13.00-18.00 น. ในการทำการเก็บข้อมูลส่วนตัวอย่างในแต่ละครั้งได้แบ่งจำนวนการเก็บข้อมูลตัวอย่างให้มีขนาดใกล้เคียงกัน โดยแบ่งเป็นการเก็บข้อมูล

ครั้งที่ 1	จำนวน 36 คน
ครั้งที่ 2	จำนวน 35 คน และ
ครั้งที่ 3	จำนวน 29 คน

รวมทั้งสิ้นจำนวน 100 คนที่ต้องการ การแยกแบ่งเก็บข้อมูล 3 ครั้งในเวลาและวันที่แตกต่างกันเพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบหาความแตกต่างของผู้ใช้สอยและการใช้สอยพื้นที่ศึกษา

ในส่วนของการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ส่วนใหญ่เป็นช่วงเวลา 18.00-20.00 น. ส่วนการสัมภาษณ์สดนั้นเป็นช่วงเวลา 13.00-15.00 น. และตามแต่นัดที่ผู้ให้สัมภาษณ์สะดวก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามเครื่องมือแต่ละฉบับ โดยมีกระบวนการในการวิเคราะห์เริ่มจากการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นจึงดำเนินการตรวจและวิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ดังนี้ คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ดำเนินการตรวจและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์ โปรแกรมไมโครซอฟท์ วินโดวส์ เอ็กเซล (Microsoft Window Excel) ทำการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามสำหรับประชาชนทั่วไปที่มาใช้งานบริเวณสนามหลวงโดยแบ่งเป็น

- ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติต่อการใช้พื้นที่สนามหลวง

ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบหาความแตกต่างของผู้ใช้สอยและการใช้สอยพื้นที่ศึกษาจากข้อมูลที่แยกเก็บมาจากกลุ่มตัวอย่างในเวลาและวันที่แตกต่างกันทั้ง 3 ครั้ง แต่ไม่ปรากฏพบข้อแตกต่างเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อพื้นที่สนามหลวง ในการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต่อไปจึงรวมจำนวนข้อมูลที่เก็บมาได้ทั้งสามครั้งเข้าด้วยกัน หาความถี่ เพื่อสรุปหาค่าร้อยละรวมกันไป

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ในการแปลผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์แปลผลที่เกี่ยวกับความคิดเห็นไว้
ดังนี้คือ

ค่าความคิดเห็น 1	หมายถึง ไม่เห็นด้วย
ค่าความคิดเห็น 2	หมายถึง ไม่ค่อยเห็นด้วย
ค่าความคิดเห็น 3	หมายถึง ไม่มีความเห็น/ไม่แน่ใจ
ค่าความคิดเห็น 4	หมายถึง ค่อยข้างเห็นด้วย
ค่าความคิดเห็น 5	หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ดำเนินการตรวจและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มผู้นำนักศึกษาและประชาชนที่เข้าร่วมในเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางพัฒนาชุมชนและเมือง

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เปรียบเทียบสิ่งที่สำรวจและเก็บข้อมูลได้มากับทฤษฎีที่กล่าวมาก่อนหน้าในบทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์จะบรรยายถึงทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างข้อมูลกับทฤษฎี

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้ได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ตอนใหญ่ๆ ตอนแรกคือ การวิเคราะห์เรื่องทัศนคติทั่วไปต่อการใช้พื้นที่สนามหลวง โดยการวิเคราะห์แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยจากแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติทั่วไปต่อการใช้พื้นที่สนามหลวง

ในตอนที่สองเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเรื่องพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางพัฒนาชุมชนและเมือง ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และแยกการวิเคราะห์เชิงพรรณนาออกเป็นหัวข้อเรื่องต่างๆ 6 หัวข้อ ดังนี้

- 1) ความจำเป็นและประโยชน์ของการมีพื้นที่ประชาคมเมือง เพื่อเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในสังคมได้มาพบปะกันและทำกิจกรรมร่วมกัน
- 2) ลักษณะของพื้นที่ประชาคมเมือง
- 3) ตัวอย่างของพื้นที่ประชาคมเมือง
- 4) ความเป็นไปได้ต่อการจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองที่สามารถตอบสนองและรองรับความต้องการของคนในสังคมที่มีหลากหลายแตกต่างกัน
- 5) แนวโน้มทิศทางในอนาคตของเมือง/ชุมชนในกรุงเทพฯกับการมีพื้นที่ประชาคมเมืองที่เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของคนในเมือง/ชุมชน
- 6) หน้าที่ของสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง

ทัศนคติทั่วไปต่อการใช้พื้นที่สนามหลวง

ในการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นในตอนหนึ่งที่ได้มาจากการออกเก็บข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกันสามครั้ง ได้ถูกนำมาเปรียบเทียบกัน และพบว่าไม่มีความแตกต่างกันมาก ทั้งในเรื่องข้อมูลส่วนตัวที่บ่งบอกกลุ่มคนที่มาใช้พื้นที่สนามหลวงในเวลาทั้งสามครั้ง และทั้งในเรื่องทัศนคติที่มีต่อการใช้สนามหลวง ในการแสดงผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้จึงรวมข้อมูลที่เก็บทั้งสามครั้ง ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่าง 100 คนเข้าไว้ด้วยกัน แสดงค่าความถี่และแสดงผลออกมาเป็นคำร้อยละในการวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง

1. เพศ

จากการสำรวจแบบสอบถามทั้งหมด 100 คน เพศของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามมีสัดส่วนหญิงและชายใกล้เคียงกัน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มตามเพศได้ดังนี้

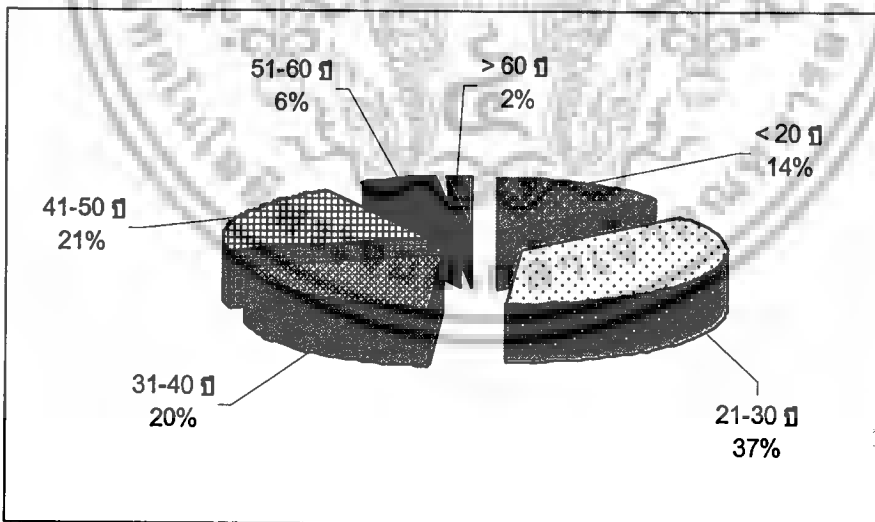
เพศชาย 54 คน คิดเป็น 54% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 เพศหญิง 46 คน คิดเป็น 46% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

2. อายุ

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 100 คน สามารถแบ่งตามกลุ่มอายุได้ดังนี้

อายุต่ำกว่า 20 ปี 14 คน คิดเป็น 14% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 อายุ 21-30 ปี 37 คน คิดเป็น 37% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 อายุ 31-40 ปี 20 คน คิดเป็น 20% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 อายุ 41-50 ปี 21 คน คิดเป็น 21% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 อายุ 51-60 ปี 6 คน คิดเป็น 6% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
 อายุมากกว่า 60 ปี 2 คน คิดเป็น 2% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

แผนภูมิที่ 4.1 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

จะเห็นว่ากลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นผู้มีอายุอยู่ในกลุ่มอายุ 21-30 ปี รองลงมาเป็นกลุ่มอายุ 31-40 ปี และ อายุ 41-50 ปี ตามลำดับ ซึ่งกลุ่มอายุเหล่านี้เป็นกลุ่มอายุของคนที่อยู่ในวัยทำงาน

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

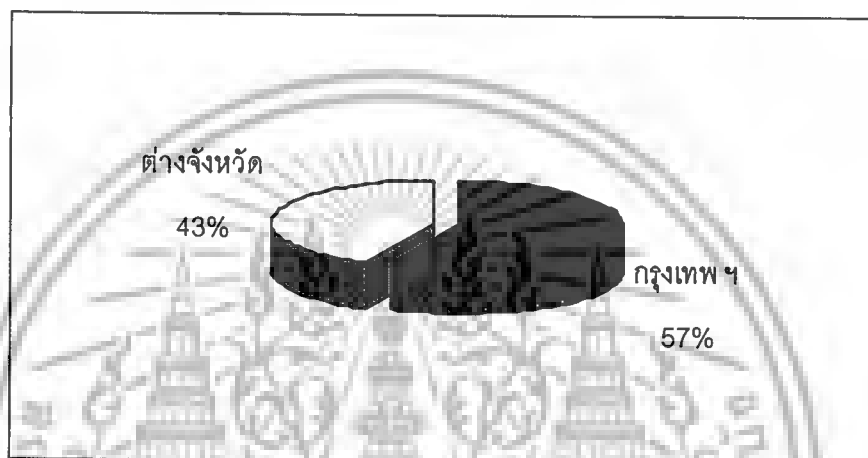
3. ภูมิสำเนา

จากการสำรวจแบบสอบถาม กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามมีภูมิสำเนา

เป็นคนกรุงเทพฯ 57 คน คิดเป็น 57% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

เป็นคนต่างจังหวัด 43 คน คิดเป็น 43% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

แผนภูมิที่ 4.2 ภูมิสำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม

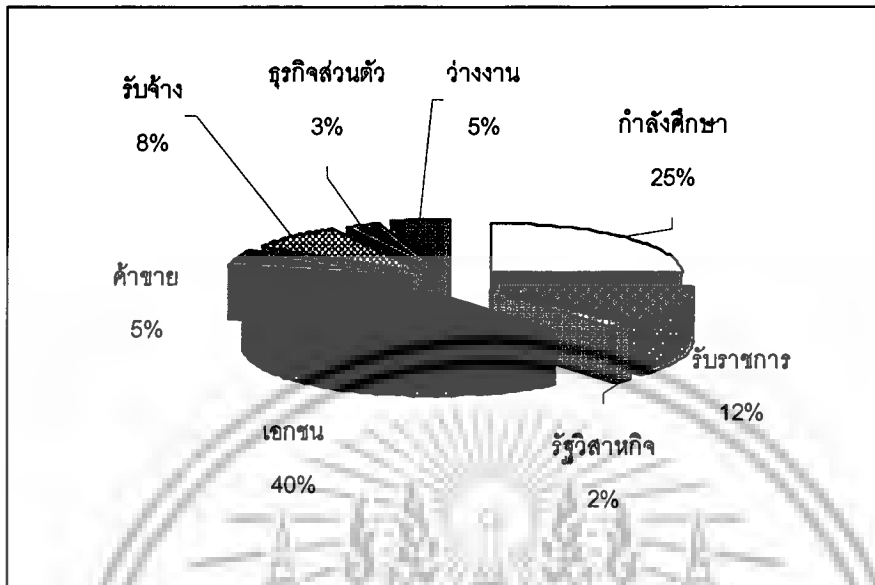
4. อาชีพ

กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามสามารถแบ่งตามกลุ่มอาชีพได้ดังนี้

กำลังศึกษา	25 คน	คิดเป็น 25% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
รับราชการ	12 คน	คิดเป็น 12% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
รัฐวิสาหกิจ	2 คน	คิดเป็น 2% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
เอกชน	40 คน	คิดเป็น 40% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ค้าขาย	5 คน	คิดเป็น 5% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
รับจ้าง	8 คน	คิดเป็น 8% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ธุรกิจส่วนตัว	3 คน	คิดเป็น 3% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ว่างงาน	5 คน	คิดเป็น 5% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

จากการสำรวจ ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประกอบอาชีพเอกชนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ผู้ที่กำลังศึกษา รับราชการ รับจ้าง ตามลำดับ อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามที่น้อยที่สุดได้แก่พนักงานรัฐวิสาหกิจ ดังแผนภูมิข้างล่าง

แผนภูมิที่ 4.3 อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม

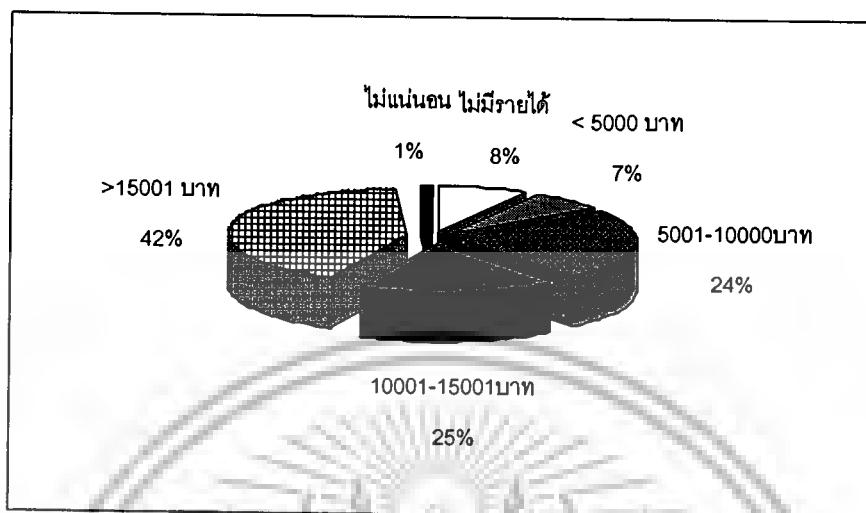
5. รายได้ต่อเดือน

กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามสามารถแบ่งตามกลุ่มรายได้ต่อเดือนได้ดังนี้

ไม่มีรายได้	8 คน	คิดเป็น 8%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน	7 คน	คิดเป็น 7%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
5,001-10,000 บาทต่อเดือน	24 คน	คิดเป็น 24%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
10,001-15,001 บาทต่อเดือน	18 คน	คิดเป็น 18%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
มากกว่า 15,001 บาทต่อเดือน	42 คน	คิดเป็น 42%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ไม่แน่นอน	1 คน	คิดเป็น 1%	ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

จากการสำรวจ ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 15,001 บาทต่อเดือน เป็นกลุ่มที่มากที่สุด รองลงมาได้แก่ผู้ที่มีรายได้ระหว่าง 5,001-10,000 บาทต่อเดือน รายได้ระหว่าง 10,001-15,001 บาทต่อเดือน ไม่มีรายได้ กลุ่มรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามที่น้อยที่สุดได้แก่ ผู้ที่มีรายได้ต่อเดือนไม่แน่นอน ดังแผนภูมิข้างล่าง

แผนภูมิที่ 4.4 รายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม

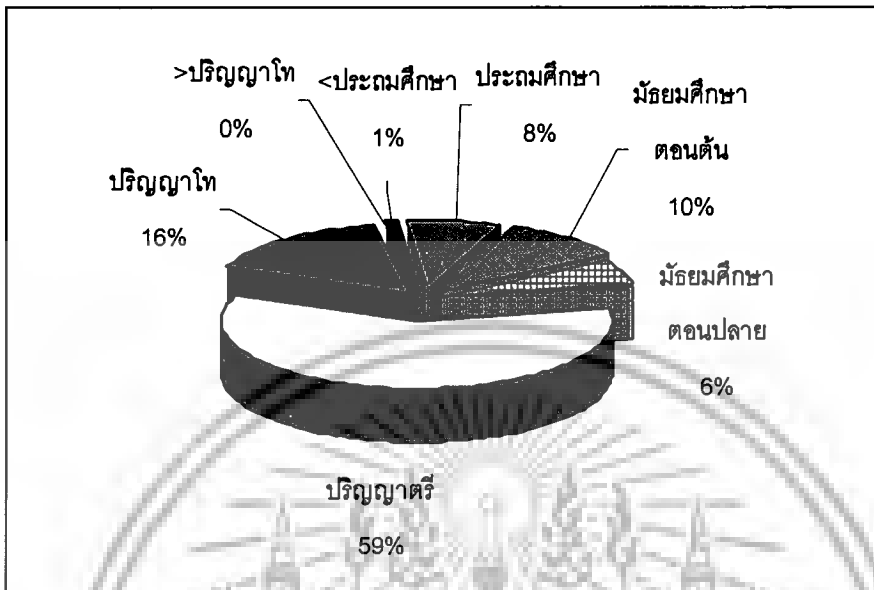
6. ระดับการศึกษา

กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามสามารถแบ่งตามกลุ่มระดับการศึกษาได้ดังนี้

ต่ำกว่าประถมศึกษา	2 คน	คิดเป็น 2% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ระดับประถมศึกษา	7 คน	คิดเป็น 7% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
มัธยมศึกษาตอนต้น	10 คน	คิดเป็น 10% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
มัธยมศึกษาตอนปลาย	6 คน	คิดเป็น 6% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ปริญญาตรี	43 คน	คิดเป็น 43% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
ปริญญาโท	16 คน	คิดเป็น 16% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด
สูงกว่าปริญญาโท	0 คน	คิดเป็น 0% ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับปริญญาโท ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับต่ำกว่าประถมศึกษา และไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาโท

แผนภูมิที่ 4.5 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลในการวิจัยจากแบบสอบถาม

ข้อมูลส่วนที่สอง เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในการวิจัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อคิดเห็นและทัศนคติของประชาชนทั่วไปในการใช้สนามหลวงและสภาพทั่วไปของสนามหลวงซึ่งเป็นพื้นที่ที่กรณีศึกษา ตัวอย่างประชากรที่สุ่มมาจำนวน 100 คน ได้แสดงข้อคิดเห็นในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับสนามหลวงดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมในสนามหลวงที่นึกถึง สามารถแยกแยะและเรียงลำดับตามคะแนนความถี่ (จากแบบสอบถามที่มีคำถามปลายเปิด) ได้ดังต่อไปนี้

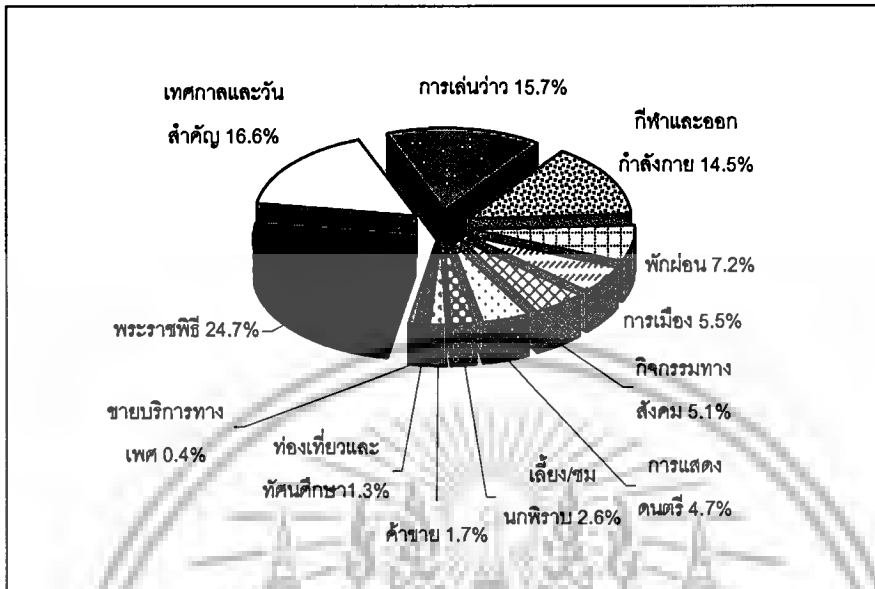
สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ตารางที่ 4.1 กิจกรรมในสนามหลวงที่นึกถึง

กิจกรรม	รวม	ร้อยละ
พระราชพิธี	58	24.7%
เทศกาลและวันสำคัญ	39	16.6%
การเล่นว่าว	37	15.7%
กีฬาและออกกำลังกาย	34	14.5%
พักผ่อน	17	7.2%
การเมือง	13	5.5%
กิจกรรมทางสังคม	12	5.1%
การแสดงดนตรี	11	4.7%
นกพิราบ	6	2.6%
ค้าขาย	4	1.7%
ท่องเที่ยวและทัศนศึกษา	3	1.3%
ขายบริการทางเพศ	1	0.4%
รวม	235	100.0%

ซึ่งสามารถแสดงค่าสัดส่วนร้อยละได้ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ 4.6 กิจกรรมที่นึกถึงบนท้องสนามหลวง

จากแผนภูมิข้างบนสรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รับรู้ถึงกิจกรรมในสนามหลวงในแง่ที่เป็นพื้นที่สำหรับพระราชพิธีมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาได้แก่ พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมสำคัญของชาติและเทศกาล พื้นที่เล่นว่่าว พื้นที่สำหรับกีฬาและออกกำลังกาย ตามลำดับ ซึ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเมืองมีสัดส่วนร้อยละ 5.53 ของทั้งหมด จะเห็นได้ว่ากิจกรรมบนท้องสนามหลวงที่นึกถึงรับรู้มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งกิจกรรมที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งกิจกรรมของกษัตริย์ ของรัฐ และของประชาชน

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

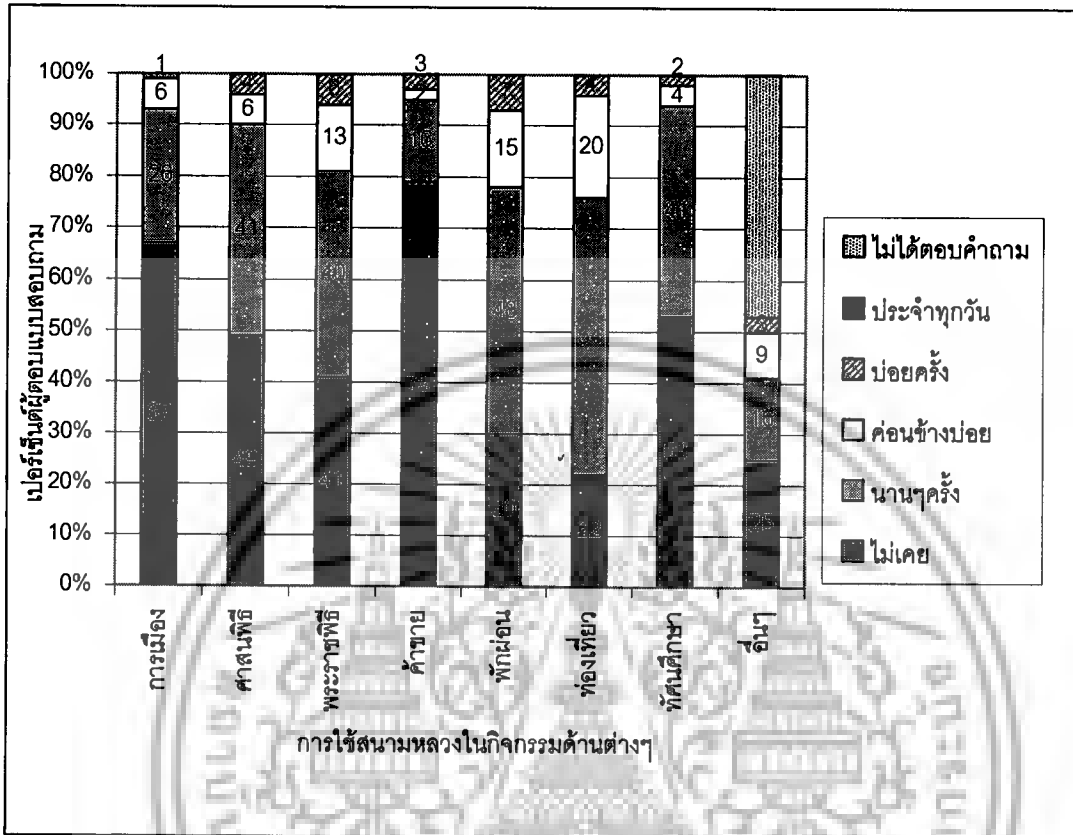
2. ความถี่ในการใช้สนามหลวง ผลจากการเก็บข้อมูลแสดงตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 ความถี่ในการใช้สนามหลวงสำหรับกิจกรรมด้านต่างๆ

กิจกรรม	ไม่เคย	นาน ๆ ครั้ง	ค่อนข้างบ่อย	บ่อยครั้ง	ประจำทุกวัน	ไม่ตอบคำถาม	รวม
การเมือง	67	26	6	1	-	-	100
ศาสนพิธี	49	41	6	4	-	-	100
พระราชพิธี	41	40	13	6	-	-	100
ค้าขาย	79	16	2	3	-	-	100
พักผ่อน	30	48	15	7	-	-	100
ท่องเที่ยวชมเมือง	22	54	20	4	-	-	100
กิจกรรมทัศนศึกษา	53	41	4	2	-	-	100
อื่นๆ	25	16	9	3	-	47	100

ผลจากตารางสามารถแสดงเป็นสัดส่วนความถี่การใช้สนามหลวงในกิจกรรมด้านต่างๆดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ 4.7 ความถี่ในการใช้สนามหลวงในกิจกรรมด้านต่างๆ

จากการสำรวจพบว่า ตัวอย่างประชากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่ามีโอกาสหลายๆครั้งจึงจะใช้สนามหลวงในกิจกรรมประเภทต่างๆ ยกเว้นกิจกรรมค้าขาย การเมือง และทัศนศึกษาตามเทศกาลนันทนาการ ที่กลุ่มประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เคยทำกิจกรรมดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าการเข้ามาใช้สอยสนามหลวงในกิจกรรมนอกเหนือจากการพักผ่อน และการท่องเที่ยวชมเมือง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่ามาสนามหลวงเพื่อทำกิจกรรมเหล่านั้นนานๆครั้งแล้ว กิจกรรมประเภทอื่นๆแทบทั้งสิ้น (ยกเว้นกิจกรรมค้าขาย) เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโอกาสพิเศษ/สำคัญ ไม่เป็นประจำทุกวัน หรือไม่บ่อยนักที่จะเกิดขึ้น เช่น เกิดตามเทศกาลสำคัญ หรือเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง (อันได้แก่ กิจกรรมการเมือง ศาสนพิธี พระราชพิธี ทัศนศึกษาตามเทศกาลนันทนาการ) จึงอาจเป็นตัวอธิบายได้ว่าเป็นสาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เคยทำกิจกรรมดังกล่าวที่สนามหลวง

นอกเหนือไปจากนี้ การทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น นัดพบ เดินทางผ่าน ต่อร์ต ขึ้นลงรถเมสไปทำงาน/เรียน จอดรถเพื่อไปงานรับปริญญา ซ็อซอง แวะที่ใกล้เคียง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เคยและนานๆครั้ง ตามลำดับ

สรุปก็คือความถี่ในการใช้สนามหลวงในกิจกรรมประเภทต่างๆส่วนใหญ่จะใช้ช้านานๆครั้ง (อาจอธิบายได้ว่าเป็นเนื่องจากไม่ได้อยู่ใกล้ชุมชนของตน พบว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมี

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ภูมิคำเนาอยู่ต่างจังหวัด) กิจกรรมที่มีความดีในการใช้งานสูงกว่ากิจกรรมอื่นๆ (ตอบว่า นานๆครั้ง) คือ เพื่อมาพักผ่อน รองลงมาคือการท่องเที่ยว และพระราชพิธีตามลำดับ

ตัวอย่างประชากรยังได้ให้รายละเอียดกิจกรรมที่ได้เคยร่วมใช้สนามหลวง แบ่งแยกตามกิจกรรมด้านต่างๆดังนี้

ตารางที่ 4.3 แจกแจงกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสอบถามเคยร่วมที่ห้องสนามหลวง

ประเภทกิจกรรม	แจกแจงลักษณะกิจกรรม
การเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - การปราศรัยหาเสียง - ชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง - เหตุการณ์ 14 ตุลา - เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ
ศาสนพิธี	<ul style="list-style-type: none"> - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอาสาฬหบูชา - วันสงกรานต์ - วันปีใหม่ - งานอุปสมบทหมู่
พระราชพิธีและรัฐพิธี	<ul style="list-style-type: none"> - งานเฉลิมพระชนมพรรษาฯ - งานถวายพระเพลิงพระบรมศพ ฯ - งานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลฯ - งานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ฯ - ฉลองราชธานี 200 ปี - พระพุทธศาสนาครบ 2500 ปี - ปีท่องเที่ยวไทย - ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย - 2000 - งานรณรงค์สุขภาพ
ค้าขาย	<ul style="list-style-type: none"> - ตลาดนัดสินค้า - มหกรรมสินค้าไทย เครือ สหพัฒน์ฯ - งานผลิตภัณฑ์ตำบลและชุมชนเมือง

บทที่ 4: ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ประเภทกิจกรรม	แจกแจงลักษณะกิจกรรม
พักผ่อน	<ul style="list-style-type: none"> - กีฬาและออกกำลังกาย - เล่นว่าว - นั่งพักผ่อน - ให้อาหารนกพิราบ
ท่องเที่ยวชมเมือง และทัศนศึกษาสถานที่ใกล้เคียง	<ul style="list-style-type: none"> - วัดพระแก้ว - วัดโพธิ์ - ศาลหลักเมือง - มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ - ท่าพระจันทร์ - หอศิลป์เจ้าฟ้า - พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ - ท่าเตียน - ปากคลองตลาด - บางลำพู - รอบเกาะรัตนโกสินทร์
กิจกรรมอื่น ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - เดินทางผ่าน/ ต่อรถโดยสาร - จอดรถเมื่อรถในมหาวิทยาลัยเต็ม - ถ่ายรูป

3. ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง

ในงานวิจัยนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามได้ตอบคำถามแสดงข้อคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง ซึ่งมีข้อความเพื่อให้อธิบายข้อคิดเห็น ดังนี้

- 1) สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง
- 2) สนามหลวงเป็นพื้นที่โล่งที่สร้างเอกลักษณ์แก่ภูมิทัศน์ (รูปลักษณ์ของเมือง) ของกรุงเทพฯ
- 3) สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนพบปะและมีกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆกัน
- 4) สนามหลวงเป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน
- 5) สนามหลวงเป็นหนึ่งในพื้นที่สัญลักษณ์ของการชุมนุมทางการเมือง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

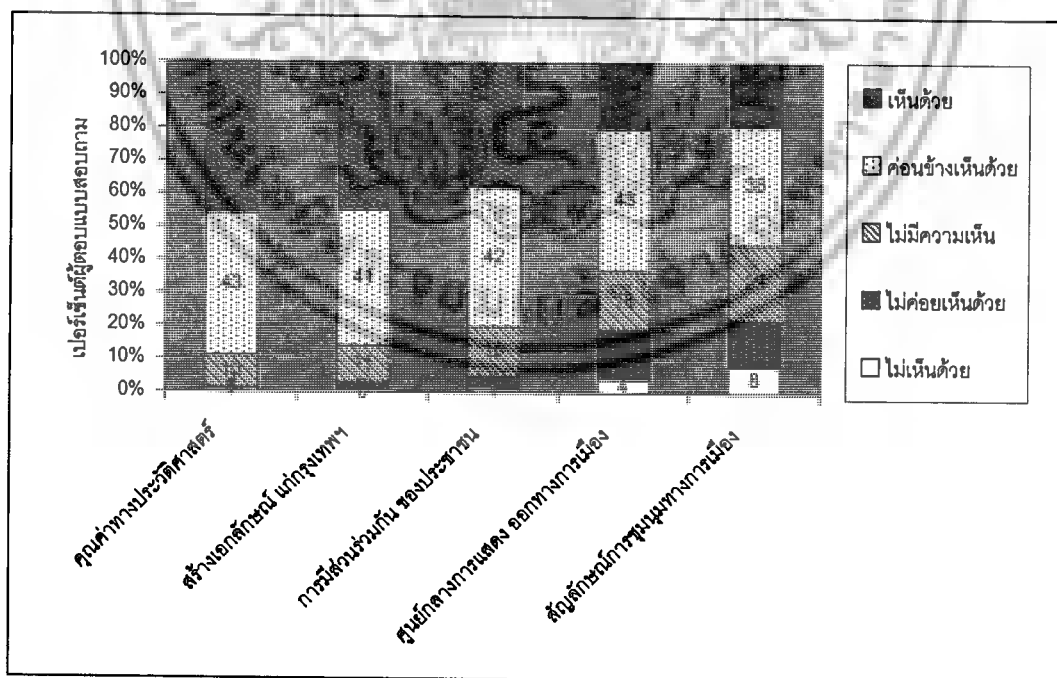
สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ตารางและแผนภูมิข้างล่างแสดงคะแนนความถี่ของข้อคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง

ตารางที่ 4.4 ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง

ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง	ไม่เห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่มี ความ เห็น/ ไม่แน่ใจ	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	รวม
คุณค่าทางประวัติศาสตร์	1	0	10	43	46	100
สร้างเอกลักษณ์แก่กรุงเทพฯ	0	3	11	41	45	100
ส่งเสริมกิจกรรมร่วมกันของประชาชน	1	4	15	42	38	100
ศูนย์กลางการแสดงออกทางการเมือง	4	15	18	43	20	100
สัญลักษณ์การชุมนุมทางการเมือง	8	14	23	36	19	100

แผนภูมิที่ 4.8 ความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของสนามหลวง

จากผลจากการสำรวจ สามารถสรุปได้ตามหัวข้อคำถาม ดังต่อไปนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 54
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ว่าสนามหลวงเป็นพื้นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ว่าสนามหลวงเป็นพื้นที่สร้างเอกลักษณ์แก่ภูมิทัศน์ (รูปลักษณ์ของเมือง) ของกรุงเทพ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นด้วย ว่าสนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นด้วย ว่าสนามหลวงเป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นด้วย ว่าสนามหลวงเป็นหนึ่งในพื้นที่สัญลักษณ์ของการชุมนุมทางการเมือง

4. ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง

ผู้ตอบแบบสอบถามได้ตอบคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง โดยแสดงข้อคิดเห็นต่อข้อความต่อไปนี้

- 1) ควรอนุรักษ์รักษาสภาพรูปลักษณ์เดิมที่เป็นอยู่ของสนามหลวงไว้
 - 2) ควรจัดสนามหลวงควรทำเป็นลานสนามกีฬา เพื่อการออกกำลังกายของประชาชน เป็นตลาดนัดเหมือนที่เคยเป็นในอดีต
 - 3) ควรทำเป็นสวนสาธารณะ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน
 - 4) ควรสงวนพื้นที่สนามหลวงไว้เพื่องานราชพิธีและงานที่เป็นทางการของหลวงเท่านั้น
- ผลจากการสำรวจความเห็นแสดงดังตารางและแผนภูมิข้างล่าง

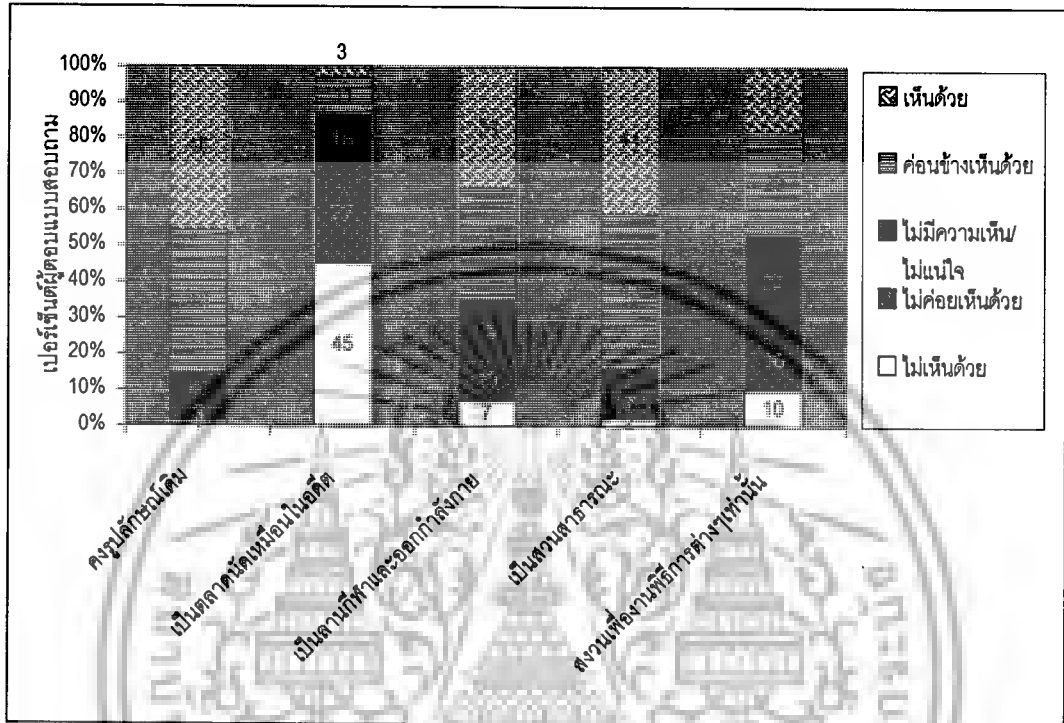
ตารางที่ 4.5 ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง

ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง	ไม่เห็นด้วย	ไม่ค่อยเห็นด้วย	ไม่เห็น/ไม่แน่ใจ	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	รวม
คงรูปลักษณ์เดิม	1	3	10	40	46	100
เป็นตลาดนัดเหมือนในอดีต	45	27	14	11	3	100
เป็นลานกีฬาและออกกำลังกาย	7	10	18	31	34	100
เป็นสวนสาธารณะ	2	7	7	43	41	100
สงวนเพื่องานพิธีการต่างๆเท่านั้น	10	16	27	29	18	100

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

แผนภูมิที่ 4.9 ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง

จากผลจากการสำรวจ สามารถสรุปได้ตามหัวข้อคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสนามหลวง ดังต่อไปนี้

- ควรคงรูปลักษณะเดิม.....ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- เป็นตลาดนัดเหมือนในอดีต.....ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย
- เป็นลานกีฬาและออกกำลังกาย.....ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- เป็นสวนสาธารณะ.....ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- สงวนไว้เพื่อพระราชพิธี/งานพิธีการเท่านั้น...ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นด้วย

ตามด้วย ไม่ขอออกความเห็น/ไม่แน่ใจ ในคะแนนความถี่ที่ใกล้เคียงกัน

5. ความคิดเห็นต่อโครงการที่จอดรถใต้ดิน

จากการสอบถามเกี่ยวกับโครงการที่จอดรถใต้ดิน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ 70 % ทราบเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินในบริเวณสนามหลวง และ 30 % ไม่ทราบเกี่ยวกับโครงการนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 35 ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้

ตารางที่ 4.6 ความคิดเห็นต่อโครงการที่จัดรถใต้ดิน

ความเห็นต่อโครงการที่จัดรถใต้ดินที่ONGสนามหลวง	จำนวน
ไม่เห็นด้วย	35
ไม่ค่อยเห็นด้วย	19
ไม่มีความเห็น	16
ค่อนข้างเห็นด้วย	15
เห็นด้วย	15
รวม	100

6. สิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง

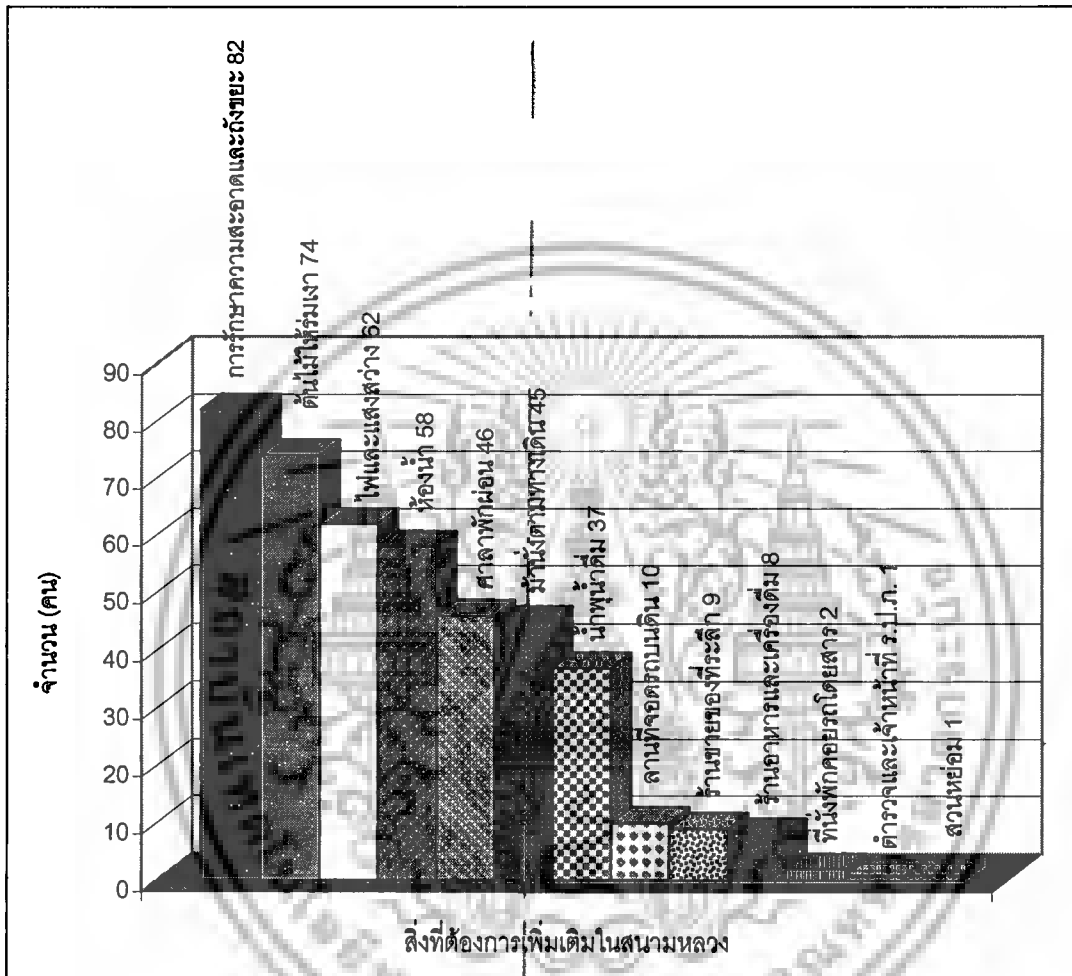
สำหรับการสำรวจเกี่ยวกับข้อเสนอแนะถึงสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมบนพื้นที่ที่ONGสนามหลวง อันดับต้นๆของสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมคือ ต้องการการรักษาความสะอาดและถึงขยะ โดยผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 82 ตอบในข้อนี้ รองมาคือ ต้องการต้นไม้ให้ร่มเงาเพิ่ม ร้อยละ 74 ต้องการไฟและแสงสว่าง ร้อยละ 62 และต้องการห้องน้ำสาธารณะ ร้อยละ 58 เรียงตามลำดับ ดังแสดงในตารางและแผนภูมิข้างล่าง

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ตารางที่ 4.7 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง

สิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง	ร้อยละของจำนวนผู้ตอบทั้งหมด
การรักษาความสะอาดและถังขยะ	82
ต้นไม้ให้ร่มเงา	74
ไฟและแสงสว่าง	62
ห้องน้ำ	58
ศาลาพักผ่อน	46
ม้านั่งตามทางเดิน	45
น้ำพุน้ำดื่ม	37
ลานที่จอดรถบนดิน	10
ร้านขายของที่ระลึก	9
ร้านอาหารและเครื่องดื่ม	8
ที่นั่งพักคอยรถโดยสาร	2
สวนหย่อม	1

แผนภูมิที่ 4.10 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในสนามหลวง

7. กิจกรรมที่เห็นว่าไม่ควรมีที่ท้องสนามหลวง

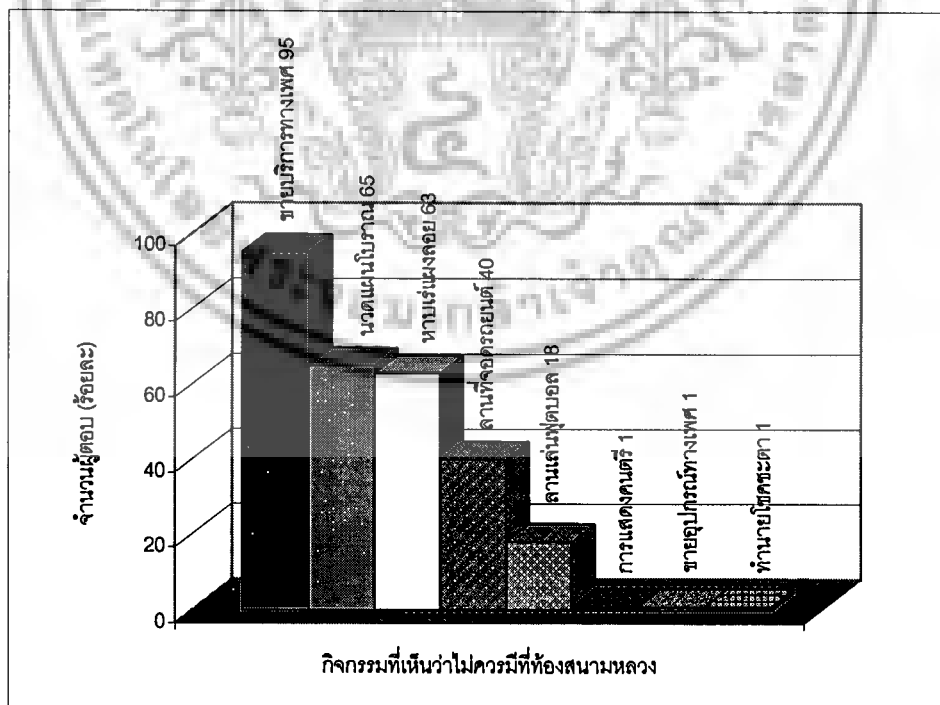
อันดับที่มีผู้ตอบสูงสุด ของความเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่ไม่ต้องการให้มีที่สนามหลวง ร้อยละ 95 คือ การขายบริการทางเพศ หรือที่บ้างรู้จักเรียกกันว่าผีขนุน รองมาคือ ร้อยละ 65 ของผู้ตอบไม่ต้องการให้มีบริการนวดแผนโบราณ ร้อยละ 63 ไม่ต้องการให้มีหาบเร่แผงลอย และร้อยละ 40 ไม่ต้องการลานที่จอดรถยนต์ เรียงตามลำดับ ดังตารางและแผนภูมิข้างล่าง

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ตารางที่ 4.8 กิจกรรมที่เห็นว่าไม่ควรมีบนท้องสนามหลวง

กิจกรรมที่ไม่ต้องการให้มีบนท้องสนามหลวง	ร้อยละของจำนวนผู้ตอบทั้งหมด
ขายบริการทางเพศ	95
นวดแผนโบราณ	65
หาบเร่แผงลอย	63
ลานที่จอดรถยนต์	40
ลานเล่นฟุตบอล	18
การแสดงดนตรี	1
ขายอุปกรณ์ทางเพศ	1
ทำนายโชคชะตา	1

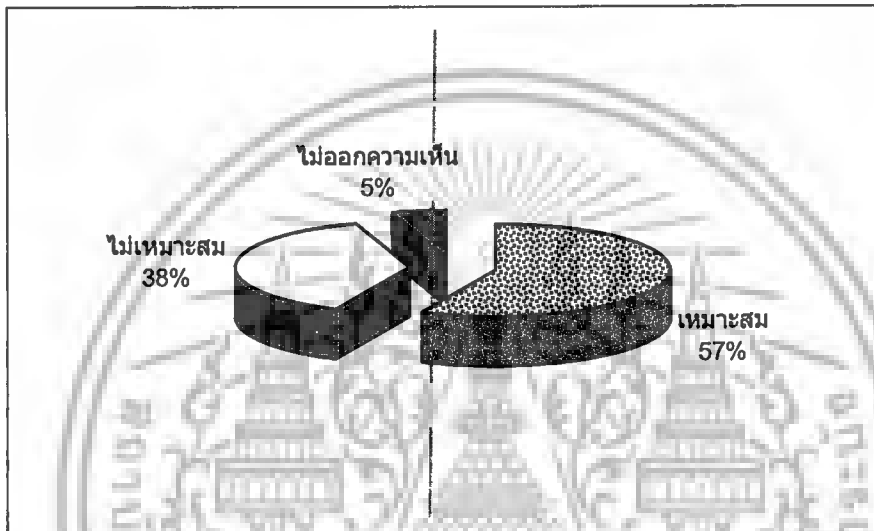
แผนภูมิที่ 4.11 กิจกรรมที่เห็นว่าไม่ควรมีบนท้องสนามหลวง

8. ความเหมาะสมในการใช้งานของพื้นที่ห้องสนามหลวง

จากการสำรวจ ร้อยละ 57 ของกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการใช้งานของสนามหลวงในปัจจุบันเหมาะสมแล้ว แต่ร้อยละ 38 ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการใช้งานของสนามหลวงยังไม่เหมาะสม และมีร้อยละ 5 ไม่ออกความเห็น สัดส่วนความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้ตอบแบบสอบถามแสดงดังแผนภูมิข้างล่าง

แผนภูมิที่ 4.12 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการใช้งานพื้นที่สนามหลวง

9. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีต่อสนามหลวง

นอกเหนือไปจากข้อสอบถามต่างที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้ตอบแบบสอบถามยังได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขและข้อคิดเห็นอื่นๆเกี่ยวกับการใช้สนามหลวงดังต่อไปนี้

- เพิ่มการดูแลรักษาและความเป็นระเบียบ โดยมีเจ้าหน้าที่มาดูแลเพิ่มขึ้น
- สร้างภูมิทัศน์ให้สวยงามขึ้น เพิ่มพื้นที่สีเขียว และไฟส่องสว่าง ให้มาก
- เพิ่มการรักษาความปลอดภัย โดยเพิ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเทศกิจ
- แยกพื้นที่ใช้สอยให้ชัดเจน แยกส่วนกีฬาและการค้าขาย ออกจากกัน ไม่ให้รบกวนกัน
- ไม่ควรใช้ดินร่วนปนทรายที่มีทรายมาก เพราะทำให้เกิดฝุ่น
- ทำความสะอาดขึ้นกให้บ่อยๆ เพราะรบกวนมาก
- มีส่วนบริการนักท่องเที่ยวหรือปิกนิกบอก ไม่ให้นักท่องเที่ยวสับสน
- ลดการสัญจรของรถยนต์รอบสนามหลวง เพราะมีผลกระทบต่อโบราณสถานข้างเคียง
- ควรจัดรถรางวิ่งรอบเกาะรัตนโกสินทร์และสนามหลวงเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ทัศนคติต่อพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ งานวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจสัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์ทางสังคมและการเมือง โดยใช้การสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างด้วยแบบสัมภาษณ์ในเรื่อง “พื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมือง” โดยการเก็บข้อมูลได้ทำการสุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมือง และผู้มีบทบาทอยู่ในองค์กรที่มีนโยบายการเสริมสร้างประชาสังคม จากที่ทำการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ทั้งหมด 12 ท่าน ได้คัดเหลือ 10 ท่าน เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของข้อมูลที่เก็บมาจากบางท่าน หรือความเกี่ยวข้องกับประเด็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่ต้องการสำรวจไม่พอเพียง ผู้ให้สัมภาษณ์ 10 ท่านที่คัดมาได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมืองไว้ดังนี้

1. ความจำเป็นและประโยชน์ของการมีพื้นที่ประชาคมเมือง เพื่อเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในสังคมได้มาพบปะกันและทำกิจกรรมร่วมกัน

สำหรับแนวความคิดที่มีต่อการจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองในชุมชนต่างๆ และเมืองนั้นๆ ทั้ง 10 ท่านมีความคิดเห็นที่ตรงกันว่า เห็นสมควรและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะจัดให้มีพื้นที่ที่สามารถให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพบปะสังสรรค์ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการพักผ่อนและผ่อนคลายความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นการสร้างพื้นที่ประชาคมเมืองยังทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวในการร่วมมือกัน และยังสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอีกด้วย

ซึ่งในปัจจุบันจะสังเกตได้ว่า สังคมไทยในปัจจุบันมีการแข่งขันกันสูงมากขึ้น มีแนวโน้มที่จะเป็นสังคมปัจเจกนิยม คือต่างคนต่างอยู่สูงขึ้น การที่คนในชุมชนจะได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กันพูดคุยกันมีแนวโน้มที่จะลดลง ดังนั้นการสร้างพื้นที่ประชาคมเมืองเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการพูดคุยกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและคนที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านใกล้เคียงได้มากขึ้น ทำให้สังคมไทยเกิดดุลยภาพ เกื้อกูล และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

2. ลักษณะของพื้นที่ประชาคมเมือง

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของพื้นที่ประชาคมเมือง แต่ละท่านมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเห็นว่า พื้นที่ประชาคมเมืองควรมีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้นในสังคมสามารถใช้พื้นที่ในการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงออกทางด้านต่างๆ นอกจากนั้นควรมีความเป็นธรรมชาติ มีลักษณะของพื้นที่เป็นพื้นที่ที่กึ่งสวนสาธารณะ ซึ่งผู้คนนั้นสามารถเข้ามาใช้พื้นที่นี้ในการพักผ่อน การออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจได้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถปรับเปลี่ยนไปทำกิจกรรมอื่นๆได้อย่างอิสระ ซึ่งพื้นที่ประชาคม

เมืองนั้นควรมีขนาดที่แตกต่างกันออกไปตามความต้องการของชุมชนนั้นๆ และเป็นพื้นที่ที่พร้อมสำหรับทำกิจกรรมโดยอาจจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อเป็นการรองรับคนที่ จะเข้ามาทำกิจกรรมด้วย

การสร้างพื้นที่ที่ประชาคมเมืองนั้นอาจอยู่ในรูปของ GREEN AREA, ลานกิจกรรม, โรงละคร, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หรือแม้แต่พิพิธภัณฑ์ก็เป็นได้ แต่การจัดสวนพื้นที่ที่ประชาคมเมืองเหล่านี้ควรเป็นพื้นที่ที่เป็นส่วนกลางที่สามารถนำมาประยุกต์กันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนคนไทยมากกว่าการนำเอา รูปแบบจากต่างประเทศมาใช้โดยตรง ทั้งนี้ก็เพื่อการจัดพื้นที่ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนไทยเพื่อตอบสนองคนไทยนั่นเอง

การจัดพื้นที่ที่ประชาคมเมืองควรเป็นพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนที่ต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงของการใช้พื้นที่ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสามารถให้คนทุกคนในชุมชนสามารถเข้ามาใช้ได้จริง โดยสามารถปรับเปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่ได้ตามกาลเทศะ และโอกาสต่างๆ เพื่อรองรับการใช้งานที่หลากหลายออกไป โดยพื้นที่เหล่านั้นหากเป็นพื้นที่ของชุมชนควรให้ชุมชนนั้นๆ เป็นผู้รับผิดชอบ ดูแลรักษา อนุรักษ์พื้นที่เหล่านั้นเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหนและใช้พื้นที่เหล่านั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. ตัวอย่างของพื้นที่ที่ประชาคมเมือง

เมื่อกล่าวถึงตัวอย่างของพื้นที่ที่ประชาคมเมืองที่นึกถึงและเคยพบเห็นมา ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 10 ท่านได้ยกตัวอย่างพื้นที่สาธารณะที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป โดยพื้นที่ที่มีลักษณะที่เด่นชัดเป็นพิเศษ ได้แก่ สนามหลวง ที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่ถูกโอบล้อมด้วยชุมชนต่างๆ ทำให้มีคนหลากหลายกลุ่มเข้ามาใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปมากมาย ซึ่งครั้งหนึ่งสนามหลวงได้เคยเป็นพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองสำคัญหลายต่อหลายครั้ง เช่น เหตุการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตย 6 ตุลา สนามหลวงถูกใช้ในแง่ของการชุมนุมทางการเมือง และแสดงออกถึงการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ อีกทั้งสนามหลวงยังเป็นสถานที่ที่รับใช้สังคมไทยในงานพระราชพิธีต่างๆ และ งานเฉลิมฉลองในวาระต่างๆ

นอกจากนั้น ยังมีท่านยกตัวอย่างพื้นที่ที่ประชาคมเมืองในรูปแบบของพื้นที่ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ พื้นที่ที่เป็นทางการ เช่น ลานพระบรมรูปทรงม้า อนุสาวรีย์ต่างๆ ศูนย์วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ โรงละคร ลานกีฬา สวนจตุจักร ลานวัด เป็นต้น

สำหรับพื้นที่ที่ประชาคมเมืองที่มีลักษณะไม่เป็นทางการหรือเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ อาทิเช่น สภากาแฟ ร้านค้า สนามหน้าโรงเรียน ท่าเรือ ร้านตัดผม เป็นต้น ซึ่งพื้นที่เหล่านี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นหรือสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นพื้นที่ที่ประชาคมเมืองโดยตรง แต่เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นโดยพฤติกรรมการใช้ของคนที่ใช้สถานที่นั้นๆ

และยังมีบางท่านยกตัวอย่างพื้นที่ที่ประชาคมเมืองที่เป็นสวนสาธารณะ ที่ใช้เป็นส่วนพักผ่อนหย่อนใจ พบปะสังสรรค์ของคนทุกเพศ ทุกวัย ในชั้นขั้นต่างๆ ได้ดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น สวนลุมพินี สวนสันติชัยปราการ เป็นต้น

4. ความเป็นไปได้ต่อการจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองที่สามารถตอบสนองและรองรับความต้องการของคนในสังคมที่มีหลากหลายแตกต่างกันด้านชนชั้น

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะจัดให้เกิดพื้นที่ประชาคมเมืองในชุมชน/เมืองเพื่อตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสังคมที่มีความแตกต่างกันนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความคิดว่าเป็นไปได้ที่จะจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองขึ้น โดยการจัดพื้นที่ส่วนนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลว่า ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้เพียงใด เนื่องจากในปัจจุบันนั้นรัฐบาลมีที่ดินที่เป็นพื้นที่เหล่านี้อยู่แล้ว หรือสามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่โล่งหรือรกร้างว่างเปล่าเดิมให้เป็นพื้นที่ที่สามารถทำกิจกรรมได้ แต่ยังคงสัดส่วนการใช้งานไม่ถูกต้อง ซึ่งสถานที่บางแห่งจะเห็นได้ว่า เป็นพื้นที่ที่สามารถตอบสนองความต้องการข้างต้นได้ดี แต่ปัจจุบันขาดการจัดการเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่นั้นๆ จะเห็นได้จากพื้นที่สวนสาธารณะที่มีคนรื้อถอนรั้วเอาซีพีทีใช้พื้นที่ไม่เหมาะสม เข้ามาใช้พื้นที่ทำให้ความสวยงามและภาพลักษณ์ถูกลดค่าลงไป อย่างเช่น พื้นที่บริเวณสนามม้าบางลำภู ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ แต่กลับตอบสนองความต้องการของคนได้แค่บางกลุ่มเท่านั้น อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมากับชุมชน เช่น ปัญหาการจราจร ซึ่งอันที่จริงพื้นที่ของสนามม้าควรจัดให้อยู่บริเวณพื้นที่ภายนอกเมือง และให้ใช้พื้นที่เดิมที่มีขนาดใหญ่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง ให้ประชาชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกัน

การจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองในชุมชนต่างๆสามารถกระทำได้และควรจัดให้มีพื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชุมชนและประชาชนทุกระดับได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์ ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อคิดเห็นจากผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านมีความคิดเห็นว่า พื้นที่ประชาคมเมืองนั้นเป็นไปไม่ได้ที่จะจัดให้มีขึ้น แต่จะดีกว่าหากพื้นที่นี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เพื่อตอบสนองและสอดคล้องต่อความหลากหลายของคนที่แตกต่างกันในสังคมได้อย่างทั่วถึง โดยอาจไม่ต้องเป็นพื้นที่เพียงแห่งเดียวก็ได้ อาจเป็นเพียงพื้นที่เล็กๆแทรกซ้อนอยู่ในชุมชนนั้น

มีเพียงหนึ่งท่านที่ไม่แน่ใจว่าจะมีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะจัดให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันนั้น ในเมืองมีพื้นที่โล่งลดน้อยลงกว่าแต่ก่อน แต่ถ้าจะจัดพื้นที่นี้ให้อยู่ในส่วนของชุมชนชนบท น่าจะมีความเป็นไปได้มากกว่า โดยพื้นที่เหล่านี้ควรมีการจัดการที่ดี แยกออกเป็นส่วนๆ เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นสัดส่วน

5. แนวโน้มทิศทางในอนาคตของเมือง/ชุมชนในกรุงเทพฯกับการมีพื้นที่ประชาคมเมืองที่เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของคนในเมือง/ชุมชน

ในส่วนของเรื่องแนวโน้มเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาพื้นที่ประชาคมเมืองในเมือง/ชุมชนในอนาคตนั้น หนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ประชาคมเมืองนั้นน่าจะมีแนวโน้มที่แยกลง เพราะปัจจุบันสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่สาธารณะมีน้อย แต่คนที่อยู่อาศัยในเมืองและเดินทางเข้ามาในเมืองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่วนพื้นที่โล่งต่างๆ ก็กลายเป็นพื้นที่ที่คนเข้ามาจับจอง ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและ

ส่วนที่เข้ามาหาผลประโยชน์ทำให้บางส่วนกลายเป็นพื้นที่ชุมชนแออัด ทั้งรัฐบาลเองยังให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างต่ำ รัฐบาลไม่เล็งเห็นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น กล่าวคือ ให้ความสำคัญและคุณค่าของชีวิตในแง่ของวัตถุมากกว่า ในบางสวนเช่น ในกทม.เองที่มีการมองเรื่องการแบ่งสัดส่วนการใช้งานของพื้นที่ในแต่ละประเภทมากเกินไป ทำให้พื้นที่ๆจะเป็นศูนย์กลางให้กับชุมชนยังไม่กระจายตัวเท่าที่ควร

มีสองท่านให้ความคิดเห็นว่าคุณจะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นเนื่องจากในปัจจุบันนั้นรัฐมีการส่งเสริมการจัดตั้งให้มีโครงการที่จะพัฒนาพื้นที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพที่ดีขึ้น และควรส่งเสริมให้มีทั่วประเทศในชุมชนเมือง โดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐบาล เช่น ลานสุขภาพ, ลานด้านยาเสพติด, ชุมชนเข้มแข็ง, การพัฒนาการเมืองสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น จะเห็นได้จากชุมชนแออัดที่อยู่บริเวณใต้ทางด่วนในปัจจุบันนั้นได้จัดให้เป็นลานกีฬาและสวนสาธารณะซึ่งเป็นสิ่งที่ดีที่ควรสร้างให้แก่สังคม

มีหนึ่งท่านที่มีความเห็นในเรื่องแนวโน้มเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาพื้นที่ประชาคมเมืองในเมือง/ชุมชนในอนาคตว่า มีทั้งในส่วนที่จะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นและยังมีส่วนที่จะเป็นไปในทิศทางที่แย่ลง กล่าวคือ ในส่วนที่แย่ลงนั้น เนื่องจากสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีความแตกต่างมากขึ้น ผลประโยชน์สูงมากขึ้น การเดินทางเข้ามาของคนที่อยู่เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป เกิดความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น ทำให้ส่วนของทรัพยากรที่จะตอบสนองความต้องการลดลง

ในส่วนที่ดีขึ้นนั้น เนื่องจากความตื่นตัวของคนเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ทำให้คนมีความคิดที่จะรวมตัวกันมากขึ้น ทั้งรัฐธรรมนูญพื้นฐานแห่งรัฐฉบับที่ 5 เป็นตัวผลักดันให้คนเมืองมีพื้นที่ประชาคมเมืองมากขึ้น

มีอีกสามท่านที่มีความคิดว่าการพัฒนาให้มีพื้นที่ประชาคมเมืองในชุมชนนั้น ยังเป็นเรื่องที่คาดการณ์ได้ยากว่าอนาคตจะเป็นไปในทิศทางใด เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับผู้กำหนดนโยบายและให้ความสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาในส่วนนี้จะทำให้คุณค่าของชีวิตดีขึ้น ปัญหาจริงนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับพื้นที่แต่ขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะจัดพื้นที่มากกว่า แนวทางในปัจจุบันจะเห็นได้จากรัฐบาลให้ความสำคัญกับประชาชนระดับล่างมาก ในแผนเศรษฐกิจและสังคมฉบับใหม่เองก็ให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่ประชาคมเมือง แต่ในทางปฏิบัติก็ยังเป็นที่จับตามองอยู่ว่าจะสามารถปฏิบัติได้ครอบคลุมหรือไม่

6. หน้าที่ของสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง

ความคิดเห็นครึ่งหนึ่งซึ่งเห็นส่วนใหญ่ของผู้ที่ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหน้าที่ของสนามหลวงในปัจจุบันเห็นว่า สนามหลวงได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองที่ดีอยู่แล้ว โดยสามารถตอบสนองความต้องการของคนหลายกลุ่มโดย มีการจัดสนามหลวงให้เป็นที่ว่างที่ประชาชนทุกชนชั้นสามารถเข้ามาทำกิจกรรมพักผ่อนเดินเล่น หรือจัดประเพณีต่างๆตามวันสำคัญ และจัดให้เป็นพื้นที่

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

ส่วนกลางที่เป็นที่สาธารณะชนมีอิสระในการใช้สอย ไม่มีผู้ใดเข้ามาจับจองเป็นเจ้าของหรือขึ้นอยู่กับหน่วยใดหน่วยหนึ่ง จะเห็นได้ว่าหลากหลายกลุ่มคนสามารถใช้พื้นที่ได้เท่าเทียมกันหมด และสนามหลวงเองยังเป็นพื้นที่ว่างที่เป็นรูปธรรมที่ตอบสนองกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ได้อีกหลากหลาย เช่น งานพระราชพิธี พิธีกรรมของรัฐ เรื่อยมาจนถึงกิจกรรมทางการเมือง และงานรื่นเริง ทั้งรูปลักษณ์ของสนามหลวงเองก็ไม่ได้ยึดติดอยู่กับกิจกรรมใดเป็นพิเศษ

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังคงจัดรูปลักษณ์ให้มีลักษณะเป็นสนามหลวงเช่นเดิม ไม่ควรต่อเติมหรือทำสิ่งอื่นๆ ที่ขัดต่อจุดประสงค์หลักของพื้นที่ เช่น ทำเป็นลานคอนกรีตเพื่อเป็นที่จอดรถยนต์ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจนเกินไป แต่ควรมีการปรับปรุงในเรื่องของความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้ดีกว่านี้ การปรับปรุงเช่นนี้ส่งผลให้พื้นที่สนามหลวงมีคุณค่ามากยิ่งขึ้นและมีความสำคัญมากขึ้นในระดับชาติ

นอกจากนั้น ยังมีอีก 4 ท่าน จาก 10 ท่าน ที่ให้ความเห็นว่า ในปัจจุบันสนามหลวงยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมืองที่ยังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากการจำกัดการใช้สถานที่ มีคนบางกลุ่มที่จะพยายามสงวนเป็นพื้นที่ว่างเปล่า มีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์พื้นที่เพียงเพื่อสนองเพียงเฉพาะสถาบันระดับสูงและหน่วยงานราชการ เมื่อพื้นที่ถูกกำหนดบทบาทไว้ดังกล่าว ทำให้การใช้งานหรือกิจกรรมต่างๆ บนพื้นที่นี้เป็นไปอย่างไม่มีอิสระเท่าที่ควร ทั้งในปัจจุบันการปรับปรุงพื้นที่สนามหลวงยังมีน้อยมาก ส่วนอำนวยความสะดวกและส่วนรื่นที่มีส่วนให้ประชาชนเข้ามาใช้ พบปะ ทำกิจกรรมร่วมกันน้อยลง จึงทำให้คนทั่วไปจะนึกถึงสนามหลวงเมื่อเวลาถึงงานพระราชพิธี และงานรัฐเท่านั้น นอกเหนือจากนี้ในเวลาธรรมดาสนามหลวงเป็นเพียงสถานที่สำหรับทอดพระเนตรไปยังที่อื่นมากกว่า

มีเพียงหนึ่งท่านที่มีความคิดเห็นว่าสนามหลวงควรเป็นพื้นที่ที่สงวนไว้เป็นที่โล่งเพื่อทำกิจกรรมพระราชพิธีมากกว่า เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และอยู่ในเขตเมืองชั้นใน ในการจัดให้สนามหลวงเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมอย่างอื่นนั้นจะทำให้ความงดงามของเมืองเสียไป แต่สามารถใช้เป็นลานชุมนุมแบบเป็นครั้งคราวได้จะดีกว่าใช้เป็นแบบถาวร

บทที่ 5

บทสรุป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทสรุป

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิเคราะห์ความเห็นที่สำรวจมาพิสูจน์ให้เห็นว่า การมีพื้นที่ประชาคมเมืองในเมืองและในชุมชนต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่ง เป็นเรื่องที่ต้องสนับสนุนและให้ความสำคัญในการสร้างประชาสังคม และชุมชนที่เข้มแข็ง เพิ่มโอกาสให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพบปะกัน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนบ้านใกล้เรือนเคียงในชุมชน

ลักษณะของพื้นที่ประชาคมเมืองนั้นก็ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบตายตัว อาจเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนในสังคมเข้าถึงได้ (เช่น สวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียว) หรือพื้นที่ที่เป็นของเอกชนที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าได้ (เช่น ลานวัด สนามหน้าโรงเรียน สนามต่างๆ ร้านค้า สภากาแฟ) อาจเป็นพื้นที่ที่เป็นทางการ (เช่น ลานพระบรมรูปทรงม้า อนุสาวรีย์ต่างๆ โรงละคร ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์) หรือไม่เป็นทางการ (เช่น ร้านตัดผม ลานกีฬา) ซึ่งสอดคล้องและสะท้อนแนวคิดทฤษฎีของ Douglass (Douglass et al. 2002) ที่กล่าวถึงรูปแบบประเภทต่างๆ ของ civic space นอกจากนี้ พื้นที่ประชาคมเมืองในแต่ละแห่งก็อาจมีขนาดแตกต่างกันออกไปตามความต้องการของชุมชน

สำหรับความเป็นไปได้ในการสร้างให้เกิดพื้นที่ประชาคมเมืองเพื่อตอบสนองคนในสังคมปัจจุบันที่มีคนหลายหลากชนชั้นนั้น ข้อเสนอแนะที่ได้มาซึ่งความคิดเห็นที่คิดว่า ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลที่จะสร้างให้เกิดพื้นที่ดังกล่าว และทั้งจากการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแทรกซ้อนตามชุมชน โดยที่คนในชุมชนค่อยๆ เป็นผู้สร้างขึ้นมาด้วยกัน เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของคนหลายกลุ่มในชุมชนในสังคม

สำหรับแนวโน้มทิศทางอนาคตของเมืองกับการมีพื้นที่ประชาคมเมืองในเมืองและชุมชน จากการสำรวจความคิดเห็น เสียงส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ยังกังวลว่า ทิศทางการพัฒนาเมืองและชุมชนยังอาจเป็นไปในทิศทางที่แยกลง เนื่องจากพื้นที่โล่งในเมืองลดลงเนื่องจากถูกจับจองด้วยจำนวนประชากรที่มากขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย หรือชุมชนแออัด และไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ของชุมชนอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม แต่ก็หากได้แรงสนับสนุนจากรัฐบาลในการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เช่น พัฒนาพื้นที่ใต้ทางด่วนเป็นลานกีฬาและสวนสาธารณะก็ย่อมเป็นสิ่งที่ดีต่อสังคม

เมื่อกล่าวถึงหน้าที่ของสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่ของประชาคมเมือง ความคิดเห็นที่ได้จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มสอดคล้องกันคือ แยกแยกออกเป็นสองเสียงที่แตกต่างกัน ในสัดส่วนจำนวนที่ใกล้เคียงกัน มีทั้งที่เห็นว่าสนามหลวงทำหน้าที่ที่เหมาะสมอยู่แล้วและไม่ดีเท่าที่ควร โดยเสียงที่บอกว่าสนามหลวงทำหน้าที่ดีอยู่แล้วมีจำนวนมากกว่าอยู่เล็กน้อย ในส่วนที่ตอบว่าดีอยู่แล้วเนื่องจากสนามหลวงเป็นพื้นที่โล่งอิสระและง่ายในการเข้าถึง และยังตอบสนองกิจกรรมที่หลากหลายของคนหลากหลายกลุ่ม ในส่วนที่ตอบว่ายังไม่ดีเท่าที่ควรเนื่องจากเห็นว่าบทบาทของสนามหลวงยังจำกัดอยู่กับกิจกรรมของ"หลวง" และของ"รัฐ" อยู่มากกว่ากิจกรรมของ"ราษฎร" สนามหลวงถูกสงวนเป็นเพียงพื้นที่โล่งในเวลาปกติที่ไม่ได้ใช้งานพิธี การใช้งานการเข้าถึงของประชาชนยังไม่เป็นอิสระเท่าที่ควร ความร่มรื่นและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้ประชาชนเข้ามาใช้สอยยังไม่เพียงพอ

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเพิ่มเติมสำหรับพื้นที่สนามหลวงในอันดับแรกๆก็คือ การรักษาความสะอาดและถังขยะ, ต้นไม้ให้ร่มเงา, ไฟและแสงสว่าง และห้องน้ำ และสิ่งที่ไม่ต้องการให้มีบนท้องสนามหลวงก็คือ กิจกรรมขายบริการทางเพศ, บริการนวดแผนโบราณ, หาบเร่แผงลอย และลานที่จอดรถยนต์

เมื่อกล่าวถึงที่จอดรถและโครงการที่จอดรถใต้ดินท้องสนามหลวง ร้อยละ 30 ของกลุ่มตัวอย่างจากการตอบแบบสอบถามไม่ทราบเกี่ยวกับโครงการนี้ และส่วนความคิดเห็นต่อโครงการนี้ ร้อยละ 35 ซึ่งเป็นน้ำหนักเสียงเสียงส่วนใหญ่ ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ และมีถึงร้อยละ 16 ที่ลังเลไม่ออกความเห็น

นอกจากนี้ ผลจากการสำรวจความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงบนท้องสนามหลวง กลุ่มตัวอย่างสนับสนุนลักษณะที่เป็นอยู่ของสนามหลวง คือควรคงรูปเดิม เป็นลานกีฬา เป็นสวนสาธารณะ เพื่อประชาชน และเป็นสถานที่เพื่องานพิธีการต่างๆ ส่วนที่ไม่เห็นด้วยคือการใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัดเหมือนอย่างในอดีต

ภาพลักษณ์ของสนามหลวงจากที่สำรวจพบว่าทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างมีเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง และเป็นพื้นที่โล่งที่สร้างเอกลักษณ์แก่ภูมิภาคของกรุงเทพฯ และค่อนข้างเห็นด้วยกับการที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนพบปะและมีกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆกัน เป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน และเป็นหนึ่งในพื้นที่สัญลักษณ์ของการชุมนุมทางการเมือง

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างที่สำรวจมา โดยสุ่มจากประชาชนทั่วไปในกรุงเทพฯ โดยเก็บข้อมูลจากพื้นที่สนามหลวงและบริเวณใกล้เคียง มีความถี่ในการใช้สนามหลวงต่ำมาก คือหากถามผู้ตอบว่า"ไม่เคย"กับ"นานๆครั้ง"เข้าด้วยกันโดยแยกตามแต่ละกิจกรรมแล้ว จะมีค่าร้อยละสูงมากกว่า 80 หรือเกือบร้อยละ 80 แทบทั้งสิ้น ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ข้อสังเกตนี้ตรงกับการศึกษาของ นิรุชฌ์ เรื่องกิตติยคยง (2540) ที่ได้อธิบายว่า กลุ่มผู้ใช้สนามหลวงที่แท้จริงที่เรียกได้ว่าเป็นประจำแทบทุกวัน เป็นผู้ที่มีรายได้น้อย มีการศึกษาน้อย เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงาน หรือที่ถูกเรียกว่าเป็นกลุ่ม "คนจนเมือง" แต่กลุ่มตัวอย่างของประชาชนทั่วไปในกรุงเทพฯในงานวิจัยนี้ไม่ได้มีรายได้น้อย แต่มีรายได้ปานกลาง และมีระดับ

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

การศึกษาชั้นปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ คนกลุ่มที่สำรวจมาซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น "ชนชั้นกลาง" มาใช้สนามหลวงน้อยมาก

ยิ่งกว่านั้น นิรุช เรื่องกิตติยศยิ่ง (2540: 140) ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายผู้บริหารในการปรับปรุงสนามหลวงด้วยโครงการต่างๆด้วยว่า "ผู้ที่พยายามที่จะกำหนดสนามหลวง เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ กลับไม่ใช่ผู้ที่ใช้สนามหลวงอย่างแท้จริง ผู้ที่ใช้สนามหลวงเป็นประจำทุกวัน บอกว่าอยากให้สนามหลวงเป็นอย่างไรในปัจจุบัน คือ เป็นสวนสาธารณะแบบนี้ดีแล้ว แต่ควรจะมีการปรับปรุงจะดูดีและเป็นสวนสาธารณะที่ดีกว่านี้"

จากการศึกษาความพิเศษของพื้นที่ หรือที่เรียกว่า "ที่ว่าง/พื้นที่ชนิดพิเศษ" (heterotopia) (Foucault, 1986a อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร , 2542: 199-204) ในเชิงพื้นที่ทางการเมืองในงานวิจัยนี้นั้น จะพบว่าแยกออกจากความปกติเหตุการณ์ปกติประจำวันของที่ว่าง ดังที่เห็นจากการผู้ที่ใช้สนามหลวงที่แท้จริง ซึ่งไม่ใช่คนกรุงเทพฯส่วนใหญ่ ผู้ที่มาใช้สนามหลวงเพื่อกิจกรรมทางการเมืองก็จะมาเฉพาะเมื่อมีเหตุการณ์พิเศษทางการเมืองเท่านั้น จึงพบว่าสนามหลวงถูกใช้ด้วยผู้คนที่หลากหลายกลุ่ม หลากหลายชนชั้น แต่ในเวลาที่แตกต่างกัน เนื้อหาสาระดะของพื้นที่ในการเป็นพื้นที่ประชาคมเมืองของประชาชนทุกกลุ่มเหล่า จึงถูกทับซ้อนสัมพันธ์กันด้วยเหตุการณ์อันหลากหลายในประวัติศาสตร์สังคมไทย

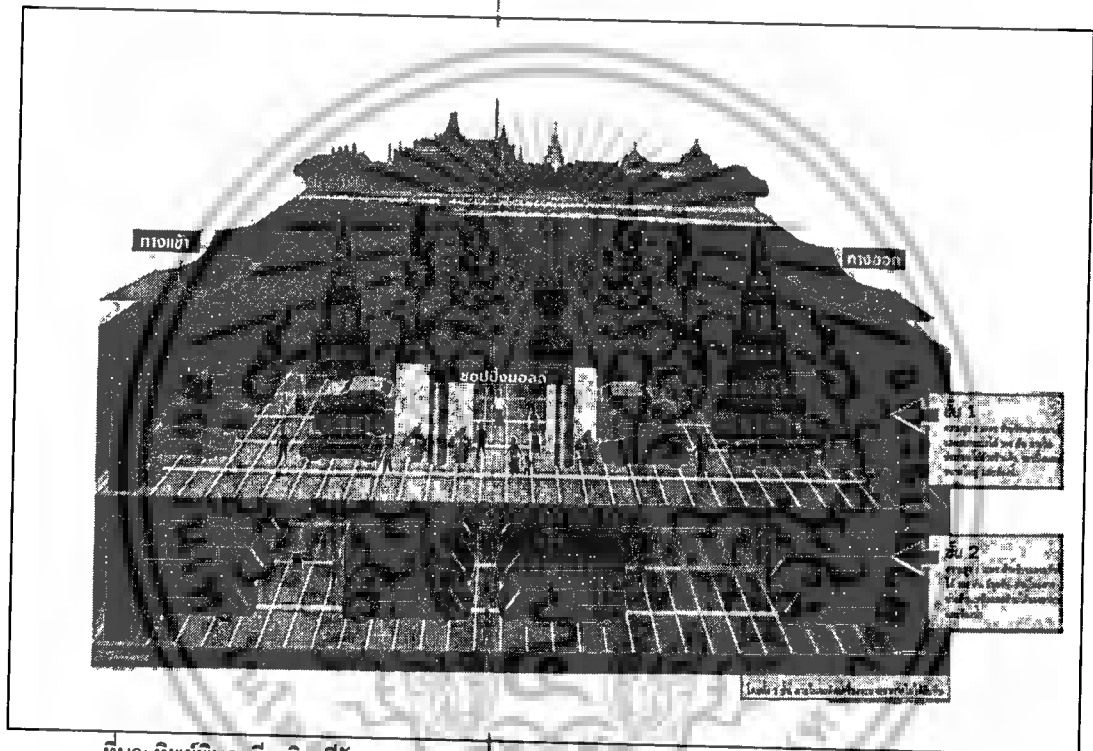
อย่างไรก็ดีการศึกษาชั้นสำรวจในการวิจัยนี้ได้สำรวจให้เห็นทัศนคติในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ประชาคมเมืองและพื้นที่กรณีศึกษาสนามหลวง ซึ่งการสำรวจนี้มุ่งหวังที่จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาเมือง/ชุมชนและพื้นที่ศึกษา รวมทั้งเป็นแนวทางในการวิจัยเรื่องพื้นที่ประชาคมเมืองขั้นต่อไป ในกรณีของสนามหลวง แนวทางพัฒนาเมืองในปัจจุบันส่งผลให้เกิดโครงการที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณที่เป็นแหล่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์และพื้นที่แห่งความทรงจำของประชาคมเมืองที่สำคัญนี้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเงินนอกประเทศ ทัศนคติของผู้คนในท้องถิ่นอาจเป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและโครงการก่อนการปฏิบัติลงมือตามรูปแบบข้างบนลงล่าง (top-down fashion) โดยลำพังผู้มีอำนาจตัดสินใจแบบดั้งเดิม

สนามหลวง ณ ปัจจุบัน กับแนวทางพัฒนาเมืองในยุคโลกาภิวัตน์

นโยบายต่างๆในการบริหารกรุงเทพฯในปัจจุบันในการใช้และในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของสนามหลวง มีผลโดยตรงต่อประชาชนในการใช้พื้นที่แห่งนี้ อาทิ การประกาศปิดสนามในช่วงกลางคืน เพื่อขจัดปัญหาโสเภณี และคนเร่ร่อนให้ออกจากพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของชาติ และนโยบายการแก้ปัญหาการจราจรในโครงการก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินเพื่อรองรับรถนักท่องเที่ยวต่างชาติตามข้อเสนอของผู้บริหารกรุงเทพฯ ซึ่งในช่วงที่ผ่านมา โครงการที่จอดรถสนามหลวงนี้ได้รับความสนใจมาก และตกอยู่ท่ามกลางกระแสใจชื้นใจร้อนของนักอนุรักษ์ นักวิชาการ และประชาชน

ในโครงการที่จอดรถสนามหลวงนี้ ตามแบบแปลนและรูปตัดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ ธุรกิจ ฉบับวันที่ 19 มีนาคม 2545 (ดูภาพที่ 5.1) มีรายละเอียดกำหนดให้พื้นที่ครึ่งบนด้านเหนือของสนามหลวงเป็นพื้นที่ก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินจำนวน 2 ชั้น ลึกลงไปได้ดิน 12 เมตร โดยชั้นบนสูง 3 เมตร สำหรับรถยนต์ 590 คัน ประกอบด้วยร้านค้า, ซอปปิงมอลล์ขนาดใหญ่ และได้ดินชั้นล่างสูง 5 เมตรเพื่อรองรับรถบัสขนาดใหญ่ของนักท่องเที่ยวประมาณ 282 คัน¹ (ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, 2545)

ภาพที่ 5.1 รูปตัดแสดงแนวความคิดโครงการก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินสนามหลวง

ที่มา: ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, 2545:1

โครงการดังกล่าวนำมาซึ่งกระแสวิพากษ์วิจารณ์ ดังในกิจกรรมการเสวนาของนักวิชาการ ซึ่งจัดโดยนักศึกษาโบราณคดี ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในวันที่ 9 เดือนมีนาคม 2544 ในหัวข้อเรื่อง “ชุดสนามหลวง: ฤาจะเป็นเรื่องหลงในการแก้ปัญหา” (ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ, 2543; ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, 2545; สมพงศ์ พรหมสะอาด, 2544) โดยข้อสรุปจากการเสวนาได้เล็งถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น การสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งนี้, การสูญเสียสวนสาธารณะของประชาชนไปเป็นที่จอดรถ, ปัญหาทางวิศวกรรมจากน้ำใต้ดินบริเวณใกล้แม่น้ำ

¹ อย่างไรก็ตามนี้ รายละเอียดนี้แตกต่างกับคำชี้แจงด้วยคำเขียนของ ผู้ว่าฯ สมัคร สุนทรเวช (2545: 21) ใน บันทึกเจียงรายนาฯ ปีที่สองใน กทม. ในเดือนกรกฎาคมที่ว่า “ที่ชั้นบนความสูง 6 เมตร จอดรถบัสได้ 300 คัน ชั้นล่างสูง 4 เมตร จอดรถเก๋งได้ 999 คัน” และยกตัวอย่างการทำที่จอดรถในปารีส

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

เจ้าพระยา, ปัญหามลพิษและการจราจรที่คับคั่งของการจราจรที่กระจุกตัว, จำนวนที่จอดรถใต้ดินสองชั้นที่ ถึงแม้จะสร้างเสร็จก็ยังไม่พอเพียงต่อการรองรับ สรุปลงแล้วก็คือไม่เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด และอาจจะเป็นการสร้างปัญหาใหม่

นอกจากนั้นโครงการดังกล่าวของกรุงเทพฯมหานครก็ไม่ได้มีการทำประชาพิจารณ์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันแต่ประการใด อีกทั้งขาดความโปร่งใสไม่ประกาศเชิญชวนเอกชนเข้ามาออกแบบ แต่ระบุจะให้บริษัทรับเหมาก่อสร้างเอกชนจากฝรั่งเศสต้นตำรับความคิดของโครงการนี้ ผู้เสนอโครงการนี้ต่อผู้ว่าฯเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้าง (“ทำไมถูก-ยินดีทำให้ถูกต้อง,” 2544) โดยบริษัทดังกล่าวเสนอไม่คิดค่าก่อสร้าง แต่ขอสัมปทานจัดเก็บค่าจอดรถ ค่าเช่าร้านเป็นผลประโยชน์ทางธุรกิจของบริษัท 20 ปีหลังก่อสร้างเสร็จ (ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, 2545; สมพงษ์ พรมสะอาด, 2544) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเท่ากับเป็นการ “ยกสนามหลวงอันเป็นที่โบราณสถานของชาติและพื้นที่ของประชาชนให้ต่างชาติลงทุนทำกิน” อย่างไรก็ดี เนื่องจากมีกระแสคัดค้านไม่เห็นด้วย รวมไปถึงคณะกรรมการเกาะรัตนโกสินทร์ก็ไม่ได้มีการลงมติสนับสนุน โครงการดังกล่าวจึงถูกระงับไว้และไม่มีการดำเนินการใดๆต่อ การยับยั้งการก่อสร้างที่จอดรถใต้ดินห้องสนามหลวงนั้นนั่นจะเป็นทำให้โครงการดังกล่าวเจียบหายไปอย่างชั่วคราวหรือถาวรนั้นเป็นเรื่องที่ไม่อาจทราบได้

ข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาพื้นที่ในเมืองในยุคโลกาภิวัตน์

ในภาวะเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน การให้เอกชนลงทุนธุรกิจบนพื้นที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ (privatization of public space) (Banerjee, 2001; Boonchuen, 2002) และการซื้อขายพัฒนาพื้นที่ในเมืองประหนึ่งเช่นเป็นสินค้าเพื่อหาผลประโยชน์ทางธุรกิจของเอกชนกลุ่มบุคคล (commodification of the city) (Douglass, 1997) เป็นกระแสปฏิบัติที่เพิ่มความรุนแรงมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆทั่วโลก หลายเมืองที่มุ่งความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านวัตถุมากกว่าคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม และผลกระทบจากแนวปฏิบัติเช่นนี้ก็คือ เราอาจจะสูญเสียพื้นที่อันเป็น “สาธารณะสมบัติ” ที่เป็นของประชาชนโดยส่วนรวมไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การพัฒนาเมืองเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและการดึงรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างรีบเร่งในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมุ่งเน้นแต่การพัฒนาทางกายภาพโดยมีต้นแบบตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น เป็นกลไกที่ตกอยู่ใต้ระบบทุนนิยมโลก ในการพัฒนาเมืองนั้น หากเพียงมุ่งเน้นแต่การพัฒนาทางด้านกายภาพของเมืองให้มีรูปแบบรูปลักษณ์ของเมืองเยี่ยงชาติตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียว มากกว่าการพัฒนาคุณภาพของสังคมย่อมมีความเสี่ยงสูงต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ (self-identity) ของภูมิลักษณ์ของเมืองที่เป็นสมบัติของคนในชาติ โดยเฉพาะในโครงการลงทุนพัฒนาขนาดใหญ่ของโครงการสมัยใหม่ในกรุงเทพฯหลายโครงการในปัจจุบันที่ 추구ความเป็นสากลและความเหมือนกัน (homogeneity) ในรูปของการทำให้เป็นชุมชนเมือง

(urbanization) รวมทั้งในโครงการทำที่จอดรถบนโบราณสถานอันมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเห็นแก่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวตึงกรณีที่กำลังผ่านไปข้างหน้าด้วย

หากรู้ล่วงหน้าเช่นนี้แล้ว ในการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างมีความยั่งยืน เราก็ควรมีมาตรการป้องกันไม่ให้สิ่งที่ไม่พึงต้องการเกิดขึ้น ในขบวนการสร้างประชาสังคม ที่ประชาชนสามารถหลีกเลี่ยงวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาเมืองและประเทศได้ตามสิทธิ์ของคนในชาติในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ อย่างไม่ถูกกดดัน ย่อมส่งผลดีต่อการเสริมสร้างประชาคมที่เข้มแข็ง ที่จะร่วมกันพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างพินิจพิเคราะห์ ดังนี้แล้ว การเอื้ออำนวยชักชวนและจูงใจให้ประชาชนในสังคมได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออก พบปะกัน แลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีพื้นที่ประชาคมเมืองแก่ชุมชนและคนในเมืองนั้น ย่อมเป็นคุณูปการในการสร้างสมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเหนียวแน่นกลมเกลียวกันในสังคม และเสริมสร้างประชาคมที่เข้มแข็ง อันเป็นบ่อเกิดของ "ทุนทางสังคม" หรือ ดังที่ Putnam (อ้างใน Douglass และคณะ, 2002) เรียกว่า "social capital" อันเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจของชุมชนประชาคมต่อไป

ดังที่กล่าวไปแล้วในการอธิบายความหมายของพื้นที่ประชาคมเมืองในช่วงต้น ตามที่ ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543: 187) ได้อธิบายไว้ว่า พื้นที่ ความรู้ และอำนาจ เป็นสามสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก... และถือเป็นสาระสำคัญของ "การเมืองของพื้นที่/พื้นที่ของการเมือง" ฉะนั้น การที่ประชาชนหรือผู้ใดจะได้มาซึ่งอำนาจสิทธิ์เหนือที่ว่างใดๆ ก็จะต้องมีวิชาการความรู้ที่แท้จริง ที่ซึ่งจะนำมาซึ่งอำนาจที่ชอบที่ควรบนที่ว่างนั้นๆ ในอันที่จะทำนุบำรุงที่ว่าง/พื้นที่นั้นๆ อย่างเหมาะสมต่อไป หากขาดซึ่งความรู้ ก็อาจโดนครอบงำโดยอำนาจเศรษฐกิจและอำนาจภายนอกที่อาจช่วงชิงพื้นที่ของประชาชนโดยส่วนรวมไป ดังเช่นในการอธิบายภาพข้างต้นของความพยายามช่วงชิงอำนาจบนท้องสนามหลวง ดังนี้แล้ว ด้วยแง่คิดมุมมองต่อการพัฒนาเมืองและที่ว่างในเมืองในกระแสโลกปัจจุบัน การเหลียวย้อนมองอดีต ทบทวนศึกษาคคุณค่าทางวัฒนธรรมของตนเองของสถานที่และที่ว่างที่ซึ่งตนเองอยู่อาศัยทำกินดังในการศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะเป็นบันทึกหลักฐานที่เป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อยต่อการพัฒนาเมืองและประเทศอย่างพินิจพิเคราะห์ ในอันที่จะ "นำวิชาการความรู้ไปสู่การวางผังเมือง" ที่สร้างสรรค์พัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์บำรุงรักษาภูมิลักษณะและเอกลักษณ์ที่เหมาะสมสำหรับเมืองและพื้นที่ในเมืองของคนไทย และมีสนามหลวงเป็นลานประชาคมเมืองอยู่คู่กรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมกูร, 2541. "ท้องสนามหลวงในอดีต," ใน *เรื่องเล่าชาววัง*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์น้ำฝน, หน้า 5-11.
- เกียรติ จิระกุล และคณะ, 2525. "สภาพและลักษณะรูปแบบของตลาดในกรุงเทพฯ กรณีศึกษาตลาดนัดสนามหลวง," ใน *ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ*, งานวิจัยทุนฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในการสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี, หน้า 198-204.
- เขียน ธีระวิทย์, 2536. *วิกฤตการณ์การเมืองไทย: กรณีพฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- จรี จันทรทรัพย์, หัวหน้าฝ่ายปลูกบำรุงรักษาและขยายพันธุ์ไม้ สวนสวนและต้นไม้ 1 สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร, 2546. สัมภาษณ์, วันที่ 13 มกราคม.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543. *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ถวิล มนต์น้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523. *เหตุเกิดที่สนามหลวง*, กรุงเทพฯ: กราฟิเคอาร์ท.
- ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, 2545. "ลานจอดรถ 'ทุ่งพระเมรุ'," *กรุงเทพธุรกิจ* (19 มีนาคม), หน้า 1-2.
- "ทำลายสถิติโลกเดินแอโรบิก," 2545. *เดลินิวส์* (24 พฤศจิกายน) หน้า 1 และ 15.
- "ทำไม่ถูก-ยินดีทำให้ถูกต้อง สัมภาษณ์ไม่คิดสปกปรก ขุดสนามหลวง-จนจัดอัดสื่อ," 2544. *ไทยรัฐ* (1 กุมภาพันธ์), เข้าถึงได้จาก http://www.thairath.co.th/last/1_2_2001.html#fff
- นิรนาท เรื่องกิตติยศียง, 2540. *รูปแบบชีวิตเมืองหลวง: ศึกษาจากสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง*, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรพรรณ บุญชื่น, 2542. *สนามหลวง: จากลานประวัติศาสตร์สู่ลานประชาคมเมือง*, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งที่ 1: "ฮอมภูมิ", วันที่ 25-29 มีนาคม 2546 (จัดพิมพ์ไม่ซ้ำ).

- "พับเก็บโครงการที่จอดรถใต้สนามหลวง," 2545. [ออนไลน์]. เดลินิวส์ (17 กันยายน), เข้าถึงได้จาก <http://www.dailynews.co.th/bkk/47965.html>
- "มติกก.ห้ามชุดสนามหลวงจอดรถ," ข่าวสด (27 มีนาคม), หน้า 6.
- มานพ พงศทัต, 2545. "'220 หรือ 250 ปี' กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ฯ", กรุงเทพฯ: อดีตและอนาคตแห่งปัจจุบัน, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ หมายเลข 6, วันที่ 9 ธันวาคม 2545 ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ระเบียบกรุงเทพมหานคร ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรม พ.ศ. 2543, (เอกสารเผยแพร่) ประกาศ ณ วันที่ 25 พฤษภาคม 2543, กรุงเทพฯ.
- วันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์ (บรรณาธิการ), 2543. รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย, กรุงเทพฯ: สารคดี.
- ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ, 2543. "ปัญหายังมีที่สนามหลวง," เมืองโบราณ, ปีที่ 26, ฉบับ 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2543), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, หน้า 123-125.
- ศิลปากร, กรม, 2525. จดหมายเหตุการณ์อนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์, จัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม, 2529. จดหมายเหตุงานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7, กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม, 2541. จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- สมพงศ์ พรหมสะอาด, 2544. "ชุดสนามหลวงฤกษ์จะเป็นภาพลงในกรรไกรแก้ปัญหา," โลกสีเขียว, ปีที่ 10, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2544), หน้า 16-17.
- สถิติกรุงเทพมหานคร ปี 2543, สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, กรุงเทพมหานคร.
- สมัคร สุนทรเวช, 2522. จากสนามไชยถึงสนามหลวง, กรุงเทพฯ: เกษมการพิมพ์.
- สมัคร สุนทรเวช, 2545. ปีที่สองใน กทม. ความคิดที่ยังก้าวหน้ากับปัญหาที่แลเห็น: บันทึกเชิงรายงานจากผู้ว่าฯ สมัคร สุนทรเวช และคณะ ถึงท่านผู้เป็นเจ้าของสิทธิ์เลือกตั้งใน กทม., กรุงเทพฯ: เค พี พรินติ้ง.
- สิทธิชัย แก้วลาด, เจ้าหน้าที่เทคนิค สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร, 2546. สัมภาษณ์, วันที่ 8 มกราคม.
- สำเนียง มณีกาญจน์ และสมบัติ จำปาเงิน, 2537. "สนามหลวง," หมายเหตุเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, หน้า 62.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2539. สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ภาษาอังกฤษ

- Banerjee, Tridib. 2001. "The future of public space: Beyond invented streets and reinvented places," *Journal of the American Planning Association*, 67, 9-24.
- Boonchuen, Pornpan. 2002. "Globalisation and urban design: Transformations of civic space in Bangkok," *International Development and Planning Review*, 24:2, 401-417.
- Dovey, Kim. 2544. "Memory, Democracy and Urban Space: Bangkok's 'Path to Democracy'," หน้าจั่ว, ฉบับที่ 17 ปี 2544, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 57-73.
- Douglass, Michael, K.C. Ho and Ooi, Giok Ling. 2002. "Civic spaces, globalisation and Pacific Asia cities," *International Development and Planning Review*, 24:2, 401-417.
- Douglass, Michael. 1997. *Urban Design in a Global Age—Creating Civic Space for Livable Cities*, presented at the Nagoya International Urban Design Forum 1997, 6-9 October.
- Graham, S. 1997. "Imagine the real-time city: Telecommunications, urban paradigms and the future of cities" in S. Westwood and J. Williams (eds.), *Imaging Cities: Scripts, Signs, Memory*, London, Routledge, 31-49.
- Lim, Merlyna. 2002. "Cyber-civic Space: From Panopticon to Pandemonium?", *International Development and Planning Review*, 24:4, Liverpool University Press, 383-400.
- Theeravit, Khien. 1997. *Thailand in Crisis: A Study of the Political Turmoil of May 1992*, Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.

ภาคผนวก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ก.

แบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

ลำดับที่
ช่วงเวลาเก็บข้อมูล วันที่เวลา.....น.
(เฉพาะผู้เก็บข้อมูล)

- เพศ ชาย หญิง
- อายุ ปี
- ภูมิลำเนาเดิม กรุงเทพฯ ฯ ระบุเขต..... ต่างจังหวัด ระบุจังหวัด.....
- อาชีพปัจจุบัน
 - กำลังศึกษา รับราชการ ลูกจ้างบริษัทเอกชน ค้าขาย (ระบุ)
 - รับจ้าง (ระบุ)..... ไม่ได้ประกอบอาชีพ/ว่างงาน
 - อื่นๆ โปรดระบุ
- รายได้ของท่านต่อเดือน
 - ไม่มีรายได้ น้อยกว่า 5,000 5,001-10,000
 - 10,001-15,000 มากกว่า 15,000 (ระบุ)
- ระดับการศึกษา
 - ไม่ได้เรียน
 - ต่ำกว่าประถมศึกษา ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า
 - ประถมศึกษา ปริญญาโท
 - มัธยมศึกษาตอนต้น / ปวช. สูงกว่าปริญญาโท
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวศ.

ส่วนที่ 2 ข้อมูลในการวิจัย

- ถ้ากล่าวถึงสนามหลวง ท่านนึกถึงกิจกรรมอะไรบ้าง
 - 1)
 - 2)
 - 3)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 78 ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8. ท่านเคยไปสนามหลวงเพื่อร่วมกิจกรรมอะไรบ้าง โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องความถี่ของการทำกิจกรรมประเภทต่างๆ และโปรดระบุจำนวนครั้ง (ตัวเลข) โดยประมาณในแต่ละกิจกรรมเท่าที่จะเป็นไปได้ (ยกเว้นระบุเป็นประจำทุกวัน)

ประเภทกิจกรรมที่ทำ (โปรดคัดลอกรายชื่อในหมายเหตุด้านล่างได้ ตาราง)	ระดับการร่วมกิจกรรม					ระบุจำนวนครั้ง (เช่น จำนวนครั้ง/ปี หรือ ตามแต่ระบุ)
	ไม่เคย	นานๆ ครั้ง	ค่อนข้าง บ่อย	บ่อยครั้ง	ประจำ ทุกวัน	
การเมือง						
ศาสนพิธี						
พระราชพิธี						
ค้าขาย/เศรษฐกิจ						
พักผ่อน						
ท่องเที่ยวชมเมืองและสถานที่ใกล้เคียง						
ทัศนศึกษาตามกิจกรรมนิทรรศการ						
อื่นๆ (ถ้ามี)						

โปรดระบุกิจกรรม/เหตุการณ์

- การเมือง คือ
- ศาสนพิธี คือ
- พระราชพิธี คือ
- ค้าขาย คือ
- พักผ่อน (สวนสาธารณะ) คือ
- ท่องเที่ยวชมสถานที่ใกล้เคียง คือ
- ทัศนศึกษา คือ
- อื่นๆ คือ

หมายเหตุ (คำอธิบาย)

- กิจกรรมทางการเมือง เช่น ฟังการปราศรัย ชุมนุมทางการเมือง เช่น 6 ตุลา, 14 ตุลา, พฤษภาทมิฬ
- กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนพิธี เช่น การทำบุญตักบาตรวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา งานฉลองกิ่งพุทธกาล 2500
- กิจกรรมทางพระราชพิธี เช่น ร่วมพระราชพิธีจรดนำถวัลย์ศิวมาศ งานพระเมรุมาศ งานเฉลิมพระชนมพรรษา ฉลองกรุง 200 ปี
- กิจกรรมค้าขาย เช่น หาบเร่ แผงลอย หมอคู่ บริการนวด ขายน้ำ อาหาร ซื่อของ (ตลาดนัด)
- กิจกรรมพักผ่อนโดยใช้สนามหลวงเป็นสวนสาธารณะ เช่น นั่งเล่น เดินเล่น เล่นกีฬา เล่นว่าว ดูนก
- กิจกรรมท่องเที่ยว คือ มาเที่ยวสนามหลวงโดยเฉพาะ หรือมาเที่ยวชมสถานที่ใกล้เคียง เช่น วัดพระแก้วและโบราณสถานในเกาะรัตนโกสินทร์ จึงรวมสนามหลวงในรายการด้วย
- กิจกรรมทัศนศึกษา เช่น มาดูนิทรรศการในงานพระราชพิธี หรือพิธีทางศาสนา คู่มือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย การแสดงศิลปวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา
- อื่นๆ เช่น นัดพบ เดินทางผ่าน ต่อรถ ขึ้นลงรถเมลิไปทำงาน/เรียน จอดรถเพื่อไปงานรับปริญญา ซื่อของ แวะที่ใกล้เคียง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีก 79 นำไปใช้

สนามหลวง: กรณีศึกษาพื้นที่ประชาคมเมืองในกรุงเทพฯ

9. ท่านคิดเห็นอย่างไรต่อข้อความต่อไปนี้ (โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง 1-5)

(1 = ไม่เห็นด้วย, 2 = ไม่ค่อยเห็นด้วย, 3 = ไม่แน่ใจ/ไม่มีความเห็น, 4 = ค่อนข้างเห็นด้วย, 5 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

ข้อความ	1	2	3	4	5
1) สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง					
2) สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่โล่งที่สร้างเอกลักษณ์แก่ภูมิทัศน์ (รูปลักษณ์ของเมือง) ของกรุงเทพฯ					
3) สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ประชาชนพบปะและมีกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆกัน					
4) สนามหลวงเป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน					
5) สนามหลวงเป็นหนึ่งในพื้นที่สัญลักษณ์ของการชุมนุมทางการเมือง					

10. ท่านต้องการให้สนามหลวงคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร (โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง 1-5)

(1 = ไม่เห็นด้วย, 2 = ไม่ค่อยเห็นด้วย, 3 = ไม่แน่ใจ/ไม่มีความเห็น, 4 = ค่อนข้างเห็นด้วย, 5 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

ข้อความ	1	2	3	4	5
1) ควรอนุรักษ์รักษาสภาพรูปลักษณ์เดิมที่เป็นอยู่ของสนามหลวงไว้					
2) ควรจัดสนามหลวงเป็นตลาดนัดเหมือนที่เคยเป็นในอดีต					
3) ควรทำเป็นลานสนามกีฬา เพื่อการออกกำลังกายของประชาชน					
4) ควรทำเป็นสวนสาธารณะ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน					
5) ควรสงวนพื้นที่สนามหลวงไว้เพื่องานราชพิธีและงานที่เป็นทางการของหลวงเท่านั้น					

11. ท่านทราบหรือได้ยินเกี่ยวกับ โครงการจัดทำที่จอดรถใต้ดิน สำหรับรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ตามนโยบายผู้ว่าฯ กทม. คนปัจจุบันหรือไม่

ทราบ ไม่ทราบ

ท่านคิดว่าควรจัดสร้างที่จอดรถใต้ดินบนท้องสนามหลวงหรือไม่

ไม่เห็นด้วย ไม่ค่อยเห็นด้วย ไม่มีความเห็น ค่อนข้างเห็นด้วย เห็นด้วย

12. ท่านต้องการให้มีสิ่งใดเพิ่มเติมที่ท้องสนามหลวง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ห้องน้ำ ร้านอาหาร/เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ศาลานั่งพักผ่อน
 น้ำพุร้อน ม้านั่งตามทางเดิน ไฟ/แสงสว่าง การรักษาความสะอาด/ถังขยะ
 ดันไม้เพิ่มร่มเงา ลานที่จอดรถบนดิน
 อื่นๆ (โปรดระบุ)

13. กิจกรรมใดที่ท่านคิดว่า สนามหลวงไม่ควรมี (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- หาบเร่แผงลอย ลานที่จอดรถ ลานเล่นฟุตบอล บริการนวดแผนโบราณ
 บริการโสเภณี (ผิขุน) อื่นๆ (โปรดระบุ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

80 ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ข.

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง พื้นที่ประชาคมเมืองกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและเมือง

คำชี้แจง

กรุณาตอบคำถามตามความคิดเห็นของท่านและอธิบายเหตุผล ที่มีต่อแนวคิดในการพัฒนาเมืองและชุมชน โดยคำตอบของท่าน ผู้ศึกษาจะเก็บไว้เป็นความลับ ไม่เปิดเผย โดยเด็ดขาด และจะนำผลมาสรุปใช้เฉพาะในงานวิจัยนี้เท่านั้น

วัตถุประสงค์

เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวแทนผู้นำในการใช้พื้นที่ทางการเมือง

นิยามคำศัพท์

“พื้นที่ประชาคมเมือง” หรือ Civic Space ในที่นี้หมายถึง พื้นที่ที่สาธารณชน ประชาชน ทุกกลุ่ม ทุกเพศวัย ทุกชนชั้นในสังคม มีอิสระในการใช้พื้นที่ร่วมกัน ในการพบปะ ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงออกในด้านต่างๆ อย่างมีวัฒนธรรม

- คำถามที่ 1 ท่านคิดว่าจำเป็นหรือไม่ และมีประโยชน์หรือไม่ ที่เมืองและชุมชนควรมีพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของคนในเมือง/ชุมชน (พื้นที่/ศูนย์ประชาคมเมือง) ให้ประชาชนในสังคมมาพบปะกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะเหตุใด
- คำถามที่ 2 พื้นที่ประชาคมเมือง ในความเห็นของท่านควรมีลักษณะอย่างไร
- คำถามที่ 3 กรุณายกตัวอย่างพื้นที่ที่มีลักษณะเดียวกันกับพื้นที่ประชาคมเมืองที่ท่านนึกถึง ว่ามีลักษณะอย่างไร
- คำถามที่ 4 ท่านคิดว่าเป็นไปได้หรือไม่ ที่จะจัดให้มี พื้นที่ประชาคมเมืองที่สามารถตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างด้านชนชั้น โปรดอธิบาย
- คำถามที่ 5 ท่านคิดว่าอนาคตของเมือง/ชุมชน ในกรุงเทพฯกับแนวทางในการจัดให้มีพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของคนในเมือง/ชุมชน (พื้นที่ประชาคมเมือง)จะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือแย่ลง อย่างไร
- คำถามที่ 6 ท่านคิดว่าสนามหลวงได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง ได้ดีหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ภาคผนวก ค.

ระเบียบกรุงเทพมหานคร

ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรม

พ.ศ. 2543

โดยที่เป็นการสมควรวางระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่
ท้องสนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรม

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2528 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครจึงกำหนดระเบียบขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่
ท้องสนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรม พ.ศ. 2543"

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ 3 บรรดาระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศหรือคำสั่งอื่นใดในส่วนที่ได้กำหนดไว้แล้วในระเบียบ
นี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4 การใช้ท้องสนามหลวงเพื่อกิจกรรมพระราชพิธี รัฐพิธี งานประเพณีสำคัญของชาติ หรือ
กิจกรรมสำคัญของรัฐบาลตามที่หน่วยงานขอความร่วมมือมา ไม่อยู่ภายใต้บังคับแห่งระเบียบนี้

ข้อ 5 นอกเหนือจากการใช้ท้องสนามหลวงเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการออกกำลังกายตามปกติ
แล้วนั้น กรุงเทพมหานครอาจอนุญาตให้หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น
องค์กรอื่นของรัฐ องค์กรเอกชน หรือภาคเอกชน ใช้พื้นที่บริเวณท้องสนามหลวงจัดกิจกรรมอื่นใดที่มีเจตนารมณ์
เพื่อทวบริการสาธารณะ และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนอย่างแท้จริง โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง
ดังนี้

(1) เพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ความรับผิดชอบและจิตสำนึกในเรื่องของการ
ปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) เพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อความเข้าใจอันดีและ
ถูกต้องโดยคำนึงถึงสิทธิและความเสมอภาคในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน

/- 2 - (3) เพื่อส่งเสริม...

(3) เพื่อส่งเสริมการศึกษา จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม ให้ความรู้ ความบันเทิง

(4) เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชาติ

ข้อ 6 กิจกรรมที่จัดตามข้อ 5 จะต้อง

(1) ไม่เป็นการแสดงที่อาจกระทบกระเทือนหรือคู่มั่นต่อสถาบันพระมหากษัตริย์รวมถึง ประมุขแห่งรัฐของประเทศอื่น ๆ ด้วย

(2) ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ต่อศีลธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของชาติ ไม่แสดงออกทางยั่วยุกามารมณ์ หรือลามกอนาจาร

(3) ไม่มีผลประโยชน์เพื่อการค้าแอมเฟท ไม่มีกำไรโฆษณาสินค้าหรือบริการทุกประเภท เว้นแต่แสดงเครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายอื่น ๆ ของผู้ประกอบการ หรือข้อความที่แสดงสถานที่หรือ วิธีติดต่อกับผู้ประกอบการในฐานะผู้สนับสนุนกิจกรรม ตามเงื่อนไขพื้นที่และจำนวนที่ได้รับอนุญาต

ข้อ 7 การอนุญาตให้ใช้พื้นที่ของสนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรมตามข้อ 5 จะอนุญาตได้คราวละ ไม่เกิน 3 วัน รวมเวลาการจัดเตรียมก่อนและการจัดเก็บหลังวันงานด้วยแล้ว

ข้อ 8 หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น องค์กรอื่นของรัฐ องค์กรเอกชน หรือภาคเอกชน ที่ประสงค์จะขออนุญาตเข้าใช้พื้นที่ของสนามหลวงเพื่อการทำกิจกรรม ตามข้อ 5 ให้ยื่นคำขอเป็นหนังสือที่สำนักสวัสดิการสังคม ล่วงหน้าก่อนวันจัดงานไม่น้อยกว่า 30 วัน

เมื่อกรุงเทพมหานครได้อนุญาตให้ผู้ใช้พื้นที่ของสนามหลวงตามข้อ 5 และหากภายหลังมีกรณี จำเป็นต้องใช้พื้นที่ของสนามหลวงเพื่อจัดกิจกรรมตามข้อ 4 กรุงเทพมหานครสามารถระงับการอนุญาตใช้พื้นที่ ที่ได้อนุญาตไปแล้วได้ทันที โดยผู้ถูกระงับการอนุญาตจะเรียกร้องค่าเสียหายใด ๆ กับกรุงเทพมหานครมิได้

ให้ผู้อำนวยการสำนักสวัสดิการสังคมเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาอนุญาต ใช้พื้นที่ของสนามหลวงตาม เงื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้

ข้อ 9 ผู้ได้รับอนุญาตจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ในระเบียบนี้ หากฝ่าฝืนหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน ข้อ 6 หรือจัดกิจกรรมไม่เป็นไปตามข้อ 5 กรุงเทพมหานครสามารถระงับการอนุญาตใช้พื้นที่ได้ทันที

ผู้ได้รับอนุญาตต้องยินยอมชดใช้ค่าเสียหายแก่ทรัพย์สินของกรุงเทพมหานครที่เกิดจากการจัด กิจกรรมทุกกรณี

/- 3 - ข้อ 10 เมื่อสิ้นสุด...

- 3 -

ข้อ 10 เมื่อสิ้นสุดเวลาที่ได้รับอนุญาตตามข้อ 8 ให้สำนักสวัสดิการสังคมดำเนินการตรวจสอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมตามที่ได้รับอนุญาต หากพบความเสียหายให้ดำเนินการตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครว่าด้วยการชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากการละเมิด

ข้อ 11 เงินที่ได้มาจากการชดใช้ความเสียหายตามข้อ 10 ให้สำนักสวัสดิการสังคมนำไปบูรณะทรัพย์สินที่เสียหาย โดยไม่ต้องนำส่งเป็นรายรับของกรุงเทพมหานครตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

ข้อ 12 ในกรณีที่มีเหตุพิเศษสมควรปฏิบัติเป็นอย่างอื่น หรือที่มีได้กำหนดไว้ในระเบียบนี้ให้เสนอผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครพิจารณาสั่งการเป็นกรณี ๆ ไป

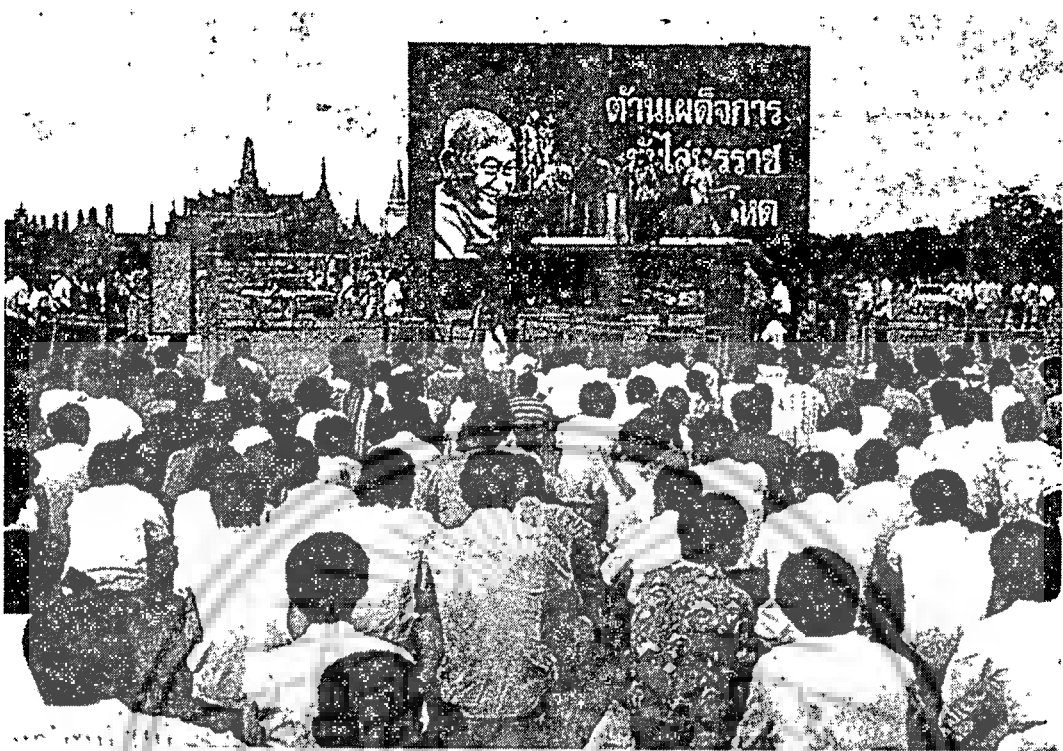
ประกาศ ณ วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2543.

(นายถิรรัช วุฒิธรรม)

รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
ปลัดกระทรวงมหาดไทย

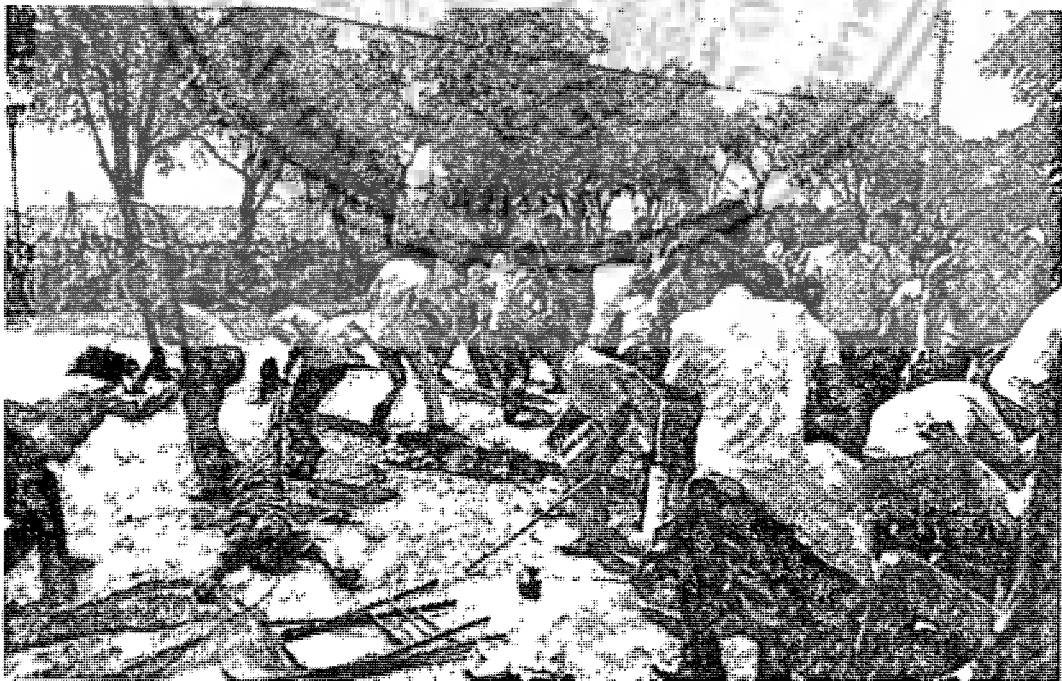
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีก 85 ไปใช้

ภาพที่ ผ.1 เหตุการณ์ชุมนุม 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาชุมนุมขับไล่พระถนอมออกจากประเทศไทย

ที่มา: วันชัย ดันดีวิทยาพิทักษ์, 2543, หน้า 92.

ภาพที่ ผ.2 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม นักศึกษาผู้เสียชีวิตในการเรียกร้องประชาธิปไตยถูกกลุ่มฝูงชน "พลังเก่า" ลากจากภายในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปทารุณกรรม แขนวคอก และเผาไฟอย่างโหดเหี้ยม บนถนนราชดำเนินในและสนามหลวง

ที่มา: วันชัย ดันดีวิทยาพิทักษ์, 2543, หน้า 110.

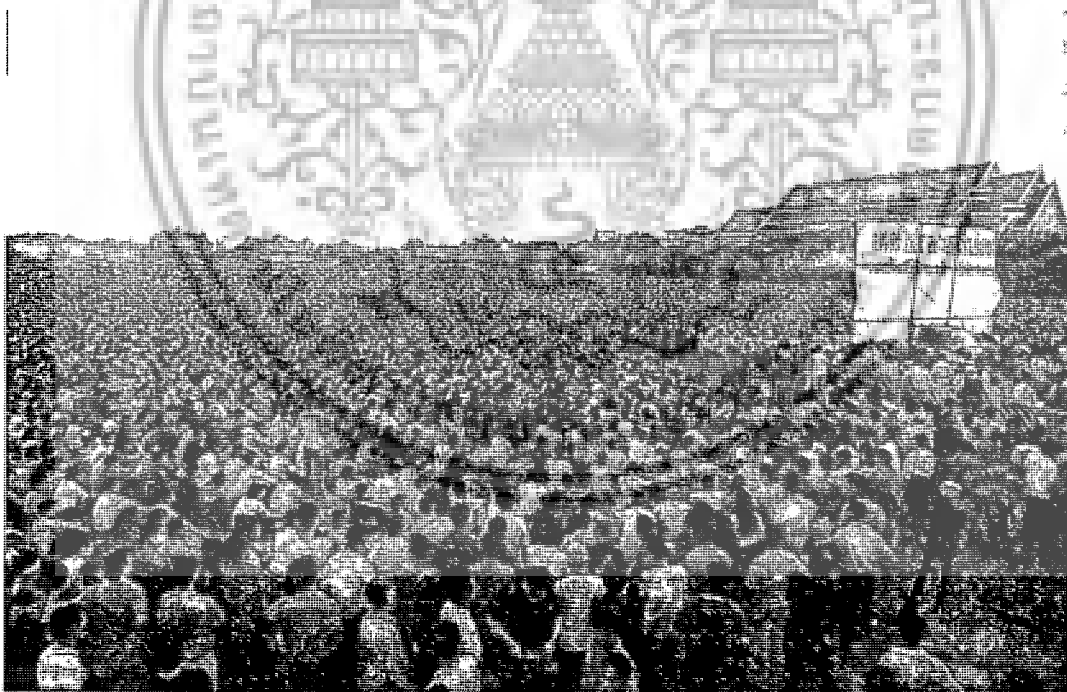
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่า 86 86 ใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.3 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ศพนักศึกษาผู้เสียชีวิตในการเรียกร้องประชาธิปไตย ถูกฝังชนนิยม”พลังเก่า” ที่ถอกวนขบวนการนักศึกษา รุมทารุณกรรมกลางท้องสนามหลวง

ที่มา: วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2543, หน้า 110.

ภาพที่ ผ.4 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 มีประชาชนมาชุมนุมเต็มท้องสนามหลวง เพื่อเรียกร้องขับไล่อำนาจเผด็จการทหารออกจากระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ที่มา: ชิวาน โคนัน ใน วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2543, หน้า 194.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีก⁸⁷ำไปใช้

ภาพที่ ผ.5 การปราศรัยหาเสียงของสมัคร สุนทรเวชที่ท้องสนามหลวง ในปี 2522

ที่มา: สมัคร สุนทรเวช, 2522 หน้า 80.

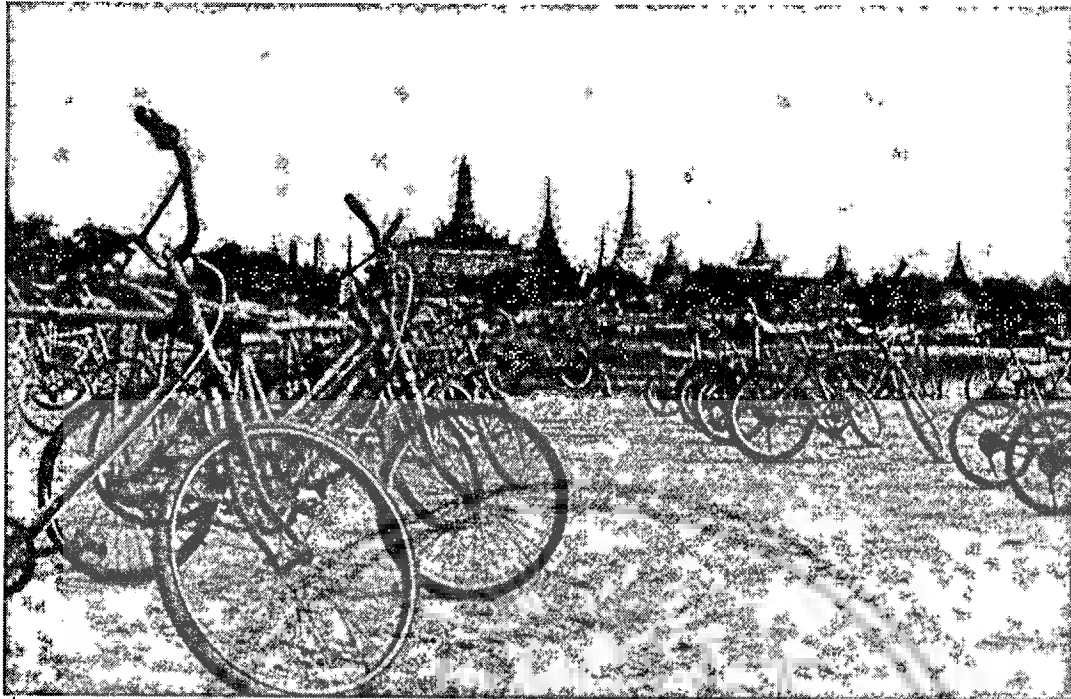
ภาพที่ ผ.6 กิจกรรมการปราศรัยหาเสียงทางการเมืองที่ท้องสนามหลวง

ที่มา: ถวิศ มนต์น้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไ้88กรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.7 สนามหลวงในอดีตเมื่อเป็นที่ขับจักรยานเล่น

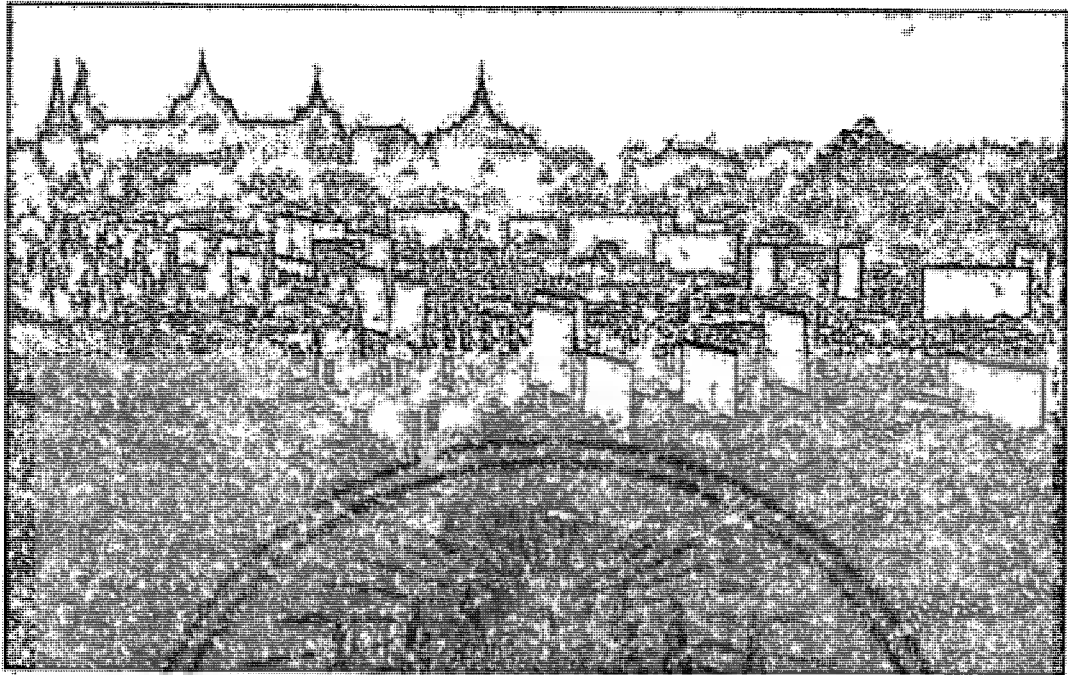
ที่มา: ถวิล มนต์น้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

ภาพที่ ผ.8 ยามสนามหลวงเป็นลานฟุตบอล

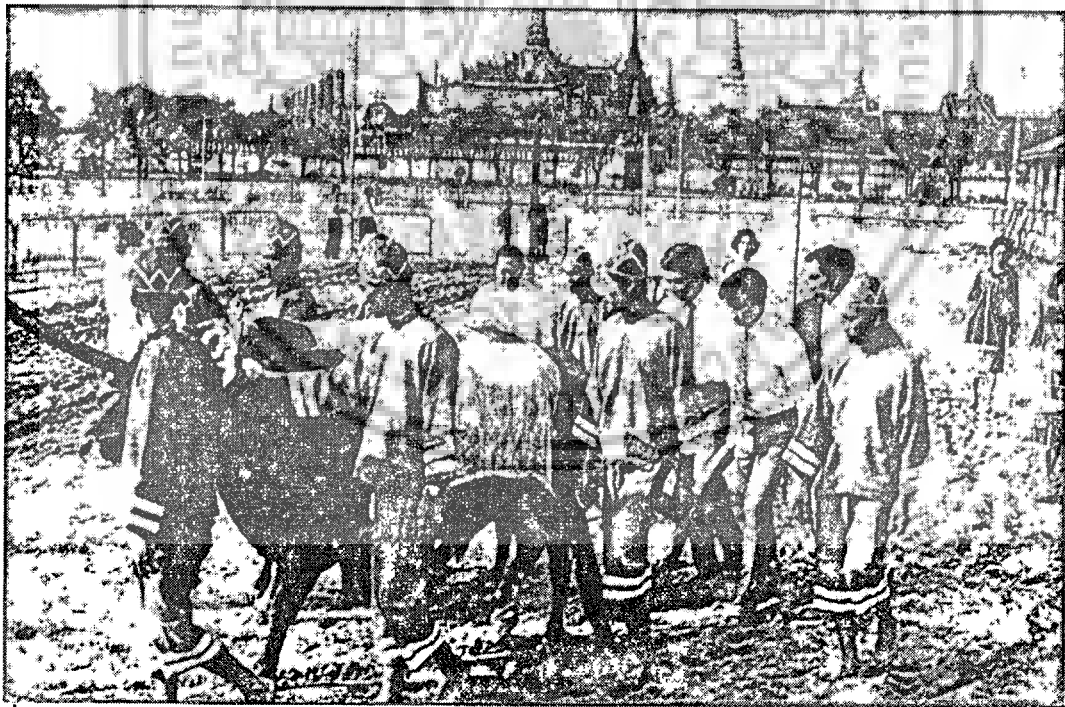
ที่มา: ถวิล มนต์น้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

ภาพที่ ๘.๙ งานมหกรรมภาพยนตร์

ที่มา: ทวีล มนต์โสม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

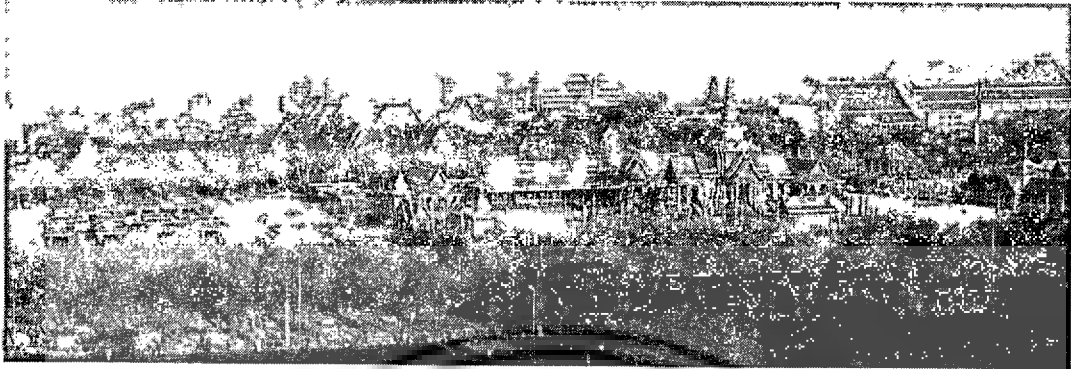
ภาพที่ ๘.๑๐ พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ที่มา: ทวีล มนต์โสม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

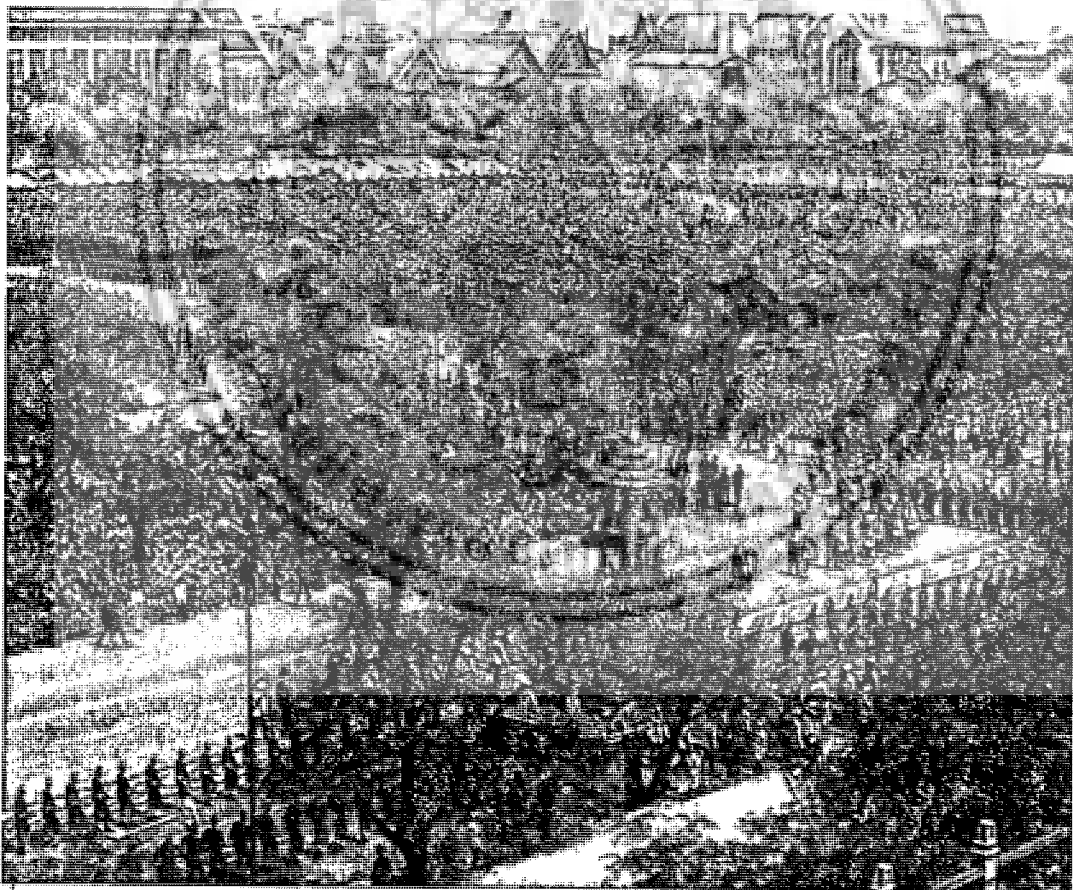
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ 90 รณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.11 งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทศนิยภาพพระเมรุมาศ ซึ่งตั้งบนพื้นที่
สนามหลวงด้านหน้าพระบรมมหาราชวังในการสร้างพระเมรุมาศ

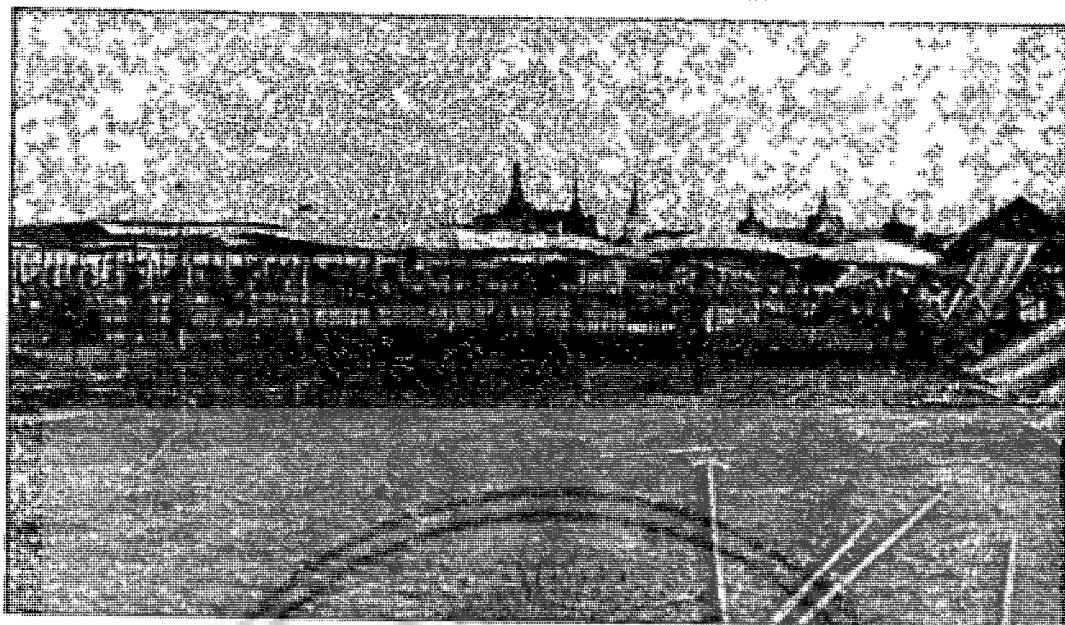
ที่มา: ศิลปากร, กรม, 2541, หน้า 438.

ภาพที่ ผ.12 งานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ขบวนราชรถแห่พระบรมโกศพระบรมศพสู่ท้อง
สนามหลวง

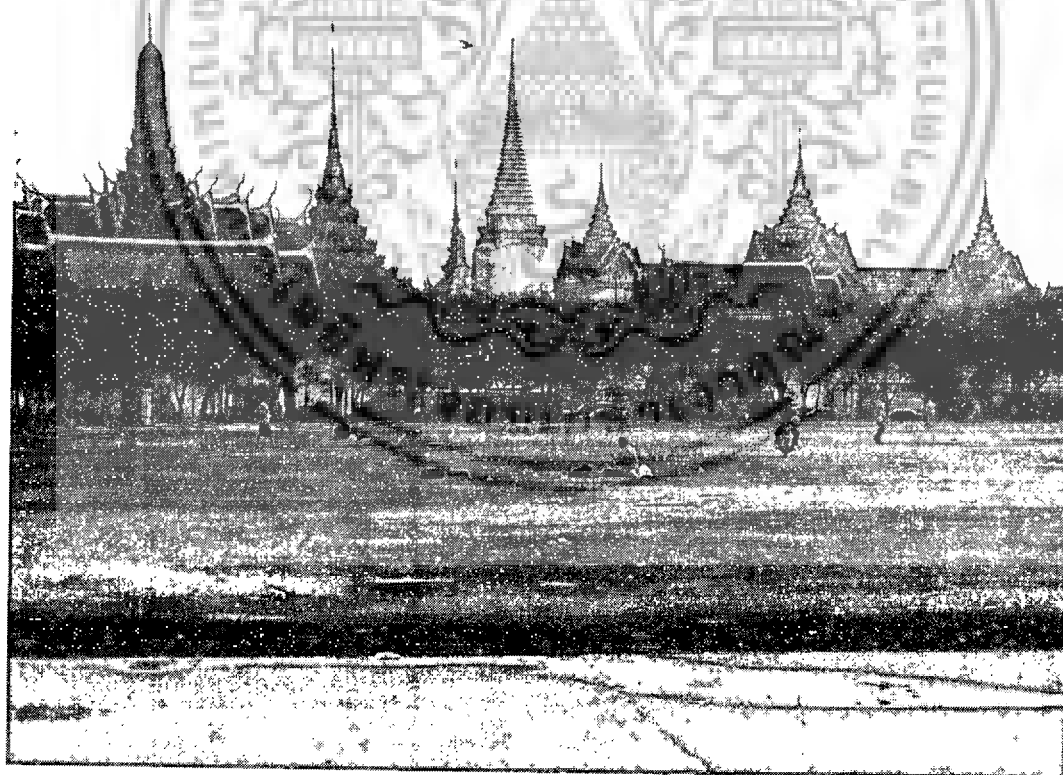
ที่มา: ศิลปากร, กรม, 2529, หน้า 394.

ภาพที่ ผ.13 เฝิงตลาดนัดสนามหลวงในอดีต

ที่มา: ถวิล มั่นน้อม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2523.

ภาพที่ ผ.14 สนามหลวงในปัจจุบันตอนกลางวันปกติ มีผู้คนผ่านไปมา และเป็นที่นั่งเล่นของประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

ภาพที่ ผ.15 คนเร่ร่อนไร้ที่อยู่อาศัยมานอนพัก ฟังฟังร่วเมาใต้ต้นไม้ที่สนามหลวง

ภาพที่ ผ.16 คนให้เช่าเสื้อสำหรับนั่งเล่นและนอน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีก⁹³ำไปใช้

ภาพที่ ผ.17 คนขายอาหารนกพิราบ

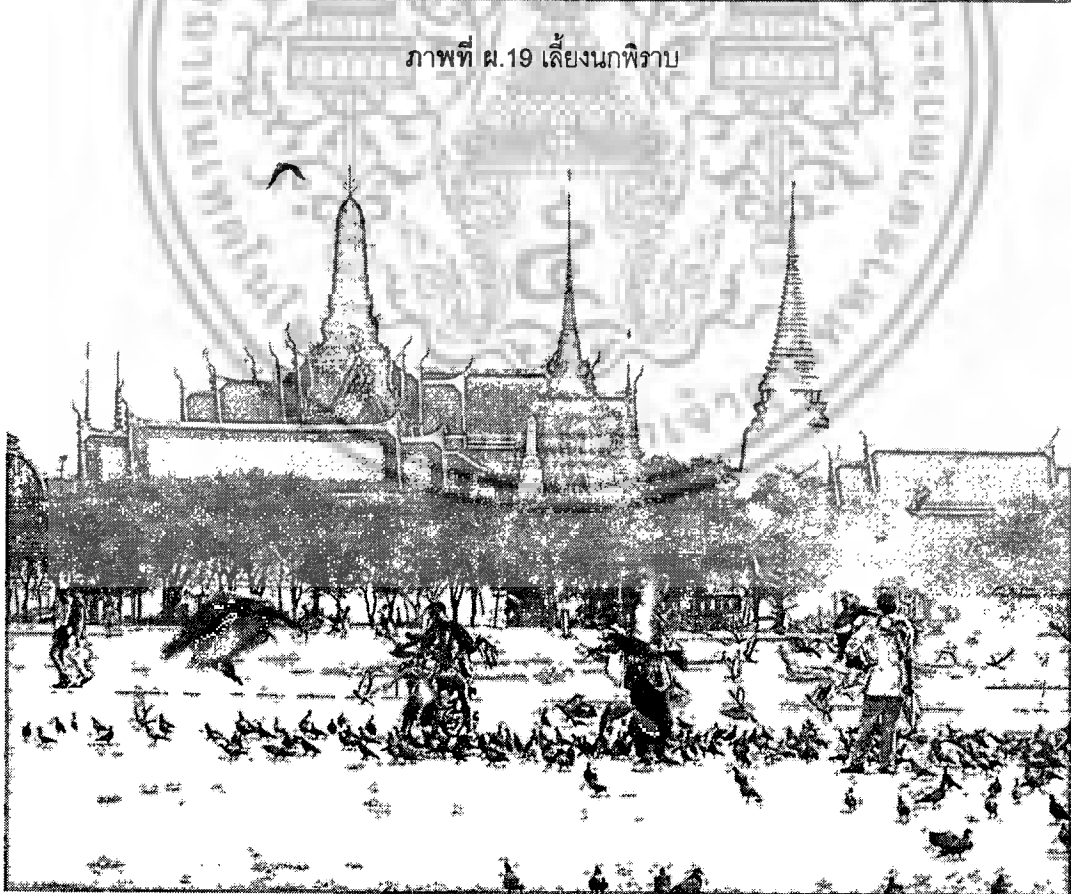

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไ.94 กรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.18 เลี้ยงนกพิราบ

ภาพที่ ผ.19 เลี้ยงนกพิราบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกา 95 ไปใช้

ภาพที่ ผ.20 พื้นที่สนามหลวงเป็นที่จอดรถในวันเทศกาล

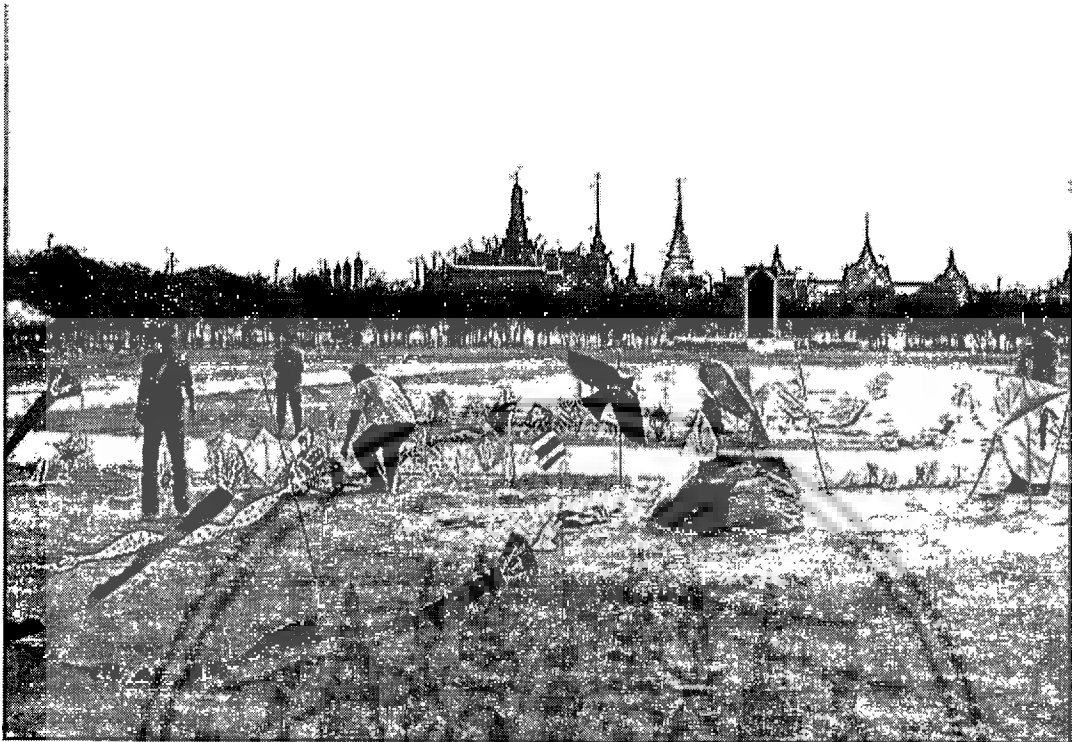

ภาพที่ ผ.21 ชายว่าววันเทศกาล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.22 การขายร่วว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องห้ามในวันปกติ แต่อนุญาตในวันที่มีเทศกาลพิเศษ

ภาพที่ ผ.23 เทศกาลหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่สนามหลวง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกา
97

ภาพที่ ผ.24 สนามหลวงอนุญาตให้มีร้านขายของได้ในวันเทศกาล เป็นโอกาสดีของหาบเร่แผงลอย

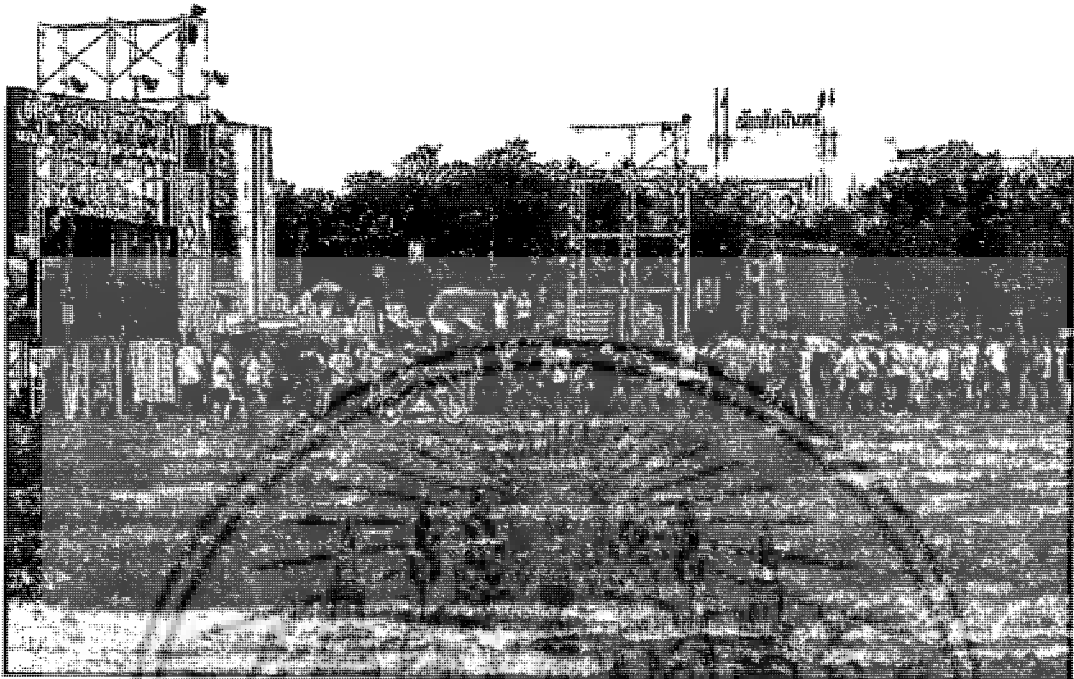

ภาพที่ ผ.25 คอนเสิร์ตฉลองงานครบรอบ 20 ปี ก่อตั้งสมาคมคนพิการ และการแข่งขันกีฬามาราธอนคนพิการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่98ารณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.26 ฟรีคอนกรีตที่สนามหลวง

ภาพที่ ผ.27 สภาพพื้นดินท้องสนามหลวงหลังการจัดเดินแอโรบิกเพื่อทำลายสถิติโลกและฝนตก ในปี

2545

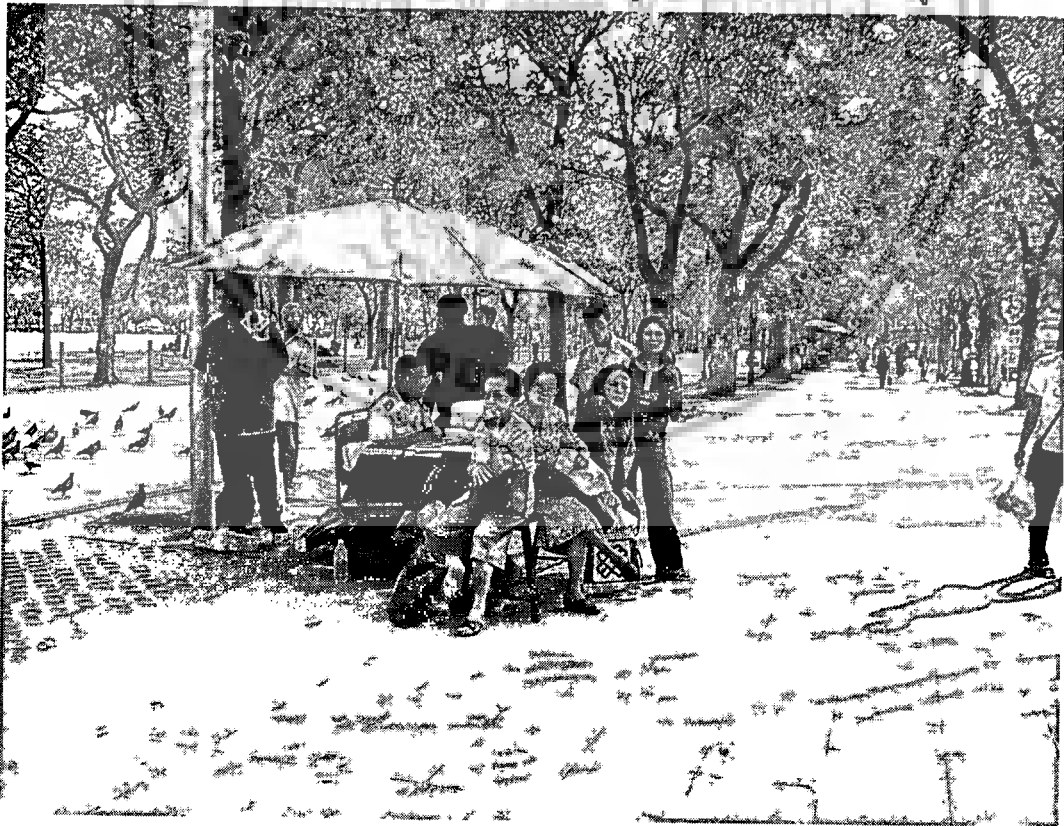

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกา 99 ไปใช้

ภาพที่ ผ.28 นักศึกษารอรถเมล์บริเวณรอบสนามหลวง

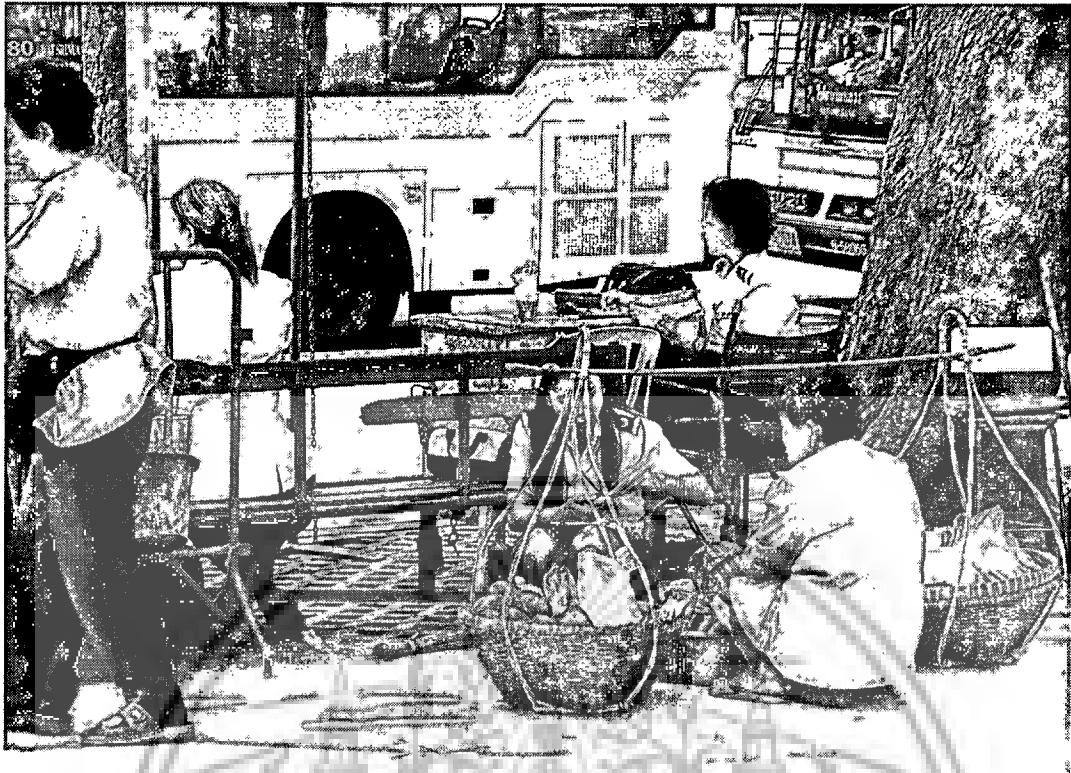

ภาพที่ ผ.29 หนึ่งในหลายจุดต่อรถเมล์รอบสนามหลวง ผู้คนอาศัยเก้าอี้นั่งพักรอที่มีอยู่น้อยนิด

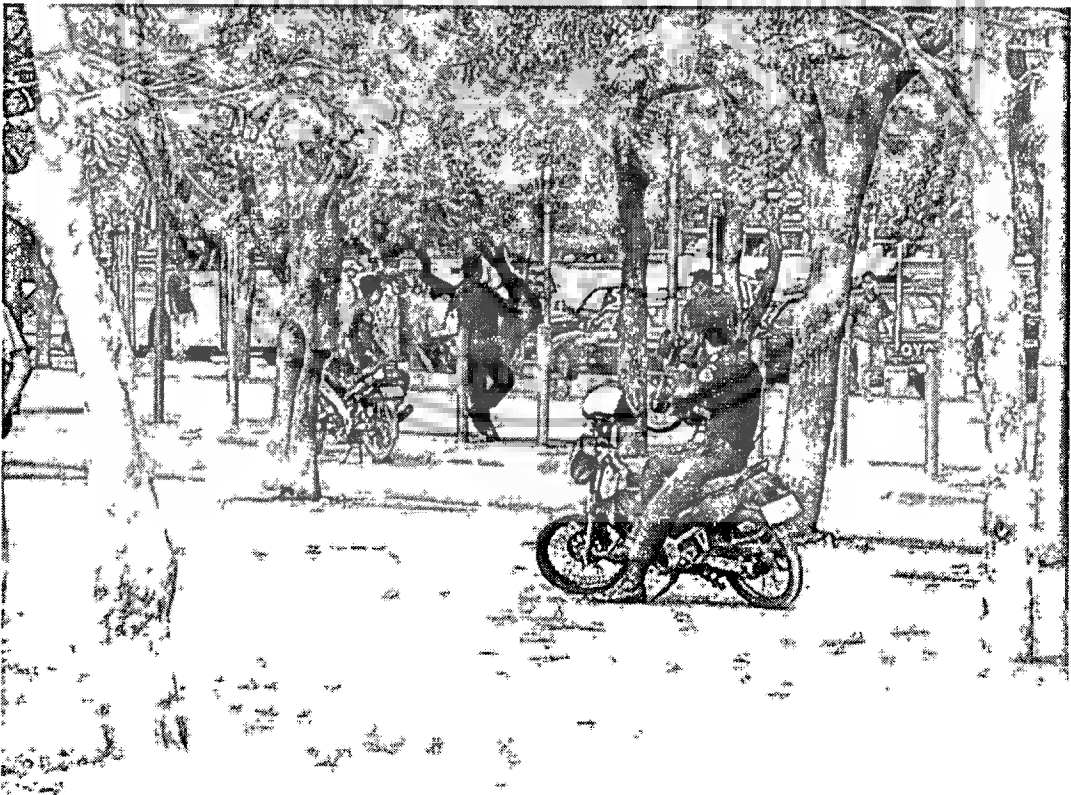

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่100 รรณใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.30 แม่ค้าหาบเร่ขายของตรงจุดต่อรถเมล์

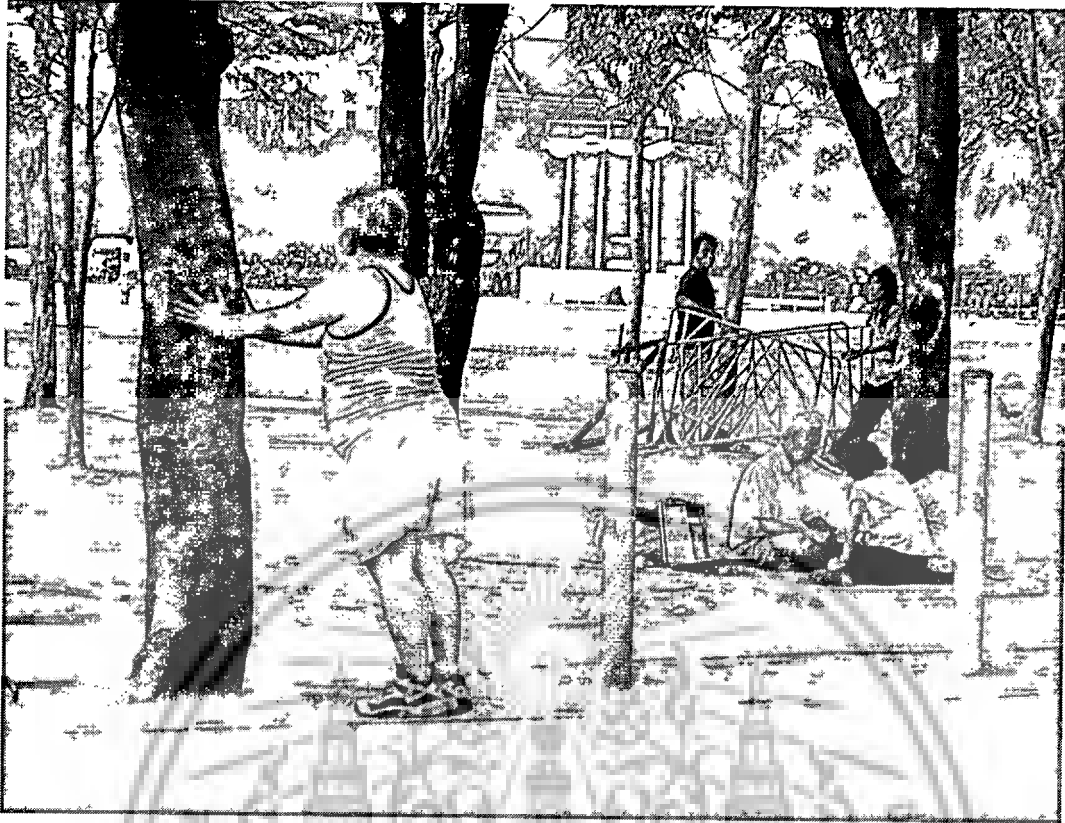

ภาพที่ ผ.31 เทศกิจของสำนักงานเขตพระนครตั้งกำลังห้ามหาบเร่แผงลอยบริเวณสนามหลวงในวันปกติ

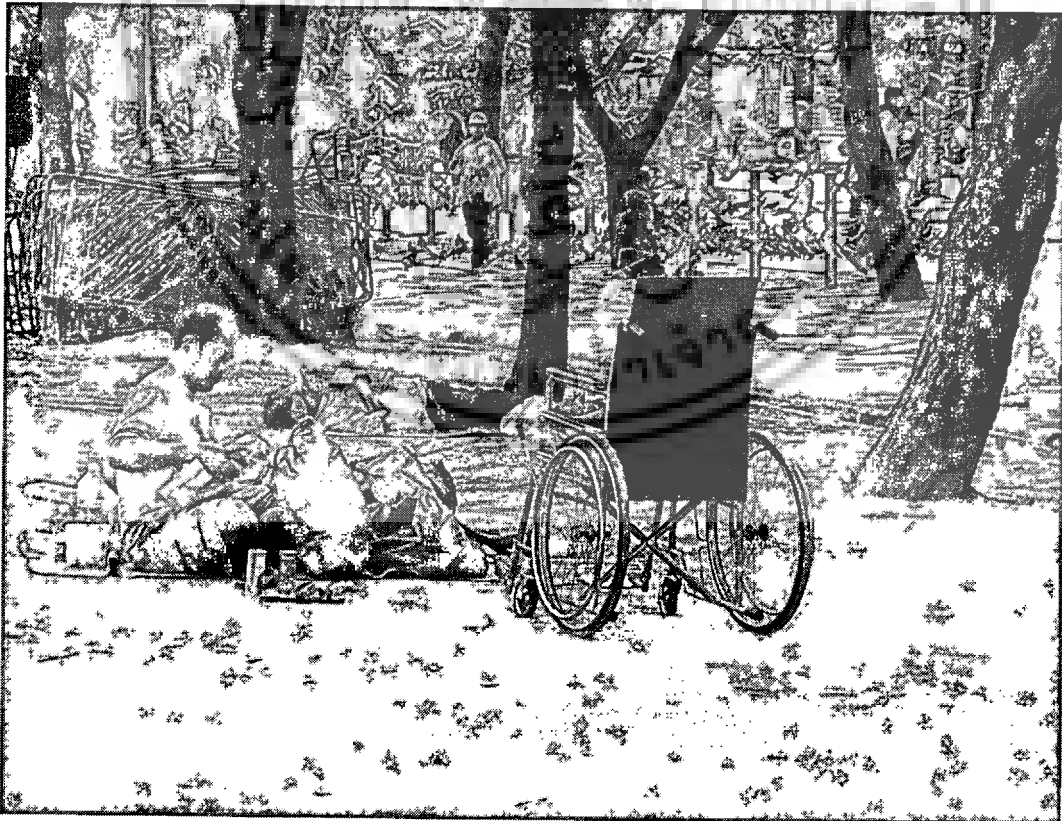

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกรนำไปใช้

ภาพที่ ผ.32 สนามหลวงเป็นที่วิ่งออกกำลังกาย

ภาพที่ ผ.33 คนพิการมานั่งเล่นพักผ่อน

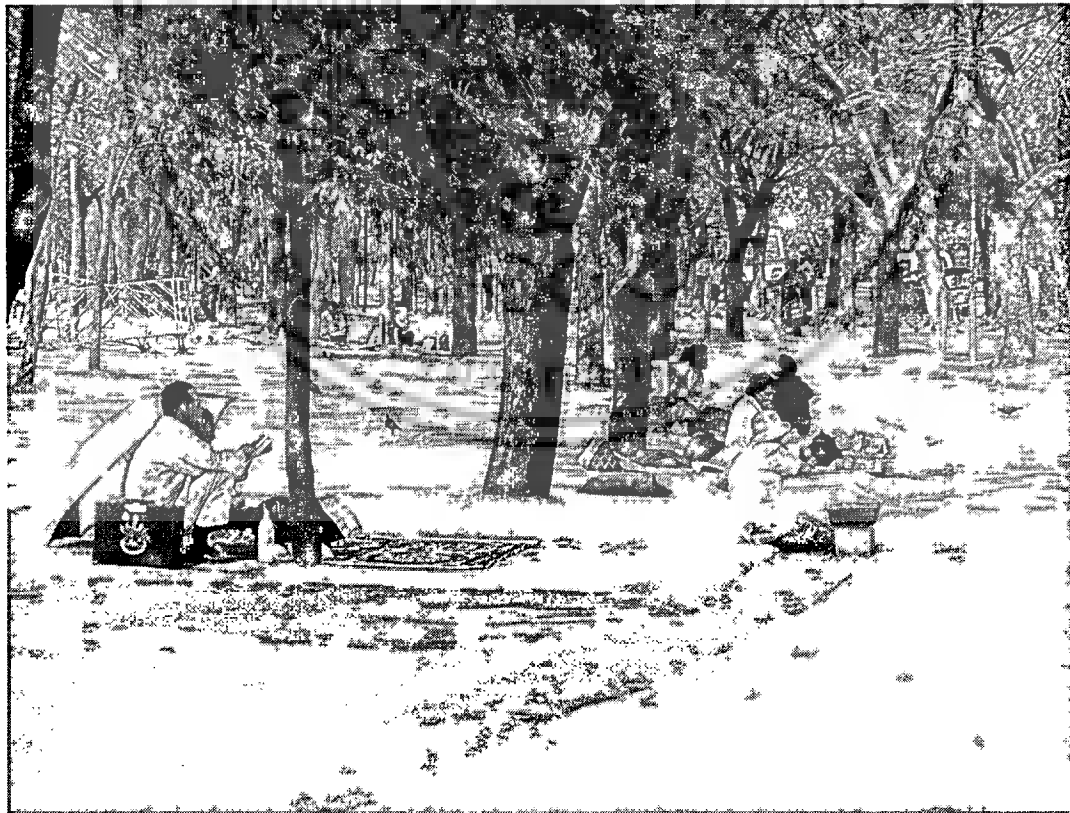

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.34 ดุหมอริมทางใต้ต้นไม้

ภาพที่ ผ.35 หมอตุ๋นจะมีมากบริเวณสนามหลวงด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีกา¹⁰³ไปใช้

ภาพที่ ผ.36 รับสอนดูดวง

ภาพที่ ผ.37 บริการนวดกลางสนามหลวง

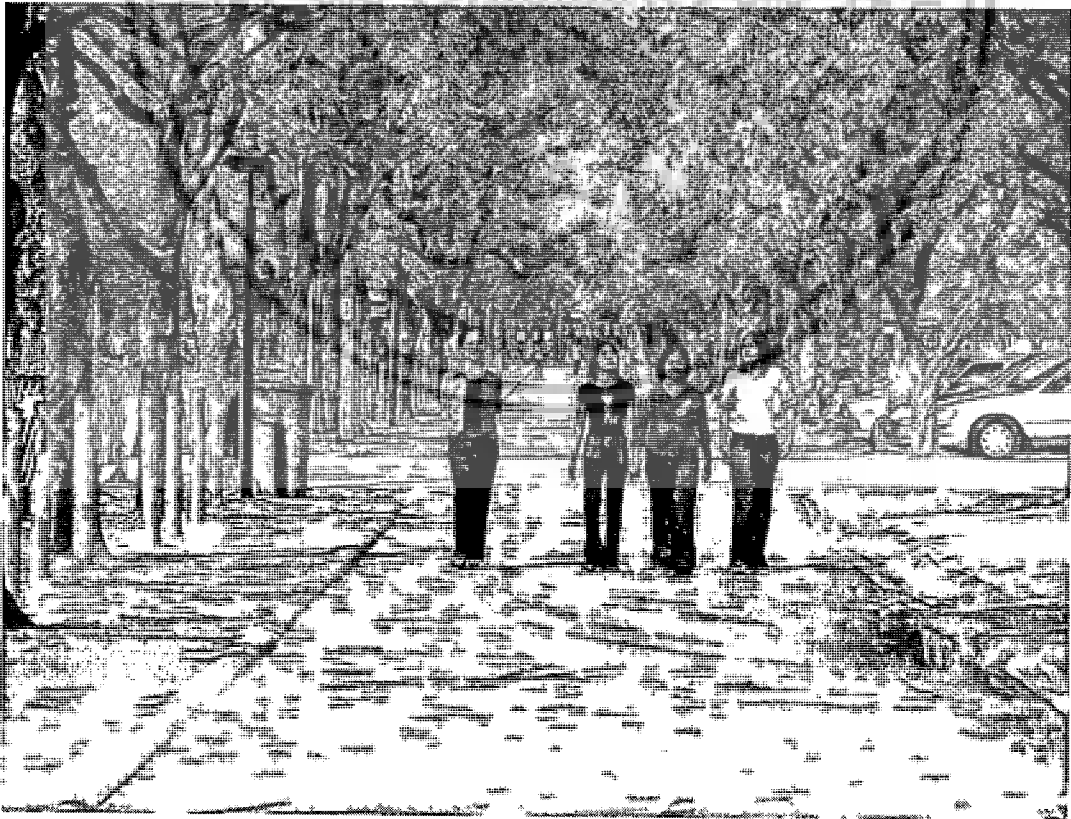

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่¹⁰⁴ 104 ใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ ผ.38 บริการนวดบริเวณด้านใต้ของสนามหลวงหน้าวัดพระแก้ว

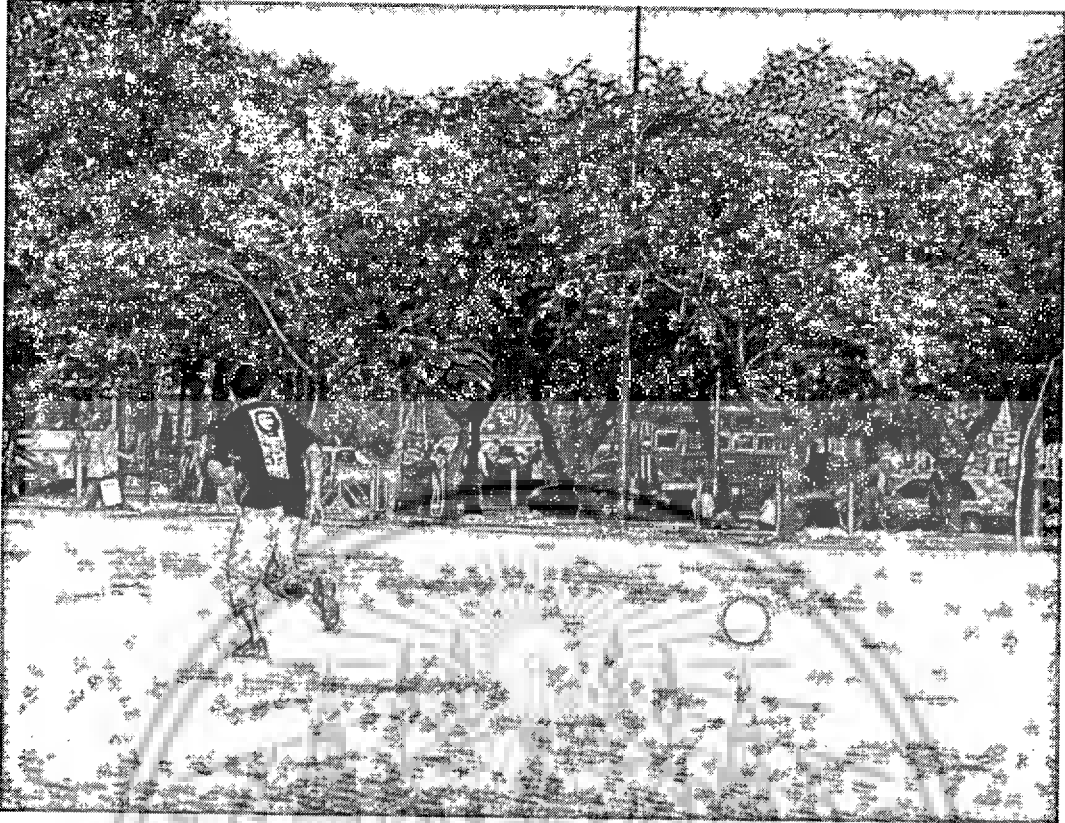

ภาพที่ ผ.39 ทางเดินเล่นรอบสนามหลวงและแนวต้นไม้ทั้งสองแนวด้านใน ที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อเพิ่มร่มเงาและความร่มรื่นของสนามหลวง หลังจากมีแนวต้นไม้สองแนวที่ปลูกไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีคุณนำไปใช้

ภาพที่ ผ.40 นักท่องเที่ยวเข้ามาเล่นจามร่อน

ภาพที่ ผ.41 ทางเดินผ่ากลางท้องสนามหลวงเป็นเส้นทางเดินลัดข้ามฟากไปมาของผู้คน

ประวัติผู้วิจัย

พรพรรณ บุญชื่น

ประวัติการศึกษา

- 2542 – 2544 UNIVERSITY OF HAWAII AT MANOA
ปริญญาโท ด้านการวางแผนภาคและผังเมือง(MURP)
- 2537 – 2539 TEXAS A&M UNIVERSITY
ปริญญาโท ด้านสถาปัตยกรรม (M. ARCH)
- 2530 – 2535 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง
สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต (B. ARCH)
- 2528 – 2530 โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

- 2537 – ปัจจุบัน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง
อาจารย์
- 2537 บริษัทสถาปนิกกรุงเทพ จำกัด
สถาปนิก
- 2535 – 2536 บริษัท AMPLUS DESIGN จำกัด
สถาปนิก

ผลงานตีพิมพ์

- 2546 "สนามหลวง: จากลานประวัติศาสตร์สู่ลานประชาคมเมือง," บทความวิชาการ
นำเสนอต่อที่ประชุมวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ครั้งที่ 1: ฮอมมูมิ, วันที่ 25 - 28 มีนาคม.
- 2546 "Bangkok – Cosmopolis on the Edge," บทความวิชาการเขียนร่วมกับ
Professor Michael Douglass, นำเสนอในการประชุม International Studies
Association Convention, Portland, Oregon, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ - 1
มีนาคม.
- 2545 "Globalisation and Urban Design: Transformations of Civic Space in
Bangkok," *IDPR Journal*, 24(4), 2002.
- 2545 *The Urban Transition in Vietnam*, รายงานวิจัยเพื่อเสนอต่อ the United
Nations Center for Human Settlements (UNCHS) จัดเตรียมภายใต้ความ
ควบคุมของ Professor Michael Douglass, Department of Urban and
Regional Planning, University of Hawaii at Manoa, วันที่ 5-7 เมษายน.
- 2544 "Civic Space and Cityscape in the Global Age," บทความวิชาการนำเสนอ
ต่อที่ประชุมวิชาการ The Fourth International Symposium on Asia Pacific
Architecture, School of Architecture, University of Hawaii at Manoa.
- 2542 "การออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อการเข้าถึงของคนพิการ," *วารสาร
สถาปัตยกรรมศาสตร์*, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง, ฉบับที่ 1, 2542, หน้า 49-58.
- 2540 "DE+CONSTRUCTION=?" *Architectural Profile Magazine*, no.1, vol.2,
ก.ค.-ส.ค. 2540, หน้า 20-23.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้